

AZ
ECSEDI URADALOM
ÉS
NYIREGYHÁZA

*

GAZDASÁGTÖRTÉNETI TANULMÁNY

LEVÉLTÁRI HITELES OKIRATOK NYOMÁN

ÍRTA

ÉBLE GÁBOR.

BUDAPEST
HORNÝÁNSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA
1898.

GRÓF KÁROLYI FERENCZ

KÁROLYI FERENCZ gróf életéről és koráról írt munkám I. kötete évek óta a befejező részt várja. Csak töredékek vannak a II. kötetből készen; alig merem reményleni, hogy változó egészségi állapotom és elfoglaltságom megengedjék a hiányzó kidolgozását. Már-már belenyugodtam abba, hogy a munka, mint életrajz, töredéknek marad. De abba nem tudnék belenyugodni, hogy a kidolgozott részletek elzárva maradjanak a történetírás elől s a művelt közönség ne ismerje azt a nagy tömegét a becses adatoknak, mely egy érdekes korszak elképzelésére, megértésére szolgálhat eszközül.

E kiadvány az említett töredékek egy önálló *részét* adja mutatvány gyanánt, mely Károlyi Ferencz gróf életéből az ország gazdaközönségére érdekes részleteket tartalmaz, bemutatván e lelkes főúrbán a nagybirtokost s az ő *birtokpolitikáját*.

Különösen két nagy mozzanatot véltem e tanulmány keretébe fölveendőnek: *a hires ecsedi uradalom megszerzésének és Nyiregyháza újraalapításának történetét*. Mindkettőre vonatkozólag a legilletékesebb helyről: a

gróf Károlyi nemzetség levéltárából gyűjtöttem össze a tájékoztató és bizonyító adatokat.

E két dolog tárgyánál fogva összetartozik, a mennyiben Nyiregyháza egykoron része volt a híres ecsedi uradalomnak, s azzal együtt került a gróf Károlyi család birtokába. De van a két anyag közt különbség is. Az ecsedi uradalom megszerzésének története az *ország* politikai történetének egykorú lapjaival tart összeköttetést; míg Nyiregyháza története inkább *helyi* jelentőségű fejezetét töltheti be a kulturtörténetnek.

Az *ecsedi birtokok* hajdan Rákóczy Ferencz fejedelemé voltak; s a tájékozatlan történetírók saját tájékozatlanságukból erős vádakat kovácsoltak a Károlyi nemzetség ellen, mintha a birtokszerzés részükről inkább politikai, mintsem gazdasági természetű transactio eredménye lett volna. Egyes történetírók, köztük első sorban Szirmai,¹ nyíltan kimondják a rettenetes vádat, hogy az ecsedi uradalom II. Rákóczy Ferencztől Károlyi Sándor gróf tulajdonába politikai szolgálatok jutalma gyanánt, mint *császári adomány* került.² Több mint másfélszáz év óta túri a grófi nemzetség e vád súlyát önmagán s nagynevű előde emléken, holott a levéltári adatok napnál világosabban bebizonyíthatták volna, mennyire igaztalan a vád s minden alap nélküli. Nem a védekezés a czélom, a mi másfélszáz év után bizonynyal fölösleges is volna, — tisztán az a föladat lebeg szemem előtt, hogy a történetírás megismerje a *való tényeket*, melyeket eddig nem ismert s ezek alapján vonhassa meg helyesebb, igazságosabb következtetéseit.

¹ L. Szathmár vármegye esmérete I. rész 112. lap és II. rész 73. lap.

² Szirmai az idézett helyen így ír: «Az ecsedi uradalmat II. Rákóczy Ferencz pártútése miatt, mint uraveszett jószágot, VI. Károly császár, gróf Károlyi Sándornak ajándékozta, 1712-ben».

Az alábbi adatokból meg fog győződni minden elfogulatlan történetíró, hogy néhai Károlyi Sándor gróf az ecsedi uradalmat *semmiféle politikai szolgálat* fejében nem kaphatta ajándécul, mert ő azt egyáltalán *soha nem kapta* s mikor *fia* megszerezte, az atya *már nem élt*; fia sem ajándécul kapta, hanem *becslési áron* vette, s a királyi donatio-levél csak akkor lett kiállítva, mikor már *ő sem élt*; végre a megvásárolt birtokért még az ő fia is nagy és bonyolódott *igénypereket* volt kénytelen végigharcolni, melyek végső fokon részint egyezmény-nyel, részint bírói ítélettel csak *a jelen század elején* fejeztettek be. E szerint azt a vádat, hogy az ecsedi uradalom szerzése Rákóczy politikai szereplésével és Károlyi Sándor majtényi fegyverletételével bármi összefüggésben állana, a tények egyszerűen tarthatatlanná teszik.

E birtokszerzési művelet történetének mintegy epizódja az a külön történet, mely *Nyiregyháza város újra-alapításáról* szól és Szabolcs vármegye mai gazdag, tekintélyes székhelyének föllendülésére az első elhatározó lökést megadta. Úgy közművelődési, mint nemzeti-ségi politika szempontjából nagyon érdekesek az intézkedések, melyekkel Károlyi Ferencz gróf a város újabb történetét bevezette s mai virágzásának első alapjait lerakta. Róla bővebben megemlékezni napjainkban nemcsak érdekes, hanem alkalomszerű is, mert hisz Nyiregyháza ép most törekszik föllendült ereje tudatában a törvényhatósági városok díszes sorába fölemelkedni.

Ezekben előadván tanulmányom tárgyát, áttérek annak anyagára s adatkincsének részleteire.

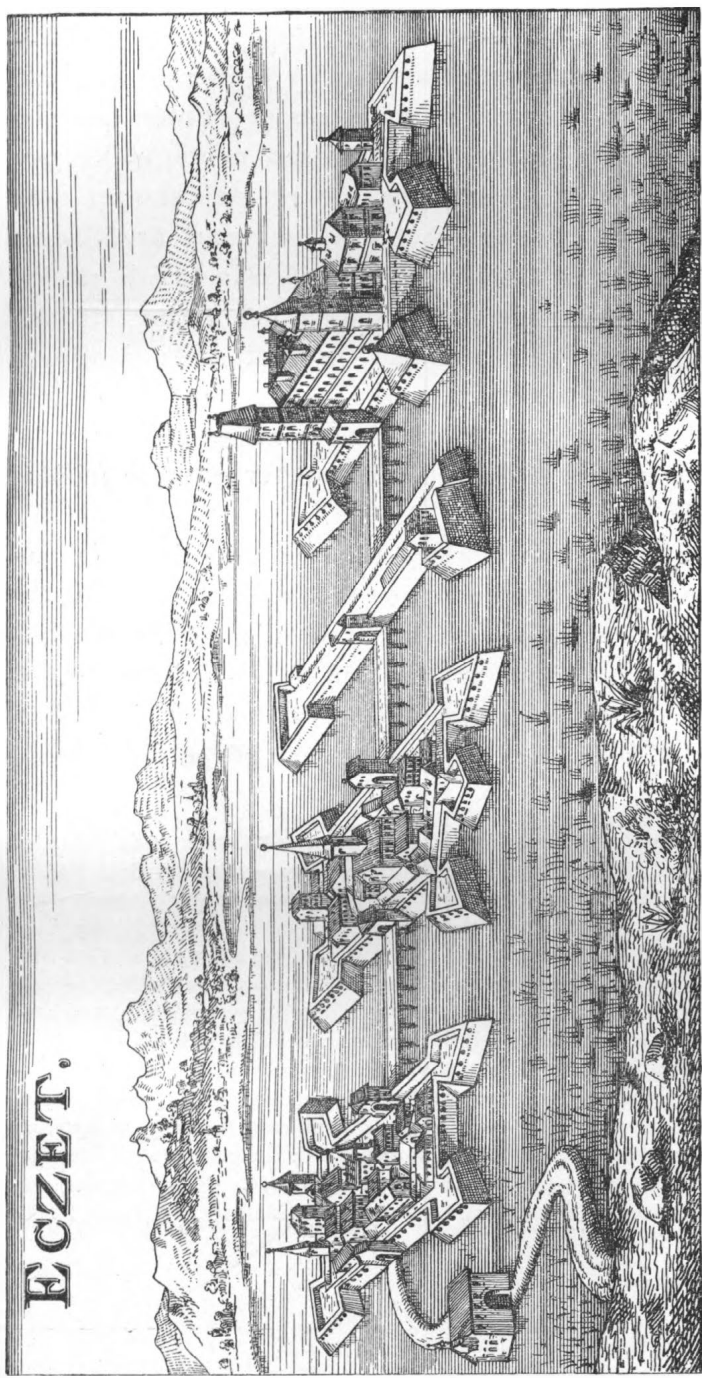
AZ ECSI URADALOM MEGSZERZÉSE.

AZ ecsi uradalom nem először cserélt gazdát akkor, midőn azt Károlyi Ferencz gróf megvásárolta. A mily bonyolódott ügy volt ez a vétel, majd oly viszontagságos volt az uradalom egész története.

Kezdődik Róbert Károly király idejében (1307.), mikor az uradalom a híres ecsi Báthoryak ősének: Báthory Bereczk két fiának, Jánosnak és Lőkösnek jutott királyi adomány gyanánt. Ugyanők kaptak e királytól 1334-ben királyi engedélyt, hogy az ecsi láp közt saját védelmükre *várat* építhessenek s azt hűségükről «Hűség várának» nevezhessék.

A Báthoryak 1624-ig bírták Ecsedet; ez évben a Ferdinánddal kötött béke értelmében az ecsi uradalom Bethlen Gáborra szállott. 1647-ben ismét gazdát cserélt a birtok; ekkor Ferdinánd adománya következtében Rákóczy György fejedelem vette birtokába. II. Rákóczy Ferencz és nővére Júlia: Aspremont grófné az örökség útján reájuk szállott birtokot *főosztották* egymás között. 1698-ban Rákóczy Júlia (Aspremont grófné) a maga részét mintegy 50

ECZET.

ECHED VÁRA.

«Das ehemals gedrückte, vom Türken berückte, nun trefflich erquickte Königreich Hungarn. Frankfurt u. Leipzig 1688.» czimű munka mellékletének hű mása.

ezer forintért elzálogosította Bánffy György grófnak. Rákóczy Ferencz a maga részét szintén zálogba helyezte Bánffy Györgynél. Összesen mintegy 53 ezer forintot tett ki a zálogösszeg; de ezt az összeget nem kapta a fejedelem teljesen a kezéhez; mert az 53 ezer forintba bele volt számítva a Károlyi Sándornak elzálogosított Majthény fejében 6666 rénes forint 40 kr.¹ Azután pénz helyett barmokat is adott neki Bánffy, s ezek árát is háromezer forintra tette. (Az 1747-i föl-számolás alkalmával a zálogösszeget mégis 53 ezer frtba vették föl s csak a pócsi birtok megterhelhetése fejében voltak le abból 3190 frt 15 krt.²

A szathmári békekötés után az ecsedi uradalomnak Rákóczy Ferenczet *illető részét a kincstár maga számára lefoglalta*; a másik rész az Aspremont nemzetség birtokában maradt. 1724-ben fölbecsültetvén az egész uradalom, annak értéke 383,422 frt 30 krban állapítottat meg, és pedig részletezve a következő módon:

¹ Majthény zálogbavételéről Rácz Demeter 1775. decz. 26-án Vezenden kelt levelében Károlyi Antal grófnak ezeket írja: «Néhai M. Gróf Károlyi Sándor úr Rákóczi Ferencztől 8000 magyar forintokon (mely térsen rénes forint 6666 kr. 40) zálogba vette Majtint; azután a kurucz világban még titulo auctionis Rákóczinak 2000 körmöczi aranyat adott reája. 1749-ben, midőn a kamarával megegyeztem százezer r. forintokban az örökiért, ennek defalcatiójára a felül említett 8000 magyar forintokat acceptálta, a 2000 körmöczi aranyokat pedig nem vette be, mivel már akkor rebellált.»

² Mária Terézia 1747. aug. 6-án Bécsben kelt oklevele szerint: Summam 50 mill. florenorum Georgius Bánffy Francisco Rákóczy non statim deposuisset, sed partim pro redemptione possessionis Majthény, et certarum portionum imputata, partim vero aliis deponenda assignata, partim denique per praestandas certas oves complananda fuisset etc.» Ezért rendelte el a vizsgálatot annak megállapítására, mennyit kell a fiskus részéről fizetni Bánffy örököseinek.

A kincstári rész becsértéke:

	frt	kr.		frt	kr.
Nagy- és Kis-Ecsed			Áthozat:	151,205.20	
és Fábiánháza fele	8,497.35		Lugos	816.40	
Börvély fele	5,272.40		Ökörítő, rész	308.20	
Dob fele	4,115.—		Radvány pusztá,		
Kálmánd fele	3,653.25		vagyis erdő	1,800.—	
Szaniszló	16,793.40		Tunyog, rész	75.—	
Szent-Miklós pusztá .	7,557.40		Kis-Sikárló egészen }		
Gyöngy $\frac{1}{3}$ -ad része	3,421.40		Nagy-Sikárló részben }	12,936.—	
Alsó- és Felső-Kegy	9,050.—		Tasnád-Szarvad, rész	150.—	
Szoldobágy-Terem,			Új-Németh, rész . .	225.—	
pusztá	2,625.—		Szent-Király, rész .	150.—	
Vasvári, $\frac{2}{3}$ -ad rész .	3,461.10		Csánd	1,050.—	
Báthor mezőváros .	24,201.—		Magyar-Csahol, rész.	348.50	
Gyulaj, rész	8,613.20		Dezsér, rész	133.10	
Nyiregyháza fele .	16,295.—		Misztótfalu m.-város.	18,153.45	
Déda	6,254.10		Busák, rész, Bártfalva		
Pér, rész.	7,097.30		pusztával	2,030.10	
Usztató, rész	1,740.40		Pócs, rész	2,579.—	
Kávás, rész	1,941.30		Mező-Terem	16.40	
Tőke-Terebes	8,380.—		Vezend	25.—	
Felső-Ábrány	2,243.30		Mező-Petri	156.30	
Vedres-Ábrány . . .	4,024.20		Pilis és Piricse . . .	710.—	
Baromlak	885.40		Penészlek	94.—	
Széplak, rész	1,655.50		Hódász	70.—	
Nyir-Adony pusztá .	3,425.—		Nagy-Ar.	85.—	
Átvitel:	151,205.20		Összesen:	193,118.25	

Az Aspremont-rész becserkéke.

	frt	kr.		frt	kr.
Nagy- és Kis-Ecsed			Áthozat:	114,110.50	
és Fábriánháza fele	8,497.35		Bártfalva pusztá, rész	234.20	
Börvény fele	5,272.40		Tivadar, rész	188.40	
Dob fele	4,115.—		Nagy-Majtény pusztá	26,230.—	
Kálmánd	3,653.25		Kis-Majtény	1,050.—	
Gyarmath mezőváros			Király-Daróc	10,349.20	
rész	20,203.10		Genyété, rész	3,545.20	
Sz.-Márton pusztá . .	4,200.—		Apa, rész	8,872.30	
Mérk	5,007.20		Matolcs, rész	13,094.05	
Vállaj	9,158.20		Kéc	11,099.10	
Kis-Ar, rész	3,819.50		Hatvan, rész	225.—	
Tarpa mezőváros . .	15,937.20		Kántor-Jánosi	152.—	
Mánd, rész	75.—		Nábrád	183.20	
Szalka, rész	1,041.—		Körtvélyes	324.—	
Jármi, rész	150.—		Ó-Fejértó	340.—	
Porcsalma, rész . . .	5,078.50		Portelek	38.20	
Géberjén	5,862.50		Majtin	95.—	
Gilvác	5,100.—		Penyige	96.40	
Görbed pusztá . . .	5,322.30		Károly, Kaplony . . .		
Tagy pusztá	2,850.—		és Bessenyő	54.30	
Józsefháza, rész . .	8,766.—		Fény	21.—	
Átvitel:	114,110.50		Összesen:	190,304.05	

NB. Az 1727. szeptember 19-iki osztály szerint a Csetnek és Serkei birtokok után a kincstárnak még meg-
térítendő 1,047 frt 10 kr.

E becslés alapján történt meg 1728-ban a *tényleges fölosztás az Aspremont család és a kincstár között*, még pedig oly ügyetlenül, hogy még három pusztát sem kapott egy tagban egyik-egyik fél a hat vármegyére terjedő uradalomból. Így aztán nemcsak a rendszeres művelés vált lehetetlenné, hanem magának a birtoknak értéke is jelentékenyen csökkent.

Mínthogy a kincstárnak alig volt jövedelme a lefoglalt s elzálogosított birtokból, igyekezett azon *túladni*. Ilyenformán gondolkozott Bánffy György is, a ki szintén szívesen szabadult volna a nála elzálogosított birtok egyes részeitől. Föl is szólította a vételre Károlyi Sándort, de az nem nagy kedvet mutatott a vásárlásra. «Gróf Bánffy György öcsém is — írja 1722-ben feleségének — *köti rám az ecsedi jószágbeli portióját*: Szaniszlót, Szent-Miklóst, Tagyát, Gyülváczot, Dobot etc. Nem hiszem 26 ezer forinton meg nem vehetnők, s jó is volna az szomszédban, de nincsen az eb verte! (t. i. pénz.) Én ugyan találnám módját, de minek. Elég példa előttem, reá megyen már 300 ezer forintra az aquisition; ha jó successor lesz, kerül hét abból, ha rossz, azt is elvesztegeti, mint mások.»¹

Miután Károlyi Sándor gróf visszautasította Bánffy ajánlatát, ez maga igyekezett megszerezni a kincstári részt. A sikert e tekintetben annál inkább remélhette, mert — mint említettük — ez a kincstári rész is nála volt elzálogosítva ötvenháromezer forintig. 1731-ben már formális ajánlatot is adott be a kincstárnak. «Az ecsedi dominiumot — írja Fischer Mihály báró kamarai tanácsos Károlyi Sándornak — igenis kívánja a Mlts. Bánffy familia, a királyi fiskusnak igérvén auctiojul kész

¹ Károlyi Sándor levele feleségéhez, Barkóczy Krisztinához 1722. nov. 18. Pozsony.

pénzül harminczezer rénes forintokat pro rata medietate fiscali, jure perennali obtinenda; de a királyi fiskus részéről azon lennénk, hogy a plus offerensnek adatnék, azért is licitáltatott azon dominiumnak hasonfele úgy mint a fiskális rész, mely licitációra nem ártott volna Excellentiának bizonyos emberét rendelni. *Bár katolikus úrra szállana, hacsak a fiskus rész is, mert a mostani possessorok éppen kiírtják az igaz hitet és semmi progressus nem lehet az hitünk elterjesztésében.*¹

Fischer báró úgy látszik jól tudta, hogy ha valamivel, úgy a vallás kérdésével hathat leginkább Károlyi Sándor grófra. Különben a dominium ára is oly kicsiny volt, hogy Károlyi szerint «ily alkalmatosság nem mindenkor adja elő magát seculumokban is»! Károlyi Sándor tehát újra megfontolóra vette a már egyszer elvetett eszmét. S nehogy a birtok elárverezése esetében magának kellemetlen szomszédokat s esetleg egy sereg pert szerezzen, elhatározta úgy a kincstári, mint az Aspremont rész megvásárolását, noha — mint fiának írja — *se testének, se lelkének nem kell s többi birtokát is meguntla; mert «bizony százszor könnyebb jószágot találni s venni, mint gazda embert belé».*²

¹ Báró Fischer Mihály magyar kamarai tanácsos s kassai cameralis administrator levele Károlyi Sándor grófhhoz 1731. febr. 3-án, Kassa.

² Levele fiához 1731. márcz. 24. Csábrág. «Az ecsedi dominium vilámlott elmémbe, kirül bizony bánom, hogy Eötvös urammal nem szólhatok. Nekem se testemnek, se lelkemnek nem kell, az többit is meguntam az felyebb megírt causalitásért, hogy embert nem kaphatni. De elgondolom, hogy az Camara kótya vetyére vetvén, az szép dominium (ki egyeleg vagyon egész jószágimból) szélyel szaggattatik, per partes jó s rossz embereknek egyaránt jure perennali eladattatván, urok által jövendőre talán még magamnak is, ha pedig magamnak nem is, de teneked és utánnad Isten kegyelméből leendőknék örökös bajoskodásaink, pereink etc. okoztathatnak. Arra nézve annak meggátlására resolváltam, hogy az miként már ezelőtt, mind az fiskussal, mind Aspremont házzal megalkudtam volt iránta, reassumálom s Istenem segítségével continuálván, consummálom is.»

A vásárlásra nézve kikérte fiának, Ferencz grófnak véleményét is, de még mielőtt annak válaszát vehette volna, újra írt neki s tudtára adta végleges elhatározását, nehogy késedelmezése kárt okozzon. «Hiszen Isten — úgymond — arra is reá segít s téged kisegít belőle s nem lesz károtokra.»

Károlyi Ferencz gróf 1731. ápril 7-én válaszolt atyja levelére. Levelét a terebesi mezőn, a gyepen írta. Ő az ecsedi jószág megvásárlásában nem lát egyebet, mint a példátlan atyai szorgalmat, melyet alig képes meghálálni.¹

Hét nappal később kelt levelében már némi aggodalmaknak ad kifejezést. Károlyi Ferencz szerint az ecsedi dominium «képtelen pusztul actu is», Apa, Misztótfalu, Sikalló s Várallya egészen puszták, Gyarmaton csak nemesség maradt, Matolcs is kezd néptelenné lenni. Attól tart, hogy jó hosszas idővel is nemhogy a tőkét, de még az évi kamatot sem lehet abból bevenni s így e mostoha időkben más jószágokat kell majd megterhelniök, vagy eladniök. Nézete szerint az lenne legheylesebb, ha megvásárlandó birtok távolabb fekvő részeire előre szereznének vevőket s maguk csak a szomszédos földeket tartanák meg. Különben az egész dolgot atyjának bölcs belátására bízza.²

Úgy látszik fiának ezen aggodalmait az apa is osztotta, mert egy időre ismét abbahagyta az alkudozást. Azonban azok, a kik szerették volna, ha az ecsedi uradalom katolikus ember kezébe kerül, nem hagyták abba

¹ 1731. ápril 7. «Az ecsedi jószág iránt értett Nagyságod resolútiója nem mutat egyebet annál az atyai példátlan szorgalomosságánál, melyet Nagyságodban eleitől fogva majd álmélkodva szemléltünk, tapasztaltunk s meghálálására méltatlanságunkat fájlalva érezzük. Isten legyen jutalmazója Nagyságodnak mind azokban, kárunk talán nem foroghat benne.»

² Károlyi Ferencz gróf levele atyjához. 1731. ápril 14. Nagy-Károly.

a dolgot. Először is Kelemen Didák, Károlyi Sándor kedves papja s a tiszai részek apostola lépett közbe s rávette Károlyit, hogy az alkudozást újra megkezdje. S nehogy időközben a Bánffyak megvásárolják, Fischer bárónak is tudomására hozta a gróf bevásárlási tervét. Nézett báró így ír ez ügyben Kassáról Szentiványi főispánnak: «Az ecsedi dominium eránt nékem írván Pater Provinciae Kelemen Uram, hogy Mts. Generális Uramat ő Excellentiáját disponálta, azonnal az Mlgos Gróf Generálisnak (t. i. Károlyi Sándor grófnak) írtam és vettem választát, hogy ámbár letette egyszer teljességgel szándékát, de *Isten dicsőségére nézve, kész újabban azon dominium megvételére*».¹

Hogy a vásárlás minden akadály nélkül megtörhessék, Fischer báró Bécsbe is írt az illetékes körök véleményének kipuhatolása végett. Károlyi Sándornak pedig megígérte, hogy segítségére lesz a vásárlásban. Mert három okból is kívánja, hogy a dominium a gróf kezébe jusson. Először vallási szempontból, másodsor a kincstár érdekében, harmadsor személyi indokokból. «Tisztelendő Pater Kelemen Uram leveléből értem — írja a báró — Excellentiád jó szándékát, hogy újabban méltóztatnék gondolkodni az ecsedi dominium megvétele iránt, mely szándékát Excellentiádnak én teljes tehetségem szerint kívánom secundálni három okból: Elsőben, hogy a *Catholica Religiónknak* nagyon használna Excellentiád földes urasága. Másodsor: Ő felsége *aerariuma* a perennalitás iránt contentáltatnék. Harmadsor: *inkább kívánom* Excellentiád Mélt. Házának, mint akárkinek másnak» stb.²

Így állván a dolog, Károlyi Sándor először is fia

¹ 1733. július 25-én.

² Fischer báró levele Károlyi Sándor grófhöz 1733. június 11. Kassa.

véleményét kívánta tudni, mert annak tudta nélkül nem akart a vásárlásba fogni; azért megírta neki az ügy újabb fázisait s elküldé Fischer báró levelét. «Nekem — írja a gróf érdekes levelében — sem az előtt nem kellett s nincs is semmi szükségem reá, de tudván Isten, mi végre akartam, hihető, Isten is azokat akarja általam effectuáltatni, s íme újabban Báró Fischertől minemű levelet vettem, *most magok árnak utánnam*, copióját accludálom, consideráld s akaratodat aperiáld, én addig suspendálom az dolgot, s ha kedved leszen hozzá, én megveszem, perennalításában is stabiliálom magamat, *nem gusztusomért, sem hasznomért*, mert az többiben sem lehet, *hanem Istenem nevének dicséretiért*, Catholica Religiónak azon földön lehető extensiojáért, s az Anyaszentegyháznak gyarapodásáért Istennek segítségével minden dolgát annak igazgatásából végben viszem, mind Fiscustól, mind Aspremonttul egészen, mellyel temporaliter magunknak sem lesz kárunk, mert az interesét csak így is behozza, per *industriam dohányoeconomia* által duplumra is reá vihetjük. Extraneusokkal populálván, avval augeáltatik mind az privatum, mind az publicum. Pokol szomszédától megmentjük magunkat, villongó határinkat, stabiliálhatjuk magunkat Majtényban, másokban perennalitást nyerünk».¹

Megegyezvén fiával a vásárlás ügyében megkezdte az *alkudozást az Aspremont családdal*. Ez könnyen ment, mivel már 1730-ban elkészítették az adás-vevési szerződést s most csak végre kellett volna azt hajtani. E szerződés szerint Aspremont Gobert Károly gróf és nővére Johanna, az ecsedi uradalomnak őket illető részét, melyet Bánffy György Erdély gubernátora tart zálogban,

¹ 1733. június 17-én. Pozsony.

örök áron minden joggal és kiváltságokkal együtt eladják Károlyi Sándornak *kilenczvenezer rénes forintért*.¹

Bár a vásárlás végrehajtásához már csak a kölcsönös aláírás hiányzott, ez még sem történt meg. Az időközben kitört franczia háború s azzal járó gondok másfelé vonták Károlyi Sándor figyelmét és gondjait. A vásárlásból tehát *nem lett semmi*; az ecsedi dominium továbbra is a Bánffyak kezébe maradt a régi zálog fejében s 1746-ig minden háborgatás nélkül bírták.

Az osztrák örökösödési háború bevégezése után azonban maga a kincstár kísérli meg a saját részének eladását. Ez a dolog újra fölszínre hozta az egész uradalom ügyét. Aspremont Károly gróf a maga és nővére nevében *föjlajánlja saját részüket Károlyi Ferencz grófnak*.² S mivel az ajánlat jóval kedvezőbb volt annál, mint melyet egykor Károlyi Sándornak tett, Károlyi Ferencz gróf elhatározta az Aspremont rész megvásárolását. Az előzetes tárgyalások befejezése után már 1746. decz. 24-én Zborón aláírták az adás-vevési szerződést. Ennek értelmében Aspremont Károly gróf és nővére örök áron eladják az ecsedi uradalomnak azt a részét, mely őket illeti s mely részint a Bánffyaknál, részint Károlyi Ferencz grófnál és más földes uraknál van elzálogosítva. Ehhez a részhez a következő egész és részbirtokok, királyi dézmák és visszaválthatási jogok tartoztak: *Szatmár vármegyében*: Ecsed várának fele; Nagy-Ecsed, Kis-Ecsed, Fábiánháza, Börvény, Kálmánd és Dob helységek fele; Tarpa mezőváros egészen; Gyar-

¹ A szerződés, melyből csak az aláírás hiányzik, kilencz pontból áll. Az utolsó pont szerint jogában áll a vásárló grófnak a zálogot megszüntetni s a birtokvásárlásra királyi beleegyezést kieszközölni. Az ötödik pont szerint addig is, míg a birtokot zálogban bírja, építhet kénye-kedve szerint. Visszaváltás esetében a befektetések meg fognak neki térítettetni.

² Károlyi Sándor gróf már nem élt. Meghalt 1743. szept. 8-án.

math mezővárosnak *fele*; Mérk, Vállaj, Géberjény, Gilvács, Görbed, Nagy-Majtény a Kraszna vizi vámmal, és Kis-Majtény helységek *egészen*; Kis-Ar helység és a Tisza vizi rév, Szalka, Józsefháza, Matolcs helységek és Matolcs után a Szamos vizi rév *részben*; Szent-Márton, Tagy és Bartfalva puszták egészen. *Bereg vármegyében*: Tivadar helység részben. *Bihar vármegyében*: Kécs helység egészen, Genyéte helység részben. *Közép-Szolnok vármegyében*: Király-Darócz helység a Kraszna vizi vámmal egészen, Hatvan helység részben. Továbbá királyi dézma *Szatmár vármegyében*: Kántor-jánosi, Nábrád, Körtvélyes, Károly, Kaplon, Bessenyő, Tény, Portelek, Pényige helységekben, *Szabolcs vármegyében*: Ó-Fejértó helységben. Végre a visszaválthatási jog Szatmár vármegyében fekvő Porcsalma, Jármí, Mánd és Apa helységekben lévő részbirtokokra.

A teljes vételár *nyolczvanezer rénes forint* volt, de ez összegbe nem volt beleszámítva az *50 ezer forintnyi zálog*, melyet a vevőnek külön kellett fizetni a zálogosok részére. Az eladók kötelezték magukat, hogy — ha netán a vásárló gróft háborítanak jogos birtokában — többi magyarországi jószágaikra igényt tarthat. Egyúttal fölhatalmazták, hogy úgy a zálogosokkal, mint a fiskussal szemben jogait és követeléseit érvényesíthesse, ha az ő részük netán a fölosztás alkalmával rövidséget szenvedett volna.¹

A 80 ezer forintnyi vételárt Károlyi 1747 május 6-án fizette le.²

¹ A szerződést Gáspár Sándor, Károlyi Ferencz gróf plenipotentariusus kötötte meg Aspremont gróffal; eredeti szövegét lásd a *Függelék* I. sz. alatt.

² Quietantia Caroli Goberti Comitiss ab Aspremont Zboró 1747. 6. a. Mai. A fizetés a szerződés értelmében két részben történt; először 20, azután 60 ezer forint fizettetett ki.

Ekközben a *kincstár* is keresett vevőt az ecsi uradalom másik részére. Károlyi szintén érdeklődően az eladás iránt *Batthyányi Lajos* gróf kanczellártól kért az eladásra vonatkozólag fölvilágosításokat. Batthyány szerint «azon jószág iránt többen is szorgalmasan forgozódnak», de főképp Teleky gróf és Mattyasovszky József ledniczei földbirtokos mutatkoznak komoly vevőknek.¹

A kamara királyi resolutio alapján *Mattyasovszky-nak*, mint legtöbbet ígérőnek adta el az ecsi uradalom kincstári részét. Az ár, melyet Mattyasovszky József ajánlott *100 ezer forintot* tett ki, ezenkívül *50 ezer forintot* tett le a zálogosok kielégítésére, illetve a birtok visszaváltására. A szerződés szerint a fiskus lett volna köteles az elzálogosított részeket visszaváltani, a szepesi kamara pedig a vételárból letett összeg után kamatot tartozott volna fizetni a vevőnek. S bár Mattyasovszky az 50 ezer forinton kívül még 72 ezer forintot tett le, sem kamatot nem kapott ezután, sem a zálog meg nem szüntettetett. Pedig a vásárló ez összegeket kölcsön vette s ő maga jelentékeny kamatot fizetett utána.

Az ügynök ilyen állását az okozta, hogy a zálogosok jogait részben másokra ruházták, részben pedig egyes birtokrészeket elidegenítettek. Az 1728-iki fölosztás alkalmával pedig nem határozták meg, mennyi zálogteher hármlik az Aspremont s mennyi a kincstári részre. Maga a vásárló, Mattyasovszky, a kassai ferenczrendieknel letett 50 ezer forintnyi zálogösszeget pedig nem akarta addig a kamarának átadni, míg a kérdést nem tisztázzák.

Ilyen zavaros körülmények között Károlyi Ferencz gróf minden igyekezetét arra fordította, hogy pör nél-

¹ Batthyány Lajos gróf levele Károlyi Ferenczhez. 1747. márczius 18-án, Bécs.

kül s minél hamarább juthasson az Aspremont rész birtokába. Ezért a zálogosok közül többet egyes birtoktestek cessiójával is megkínált. A zálogosok ekkor öten voltak; úgymint Teleky Ádám gróf, Bánffy Dénes, Bánffy Klára, Bánffy Mária és «Hochenpoch» báróné. A két Bánffy leány közül az egyik (Klára) Bethlen Ádámhoz, a másik Gyulay Ferencz grófhöz ment nőül.

Károlyi összehíván ezeket 1747. július 1-én Nagy-Károlyba, megtörtént köztük az egyezés. Mivel azonban a visszaváltott területek között kincstári rész is volt, szükség lett volna a Mattyasovszky-féle 50 ezer forint letétre, de a fiskus nem juthatott ehhez. Hogy tehát az egyezés semmivé ne legyen, Károlyi Ferencz gróf a saját pénzéből letette a szükséges 38,346 frt 59 $\frac{1}{5}$ krajczárt. Így aztán a királyi ügyek aligazgatója a további királyi intézkedésig *Károlynak assignálta* a következő birtokokat: Bátort, Szaniszlót, Szent-Miklóst, Gyöngyöt, Felső-Alsó-Kegyé-t, Misztótfalut, Szoldobágy-Terem-et, Dob helységnek felét, Dédát, Széplakot, Vasvárit, Nyir-Adonyt, Nagy-Sikárlót, Kis-Sikárlót, Busákot, Nagy- és Kis-Ecsed, Börvély, Kálmánd és Fábíánháza helységek felét.¹

Ugyanez alkalommal július 7-én megállapították a teljes zálogösszeget is, melyért úgy az Aspremont, mint a kincstári rész visszaváltható. A liquidatio szerint a Rákóczy Ferencz tulajdonában volt s a kincstár által lefoglalt rész 53 ezer frtban, az Aspremont rész pedig 47,683 forint 20 kr.-nyi összegben volt elzálogosítva s ugyanannyiért váltható vissza.²

¹ Resignatio Dominii Ecsed ex parte fisci regii, et super pecuniae depositione quietantia utpote 38,346 flr. 59 $\frac{1}{5}$ kr.

² Liquidatio Dominii Ecsediensis ex parte illustrorum successorum Comitum quondam Georgii Bánffy.

Ennyire haladván az ügy tárgyalása, Károlyi fölszólította Mattyasovszkyt, hogy a birtokrészek egységesítése s így értékesítése céljából cseréljék el a messze fekvő részeket egymással; mert e cserével mindkettejük része sokat nyerne értékben. Ámde Mattyasovszky ekkor már elhatározta, hogy *visszalép az ecsedi uradalom megvásárlásától*. A királynéhez benyújtott folyamodványában elpanaszolja, hogy a kamaránál letett 72 ezer forintja után a kincstár nem fizetett kamatot s a birtokot sem váltotta vissza a zálogosoktól. Arra kéri hát ő felségét, hogy Ecse'd helyett inkább a liekavai uradalom engedjék neki át 212 ezer forintért.¹

Ily módon a királyi kincstár újra vevő után nézett. Úgy látszik maga a kamara is azon meggyőződésben volt, hogy Károlyi Ferencz gróf volna a legalkalmasabb vevő; mert a kilátásban levő zürzavaros perek és viszálykodások csak az esetben voltak elkerülhetők, ha ő veszi meg az uradalom másik részét is. Ez annál inkább kíváncsú volt, minthogy Mattyasovszky visszalépése után nem akadt senki, a ki bele mert volna menni a kényes vásárlásba.

Ne gondoljuk azonban, hogy Károlyi valami nagyon óhajtotta a birtok megszerzését. Mint Batthyány Lajos gróf kanczellárhoz intézett levelében írta, még nem határozta el magát. «Én megvallom — úgymond — akár csongrádi, akár megyeri jószágomat nem adnám azon egész ecsedi dominiumért, noha amaz mind a kettő sem került kétszázezer forintunkban.² Ugyanis oly haszontalansága tudva lévén nálam, kétséges vagyok benne,

¹ Mária Terézia válasza és leirata 1748. január 27-én.

² A csongrád-vásárhelyi uradalmat Károlyi Sándor gróf 1722-ben 30,000 forinton vásárolta meg Schlick tábornoktól, a surányi, illetőleg tót-megyeri uradalmat pedig 1730-ban 130,000 frtért Kaunitz gróftól.

hogy egész megszerzését resolválhassam, hacsak az Isten meg nem akar vele verni!»¹

A szepesi kamara 1747. november 10-én adta tudtára a grófnak, hogy az ecsedi uradalom kincstári része eladó s a grófnak arra elsőbbségi joga van; mert saját buzgóságából, jelentékeny összeggel már több zálogost kielégített s mert a fiskusi részre is jelentékeny összegeket ruházott be s végül, mivel az uradalomnak felét már úgyis bírja. Kéri hát a kamara, tudósítsa őt végső elhatározásáról. Egyúttal azt is tudomására hozza, hogy Mária Terézia oly vevőt óhajt, a ki 150 ezer forintot, vagy annál többet ad a birtokért.²

Károlyi hosszas fontolgatás után végre is elhatározván magát a vásárlásra, megtette ajánlatát. A kamara már csak azon okból is kénytelen volt ez ajánlatot elfogadni, mivel a többszörös kihirdetés daczára sem jelentkezett *kívüle egyetlen vevő sem*.³ Így hát hamarosan meg is kötötték az előzetes egyezséget Károlyi meghatalmazottaival: Rác Demeterrel és Gáspár Sándorral.

Az egyezés szerint Károlyi ugyanazon föltételek alatt jut az uradalom birtokába, mint Mattyasovszky. Vagyis az általa már előre letett s a zálogosok kielégítésére szolgáló *53 ezer forintot kívül* tartozik még *százzezer forintot* fizetni a kincstárnak. A kamara ennek fejében kötelezi magát, hogy az ecsedi uradalom kincstári részét minden joggal és kiváltságokkal együtt átadja

¹ 1747. márcz. 24.

² Cam. Scepusiensis intimatum ad Com. Franc. Károlyi, quo eidem Dom. Ecsed pro 150,000 perennaliter offertur.

³ Conventus cum fisco regio quoad Dom. Ecsed: «quoad emendendam totalem praedecaratam Dominii Ecsed medietatem nemo alter praeter Excellentissimum ac Illustrissimum Comitem Franciscum Károlyi semet insinuasset.

Károlyinak s rajta lesz, hogy annak óhajai kiváló érdemei és szolgálata fejében a legfelsőbb helyen teljesíttessenek.¹

A szepesi kamara fölterjesztvén emez egyezséget az udvari kamarához, 1748. ápril 6-án megjött rá a királyi beleegyezés. E szerint ő felsége a 153 ezer forint fejében átengedi — Vedres-Ábrány és Felső-Ábrány kivételével — mert ezek Baromlakkal együtt királyi adomány útján már korábban Dietrichstein gróf kezébe kerültek — az ecsedi uradalom kincstári részét, még pedig a fiúágnak örök joggal, a leányágnak pedig zálogjoggal 153 ezer forint erejéig. A százezer forintnyi vételárból 27,200 forintot, Vedres-Ábrány és Felső-Ábrány fejében pedig, melyek a királyi fiskust illetik, 1630 frtot, vagyis összesen 28,830 frtot és 18 krt azonnal, a többbit pedig szeptember elsején tartozik a vevő megfizetni. A királyi consensus engedélyt ad Károlyinak, hogy az ecsedi uradalomhoz tartozó összes elidegenített, elzálogosított vagy eladott területeket visszaszerezze. Kivételt e tekintetben csak a királyi adományozások képeznek.²

A 28,830 frtot 1748. ápril utolsó napján, a 72,800 forintot és az azután járó 533 forint 86 $\frac{2}{3}$ kr. kamatot pedig 1748. május 15-én fizette le Károlyi Ferencz gróf.³

Az ekkép érvényesen megkötött szerződés értelmében Károlyi Ferencz gróf tulajdonába a következő

¹ Contractus inter Cameram ex una, et plenipotentiaris Károlyianos ex altera partibus super medietate fiscalis Domini Ecsed initus. 1748. jan. 8. Kassa. Eredeti szövegét lásd a *Függelék* II. száma alatt.

² Decretum seu resolutio E. Cam. Aulicae, qua rata medietas fiscalis Domini Ecsed Com. Franc. Károlyi confertur in et pro 153 mill. flor. summa 1748. ápr. 6. Viennae.

³ L.: Quietantia super flor. 28,830 Posonii die ultima Aprilis Anno 1748; quietantia super flor. 72,800, quietantia super 533 flor. 86 $\frac{2}{3}$ cr., quos Excell. Franc. Károlyi ad officium Solutorium Camerale Regium administrari fecit Posonii die 15. a. Maii 1748. Ezúttal tehát összesen 102,163 frt 86 $\frac{2}{3}$ krt fizetett.

helységek és puszták kerültek mindennemű tartozmányaikkal együtt: *Szathmár vármegyében*: Ecsed várának fele; Nagy-Ecsed, Kis-Ecsed, Fábíánháza, Börvely, Kálmánd és Dob helységek fele; Misztótfalu mezőváros; Szaniszló, Szent-Miklós, Alsó-Kegy, Felső-Kegy, Tőke-Terebes és Nagy-Ar helységek egészen; Kis-Sikárló helység a Szamos vizi névvel egészen; Tunyog helység a Szamos vizi révvel, Gyöngy, Ökörítő, Nagy-Sikárló, Busák, Vasvári, Iloba, Sebes-Patak, Borhéd, Monostor, Komorzán, Parlag, Tartócz, Kányaháza, Ávas-Újfalu, Ávas-Felső-Falu, Újváros és Tur-Vékonya helységek részben; Szoldobágy-Terem pusztája egészen, Macsa, Ökörítőhoz tartozó pusztának birtokbeli része. *Szathmár- és Szabolcs vármegyében*: Lugos helység Mátra dülővel egészen; *Szabolcs vármegyében*: Báthor mezőváros Kis-Pirics dülővel egészen, Nyiregyháza mezővárosnak fele a Cserkész pusztával, Nyir-Adony helység egészen, Gulaj helység részben, Radvány pusztája egészen. *Bihar vármegyében*: Déda helység egészen, Széplak helység részben. *Közép-Szolnok vármegyében*: Peér, Usztató, Kávás, Tasnád, Szarvad, Új-Németh, Csánd és Magyar-Csaholy helységek részben. Továbbá királyi dézma *Szathmár vármegyében*: Mező-Terem, Vezend, Mező-Petri, Penészlek, Holdász és Csanáros helységekben és *Szabolcs vármegyében*: Pilis, Piricse és Levelek helységekben. Végre a visszaválthatási jog *Szathmár vármegyében*: Encsencs egész helységre; Domahida, Lapos-Bánya, Nyir-Csaholy, Aranyos-Megygyes, Vasvári helységek; *Szabolcs vármegyében*: Pócs helységre; *Közép-Szolnok vármegyében*: Szakácsi, Zöcse, Tasnád helységek részirtokára, Szent-Miklós pusztai részirtokra és Szent-Király egész helységre.

Ezen községekbe természetesen nincsenek fölvéve

az elidegenített területek. A kincstári becsü szerint az itt felsorolt területek értéke 193,118 forint 25 kr-ra tétetett.

Az uradalom roppant kiterjedéséhez mérten Károlyi igen olcsón jutott annak birtokába. Az akkori viszonyok között azonban, főképp, ha a jövedelmezőséget tartjuk szem előtt, elég jól megfizette a birtokot. A hivatalos és magán-tudósítások egyhangúan azt állítják, hogy az uradalom teljesen desolált, szánandó állapotban volt. Nagyobb arányú művelésről pedig szó sem lehetett; mivel jobbágy alig volt az egész birtokon. Maga Károlyi Ferencz gróf így ír a vásárlásról Püspöky nevű tisztjének: «Sok pénzt adtam a pusztá és jövedelmetlen jószágért, mert *minden akkor kezemhez vett jobbágyom ezer forintomban esett*; holott az nekem, ha taksáltattam, hét máriánál többet nem fizetett, ha szolgáltattam, 12 napnál többet nem szolgált. Nincs azért, mit irigyelhetne valaki vásárlásomban.»¹

A kir. kamara is inkább áldozatnak, mint nyereségnek tartá a vásárlást Károlyi részéről; azért nyilván ki is jelentette, hogy a gróf e cselekvésével is nyilvánvaló szolgálatot tett a királyi kincstárnak.²

Megtörténvén a vásárlás — a mint Károlyi előre sejtette — megkezdődtek a perlekedések és a villongások.

A vásárlás alkalmával Károlyi nem rendelkezett annyi pénzzel, mint a mennyibe az ecsedi dominium került. Hisz köztudomású dolog, hogy a dúsgazdagnak

¹ Hadnagy Püspöky uram instrukciója. Károly, 1757. decz. 1.

² Quemadmodum omnia acta et facta Károlyiana a principio instituta ita et hanc bonorum apprehensionem non (uti sive invidi, sive malevoli ne fors indigne oggerere possint) in praejudicium, sed in manifestum servitii regis promotionem et emolumentum intervenisse patet.» Representatio ad Suam Majestatem post apprehensionem juris fiscalis Domini Ecsed.

tartott Károlyi Sándor, nagy kiterjedésű birtokai mellett, félmilliónál jóval több adósságot hagyott fiára,¹ a mi akkor majdnem egyenértékű volt a birtokaival. Károlyi Ferencz tehát újabb kölcsönöket vett föl s a megvásárolt ecsedi uradalom *egy részét azonnal eladta*. A vevő Bethlen Ádám gróf volt, ki felesége, Bánffy Klára révén az ecsedi uradalom egy részét amúgy is zálogban bírta. Az 1747. július 7-én és 8-án kötött szerződés értelmében Bethlen Ádám 100 ezer forintért, melyből 30 ezeret mindjárt kifizetett,² a következő birtokokat szerezte meg: Tarpa, Géberjén, Görbed, Fejér-Gyarmat, Matolcs, Kis-Ar, Nagy-Ar, Tivadar, Mánd, Bártfalva, Józsefháza, Apa, Nábrád, Penyige, Kéc, Déda, Széplak, Genyété, *Nyiregyháza*, Nyir-Adony. Mivel azonban ezekből öt község, köztük *Nyiregyháza* is, akkor még a kincstár birtokában volt, a szerződő felek úgy egyeztek meg, hogy addig, míg ezeket Károlyi meg nem szerzi, 22 ezer forint után nem kell a vevőnek kamatot fizetni, s ha Károlyi egyáltalán nem lesz képes azokat megszerezni, akkor a 22 ezer forintnyi követelés érvénytelen.

A szerződés megkötése után Károlyi azonnal átengedte a keze közt lévő birtokokat. A következő évben a *kincstári részt is megvásárolván, Nyiregyházát és a többi kikötött területet is azonnal Bethlen kezére bocsátotta*. Ez alkalommal azonban kikötötte, hogy eladás esetében föntartja a maga számára az *elsőbbségi jogot*.³

¹ 596,018 forintot tett ki az összes teher.

² Ez csak a szerződésben áll így; a dolog valójában úgy történt, hogy Bánffy Klárának és nővérének Károlyi tartozott volna megfizetni a zálogösszeget s most az eladásnál ezt mint készpénzfizetést vették föl, s így hát Károlyi tulajdonkép alig kapott készpénzt.

³ Quo casu M. atyám uram ő nagyságának vagy successorinak eladó szándéka lenne, tehát ő Excellentiáját tartozik elsőben is megköszönni vele s

S bár a vevők ez alkalommal semmit sem fizettek, Károlyi még a termést is átengedte nekik.

Mikor a fizetés ideje eljött, Bethlen nemcsak hogy a tőkét nem fizette, de még a kikötött kamatokat sem tette le, úgyhogy Károlyi a kincstári rész vételárának kifizetésére kénytelen volt 75 ezer forintot kölcsön venni. Mivel azonban Bethlen Ádám meghalt, Károlyi Ferencz «mind atyafiságtúl, mind keresztényi szánakozásból viseltetvén» az özvegytől nem követelte a tartozást. Történt azonban, hogy az özvegy és Gábor nevű fia 50 ezer forintnyi adósságukat a Károlyitól vásárolt birtokra tábláztatták be.¹ A nemes gondolkozású gróf még ekkor sem követelte a kamatokat, jól tudván, hogy a kedvezőtlen időjárás miatt a birtok a kamatoknak még felét sem hozta be, s az özvegy a tőkét is alig bírván törleszteni, napról-napra jobban elmerült az adósságokba. Sőt abba is beleegyezett, — nem sejtve a csalárdságot — hogy a nádori szék előtt a három Bethlen fiúval új szerződés kötéssék. A vételnél az elsőbbségi jogot azonban újra föntartotta maga számára.²

E szerződésről, mint később kitűnt, az özvegy grófné semmit sem tudott; pedig fiai csak az ő halála után intézkedhettek volna birtokaikról. Különben a szerződésben kikötött 87 ezer forintnyi vételárból ők se fizettek le semmit.

Ekközben az özvegy grófné, látván, hogy adósságaiból ki nem vergődhetik, tudtára adta Károlyinak, hogy a megvásárolt uradalmat hajlandó *visszaadni* s Károlyi erre elküldé meghatalmazottját a grófnéhoz a

mindenekelőtt praecemptiója leszen.» (Az 1748. jún. 25-i átengedési okmány 7. pontja.)

¹ 1748. márcz. 1-én.

² Literae fassionales testimoniales 1751. 24 augusti, in libera regiaque civitate Posoniensi. A vételár ez alkalommal 87 ezer forint volt.

birtok visszaváltása végett. Az ifjú Bethlen Gábor azonban kijelenté, hogy ő nem engedi a birtokot vissza-
venni. Mivel pedig a hátralékos összeget sem akarta
megfizetni, Károlyi megbízottja 1753. június 25-én a
királyi tábla előtt megkötötte az özvegy grófnéval a
szerződést. Ennek értelmében a 100 ezer forint vételár
visszafizetése esetében visszaadja a birtokot, melyből —
szerinte — *a befektetett tőke kamatainak felét sem tudta*
bevenni. Nemcsak neki, de fiainak sem kell a jószág —
írja a szerződés harmadik pontjában — csak Gábor
szeretné megtartani, de annak meg nincs pénze.¹

Károlyi Ferencz erre visszafizette Bethlen Ádám-
nének a vételárt, s kiküldötte teljhatalmú megbízottját,
Rácz Demetert a birtok átvételére.

Bethlen Gábor azonban, jólehet sem pénze nem
volt a vásárláshoz, sem joga a birtok megtartásához,²
erővel meg akarta azt tartani. Tisztjeit s jobbágyait
tehát föleskette saját hűségére, s a parasztokat föl-
tüzelte Károlyi megbízottja ellen. Majd mikor ez sem
használt, perrel támadta meg Károlyit.

Károlyi Ferenczet mód nélkül bántotta ez az eljárás,
éles szavakkal ítéli el Bethlen Gábor háládatlan-
ságát, s kiméletlenül leleplezi csürését és csavarását.³

A terjedelmes pör kezdettől fogva úgy folyt, hogy
Károlyi Ferencz bizton számíthatott győzelemre, noha
Bethlen Gábor minden összeköttetését felhasználta ügyé-
nek szerencsés eldöntésére.

¹ Comitissa Clara Bánffy, Com. Adami Bethlen relictæ viduæ passio-
nales, quibus bona ad Dominium Ecsed spectantia marito quondam suo
sibique a Com. Károlyi pro 100 mill. flor. passa, reddit et denuo revendit
Anno 1753.

² Mert az uradalmat édes anyja pénzen vette egykor.

³ Levelei a kamara elnökéhez 1752. márczius 29-én Nagy-Károlyból.
Lad. 51. Nr. 30.

Midőn Károlyi Ferencz meghalt, fia, Antal gróf ellen is folytatta Bethlen a pert. A hétszemélyes tábla azonban *a Károlyiak javára* döntötte el az ügyet. Ekkor Károlyi Antal, hogy a további viszálykodásnak elejét vegye, békés egyezséget ajánlott Bethlen Gábornak, a mit ő szívesen el is fogadott. A nádor előtt 1760. nov. 10-én kötött egyezség szerint Bethlen hatezer forint fejében lemond minden jogáról, s megnyugszik Károlyi békés birtoklásában.¹

A többi Bánffy-örökösöktől szintén csak per útján lehetett visszaszerezni az elzálogosított részeket, mert az általa följánlott békés egyezséget nem fogadták el a zálogosok.

Évek hosszú során át tartott per keletkezett az *Aspremont* rész megvásárlásából is. Aspremont Károly gróf ugyanis fölvette a 80 ezer forintnyi vételárt, de a nővérét megillető 40 ezer forintot nem adta át neki, hanem az egész összeget megtartotta a maga számára. Aspremont Johanna grófkisasszony tehát² Károlyi Ferenczen követelte a 40 ezer forintot, még pedig per útján. A hatalmas per, melynek végzése egész kötetet tesznek ki, 1758. január 30-án ért véget. A végső forum akkép ítélte, hogy a kérdéses 40 ezer forintot Aspremont gróf és nem Károlyi tartozik megfizetni.³

E perek bosszúságain kívül más kellemetlenségek is vártak Károlyi Ferenczre. Miután a vásárlás úgy az

¹ Az idevágó ügyiratokat lásd Lad. 51. Nr. 48, 49.

² Pálffy János gróf 1747. július 12-én figyelmeztette Károlyit, hogy a grófkisasszony részét ne fivérének, hanem magának a grófkisasszonynak fizesse ki. Ez a figyelmeztetés azonban késő volt, mert Aspremont Károly már május 6-án fölvette a 80 ezer forintot.

³ Sententia super revisionalis in processu Domicillae Aspremont contra fratrem suum de Bonis Ecsed suscitato per Excelsam Curiam pronunciata authentice expedita.

Aspremont örökösökkel, mint a kincstárral megtörtént, Károlyi folyamodott a királynéhez, hogy a királyi donatiót a magyarországi és erdélyi kanczellária által adassa ki s azt mindkét ágon leszármazó utódaira is terjeszsze ki. Folyamodványában fölhozza, minő zavarba hozia a Mattyasovszky-féle vásárlás s mennyi kára és kellemetlensége támadt volna abból, ha ő el nem fogadja a kamara ajánlatát. *Ősi birtokaitól, jogaitól — melyek mindkét ágon leszármazó utódait is megilletik — volt kénytelen megválni*, csak hogy a kamara részére *megszerezhesse a vételárt*. Kötelessége tehát utódait kárpótolni. De ez csak úgy történhetik meg, ha ő felsége a donatiót úgy a fiú-, mint a leányágra kiterjeszti.¹

Az udvari kamara 1751. júl. 26-án mutatta be ő Felségének Károlyi folyamodványát. Válasz azonban csak 1756. április 8-án érkezett reá. Eszerint Mária Terézia elrendelte, hogy a donatio «*gratis*» adassék ki Károlyinak, de *csak a férfi ágra!*²

Ez a végzés mondhatlanul bántotta Károlyi Ferenczet. Neki ugyanis csak egy fia volt, s nem lehetett tudni, lesz-e annak fiutóda? Bántotta azért is, mert a királyné az országgyűlés alkalmával szóval megigérte neki, hogy a donatiót mindkét nembeli utódaira kiterjeszti.³ Ennek daczára sem történt az meg. Pedig az ecsedi uradalom másfél száz év óta mindig mindkét nemre adományoztatt. S mikor Károlyi megvásárolta, nem is gondolhatta, hogy a birtok eme régi tulajdonságát ő felsége megváltoz-

¹ C. Francisci Károlyi instantia pro obtinenda ad utrumque sexum super Dominio Ecsed donatione.

² E. Camerac Hungaricae intimatum significans Suam S. Majestatem ad Instantiam C. Francisci Károlyi resolvisse Donationem super Dominio Ecsed ad sexum tantum masculinum gratis expediendam.

³ Károlyi F. levele fiához 1756. decz. 16. Nagy-Károly.

tassa.¹ Méltán mondhatta hát a jogaiban sértett gróf: «Nemcsak kegyelemből, de igazságból is tartóznék ő felsége az kamarával költ alkumat, melyet bona fide, praemisso supposito, ineáltam, ratificálni restrictio nélkül. Ugyanis micsoda disordinatio következik abból, hogy maradékom által fele, azaz Aspremont része az jószágnak ad utrumque, az másik ad masculinum hivatassék?»²

Károlyi Ferencz nem akarván újra folyamodni a donatióért, az udvar körül időző ezredes fiát bízta meg, hogy informálja a dologban az illetékes forumokat. Mivel pedig fiának közbelépése sem hozta meg a kívánt sikert, nem vette ki a donationalis levelet, habár e miatt jelentékeny károkat szenvedett.³

Mennyire bánthatta ez a dolog a grófot, kitünik a halála előtt másfél hónappal Munkácsi Jánoshoz írt leveléből. «Midőn a királyi consensus — írja — megjött, csak elhültem bele, hogy csupán fiúágra szorította ő felsége, én aztán megcsökkentem annak szorgoztatásátul, gondolván, az idő megemészt mindent, s majd reménységem szerint az leányágnak is fogja ő felsége conferálni. Sokan csudálkoztak, miért nem veszem ki a donatiót, s most két esztendeje megmondottam aztán okát». Erre elmondja családja állapotát, hogy csak egyetlen fia van, egyik leánya klastromban él, a másiknak csak egy lánykája van, lesz-e több gyermeke vagy nem, Isten titkában vagyon. Majd a következő nyilatkozatot teszi: «*de ha lesz is, nem reménlek olyast, az*

¹ «Az Rákóczy jussát bona fide ily ismert jussal alkudtam meg s vásároltam meg azt a jószágot, álmomban sem tűnván, hogy Ő fölsége változtassa régi tulajdonságát természetinek ad masculinum restrictiójával.» (Levele fiához 1756. december 16.)

² U. o.

³ Mert az elidegenített részek visszaszerzéséhez addig nem foghatott.

ki feltett czélomnak megfeleljen. Mert én úgy intéztem, sőt tettem is rendelésemet, hogy gyermekeimből, véreimből éltemben ha nem tapasztalok s nem reménlhetek olyast, az ki ő Fölsége, a Haza és kivált ezen föld szolgálatját hasznosan és előmenetesen űzhesse, idegenre is mindazáltal elégségesre és alkalmatosra hagyom jószágomat. Az én unokáimból pedig, ha lesz is, olyas nem telik, mert tudom ezen a földön nem neveltetik, az ki pedig itt nem neveltetik, ennek az földnek természetét nem tudhatja s alkalmatlan ő Felsége szolgálatjára, pedig itt oly szükséges az jó ember, mint a darab kenyér, mind ő Felsége, mind a haza szolgálatjára!» Ilyen cél lebegvén szemei előtt, fölkérte a kamara elnökét, lépne közbe a királynénál s eszközölné ki, hogy a fiúág kihaltával annak adhassa a birtokot, a kinek tetszik; mert nem szeretné, ha a fiúág kihaltával az uradalom szétesztatnék, maradjon az annak kezében, a ki a király, a haza és azon föld javát a legserényebben előmozdíthatja.¹

A nemeslelkű gróf e fenkölt sorok írása után nem egészen másfél hó múlva meghalt, a nélkül, hogy megtudta volna, mi sorsa lesz az ecsedi uradalomnak. Ennek eldöntése és rendezése tehát fiára, Károlyi Antal grófra szállott.

Károlyi Antal több tekintetben szerencsésebb volt atyjánál. Ő először is befejezte az Aspremont örökösökkel folytatott pert, mely még atyja életében 1748-ban kezdődött. Aspremont Károly t. i. aláírván a Károlyi Ferenczczel kötött szerződést és fölvévén a 80 ezer forint vételárt, 1748. május 4-én protestatiót tett le a szepesi káptalan előtt. E protestatióban azt állította, hogy az ecsedi uradalomnak ő csak azon részét akarta eladni, melyet Rákóczy Julia zálogosított el Bánffy Györgynél,

¹ Károlyi Ferencz gróf Munkácsi Jánoshoz 1758. júl. 3. Nagy-Károly.

holott a szerződésbe mindazokat a területeket fölvtették, melyek valaha a Rákóczy uradalomhoz tartoztak. Meghalván Aspremont Károly, fia és leánya a föntebbi protestatio alapján bepörölték a kir. táblánál Károlyi Ferencz grófit. A kétes kimenetelű pörnek Károlyi Antal azzal vetett véget, hogy az Aspremont testvéreknek egyezséget ajánlott, a mit azok készséggel elfogadtak, maguk is beismervén perük kimenetelének kétes voltát.¹ Az egyezés értelmében Károlyi Antal gróf 78 ezer forint fizetésére kötelezte magát. A kikötött összeget öt részletben hiány nélkül ki is fizette.²

Ezután kivette az örök birtoklási jogot biztosító donationalis oklevelet is.³ E terjedelmes okirat 1776. november 21-én kelt Bécsben, s magában foglalja az ecsedi uradalom részeinek pontos leírását is, melyet az előbbi adás-vevési szerződésekben csak hiányosan találunk meg. A donationalis levélben Mária Terézia különbséget tesz az *Aspremont-féle* és a *kincstár tulajdonában* volt részek között. Az ecsedi uradalom kincstári részét ugyanis a fiúágon leszármazottaknak örök joggal, a női ágon leszármazottaknak pedig csak zálogjoggal és címmel adományozza.

Mivel az ecsedi uradalomnak számos oly területe volt, mely még a zálogbavetés előtt idegen kézre került, Károlyi Antal gróf ezek visszaszerzésére is királyi engedélyt eszközölt ki.⁴

Ezen királyi donatio, illetőleg consensus a követ-

¹ Az eredeti szerződés szerint (Viennae Die Trigesima Decembris 1785).

² Az eredeti nyugták szerint 1785. decz. 31-én fizetett 18,000, 1786. január 16-án 10,000, márczius 3-án 20,000, márczius 12-én 20,000 és április 6-án 10,000 forintot.

³ A kir. donatio-levél eredeti szövegét lásd a *Függelék* III. sz. alatt.

⁴ A kir. donatio, illetőleg consensus eredeti szövegét lásd a *Függelék* IV. száma alatt.

kező birtokokat és jogokat sorolja föl: *Szathmár vármegyében*: Újváros mezőváros, Amacz, Apa, Batiz, Berencze, Bixád, Borhida, Bujánháza, Csaholcz, Császári, Cseke, Danyád, Felső-Falu, Gyügye, Istvándi, Kis-Namény, Kölcse, Komorzán, Krassó (a Szamos vizi gázló helylyel), Lipo, Lekencse, Monostor, Nábrád, Nagy-Szekeres, Nagy-Zsadány, Kis-Zsadány, Nagy-Arr, Oroszi vagy Vámos-Oroszi, Óvári, Ombod, Parlag, máskép Rósa-Parlag, Penyige, Porcsalma, Ráksa, Ricse, Sárköz, Terep, Tartoz, Udvari, Vámfalu, Penészlek, Veresmarth, Lapos-Bánya, Domahida, Józsefháza, Iloba, Sebes-Patak, Kányaháza, Gyarmath vagyis Fejér-Gyarmath helységek *egészen*; Aranyos-Megygyes helység az ottani udvarházzal *fele*; Király-Darócz, Sztaniszló, Vállaj, Nagy-Sikárló, Kis-Sikárló és Kis-Arr helységek *részben*; Kis-Mogyorós, máskép Mogyorós pusztája *egészen*. *Szabolcs vármegyében*: Bakta, Lórántháza, Kis-Falud, Kis-Léta, Ó-Fejértó, Téth, Nyir-Adony, Szent-Mihály, Bród helységek *egészen*; Gyulaj helységben rész, Bessenyőd helységben a királyi tized, Király-Telke pusztája *egészen*. *Bihar vármegyében*: Dezsér pusztája *egészen*. *Zemplén vármegyében*: Kis-Géres, Ricse és Semjény helységek *egészen* és a Helmech mezővárosi hegyen levő szőlő. *Borsod vármegyében*: Aszaló helység hegyén levő szőlők. *Beregh vármegyében*: Csedfalva, vagyis Sedfalva helység *egészen*, Kraszna mezőváros *egészen*, Tasnád mezőváros az ottani udvarházzal *részben*. *Közép-Szolnok vármegyében*: Balásháza, Szarvad, avagy Tasnád-Szarvad, Kis-Falud, Csög, Usztató, Mindszent, Csány, Magyar-Csahol, Gyöngy helységekben rész; Szent-Miklós pusztája *egészen*. *Kővárvidéken*: Bozonta helység *egészen*. Ezenkívül minden egyéb Ecsed várához tartozó és a fentebbi kivétel alá nem eső helyek és jogok.

Úgy ezen 1778. szeptember 21-én kelt királyi «consensus»-ban, mint az előbbi donationalis levélben Mária Terézia élénken vázolja ama ritka érdemeket, melyeket Károlyi Antal gróf a haza és trón szolgálatában szerzett. Ámbár — írja a királyné — ősi nemzetségének egyetlen élő férfitagja volt, mégis kora ifjúságától kezdve fegyverrel szolgált, s a legközelebb lefolyt porosz háborúban élete koczkáztatásával is kimutatta hűségét uralkodója iránt. Alig üdült föl a csatákban kapott súlyos sebeiből, erőtlensége és gyöngélkedő állapota daczára bámulatos gyorsasággal ujonczokat toborzott, s azok élére állott. Midőn Magyarország készséggel sietett terményeivel a Csehországban kitört éhínség csillapítására, elannyira, hogy maga is sütséget szenvedett; Károlyi Antal nem tévesztvén szem elől a közjót, a nagybányai bányahivatalba három éven át 12 ezer köböl búzát szállított mérsékelt árért. E nemes tetteivel az éhhaláltól mentette meg a bánya munkásait. Mint a *Szamos folyónak hajózhatóvá tételére* alakult társaság elnöke, s mint az ungvári és nagyváradi kerület iskolai és tanulmányi főigazgatója egyaránt nagy érdemeket szerzett. Ezen érdemek és az apja által a kincstárnak fizetett összeg fejében a királyné megengedte, hogy mindazon birtokokat és jogokat, melyekkel egykor a szent királyok az ecsedi uradalmat fölruházták, egyezmény útján visszaszerezhesse. Kivételt e tekintetben csak a királyi donatiók révén elidegenített részek képeznek.

E legfelsőbb engedély alapján Károlyi részint barátságos egyezségek, részint pedig perek révén visszacsatolta az ecsedi uradalomhoz az elidegenített részeket és jogokat.

A fönt kimutatott vételárakhoz hozzáadván az el-

idegenített birtokrészek visszaváltásakor fizetett egyezségi összegeket: az *ecsed*i uradalom megszerzése a *Károlyi grófoknak* közel 400,000 frtjukba került.

Ez az *ecsed*i uradalom megszerzésének története. A *Károlyi grófok* tehát nem ajándékozás, hanem rendes vétel útján jutottak annak birtokába. Az a sok *mendemonda*, melyeket egyesek — jobbra érdekelt felek — e birtokszerzéshez fűztek, mind a mesék országába tartoznak s nagyobbbrészt annak az irígységnek kell betudnunk, melylyel sokan a napról-napra hatalmasabb s gazdagodó család törekvéseit kísérték.

NYIREGYHÁZA ÚJRAALAPÍTÁSA.

NYIREGYHÁZA és határa — a mint már előadtuk — *az ecsedi uradalom* megvétele alkalmával jutott a grófi család tulajdonába. E község, az uradalom kettéosztásakor, *felelésben a kincstár részéhez csatoltatott*, másik felét a Károlyiakkal rokon *Palocsay-család* bírta.¹

A község multja messze benyulik a középkori történetbe. Régi oklevelek tanúsága ékesen szól Nyiregyháza *régi jelentősége* mellett, de a mult század derekán jóformán kihalt és *elhagyott* tanyává sülyedt le a török-

¹ Nyiregyháza ezen felelésze, a XVI-ik század második felében, Szaniszlófi Báthory Katalin révén, mint annak hozománya, ugyan Szabolcs vármegyében Király-Telek és Szent-Mihály helységekkel együtt szállott a Lónyayak birtokába. Lónyay Zsigmond 1633-ban II. Ferdinándtól nyert adománylevél erejénél fogva örök tulajdonjogot kapott rá. Ugyanez a Zsigmond 1648-ban kelt végrendeletében Margit leányának hagyományozta. Lónyay Margitot feleségül vette Csáky István gróf országbíró. Ezek gyermekei anyjuk halála után 1696-ban Tokajban történt osztály szerint, az anyai (vagyis Lónyay) birtokokon megosztóván, Nyiregyháza részjóság az előbb említettekkel együtt Csáky Borbála grófnőnek jutott. Csáky Borbála grófnőt nőül vette Palocsay István báró. Ezeknek fiúk: Palocsay Zsigmond báró házassági frigyre lépett Gersei gróf Petheő Rozáliával, mely házasságból két leánygyermek származott: Klára és Rozália; az elsőt Dessewffy Sámuel báró, a másodikat Sennyey Imre báró vezette oltárhoz.

világ, kurucz mozgalmak, ismételt tatárbeütések és pestisjárványok szétriesztó áradata folytán. Változó földesurainak az volt a feladatuk, hogy tótok, svábok, rusznyákok és hasonló idegen telepesekből szervezze meg a földművelő erőt s teremtsen meg a község jövőjét.

Az ecsedi uradalom átvételekor a Károlyi grófok azt az egész területet rettenetes állapotban találták. Hat vármegyére szóló terjedelemben, néptelen falvak romjait láthatta az elhanyagolt utakon bandukoló vándor. *Az igazi földesúr e területen az ecsedi lópban lakó nyerstermészett volt;* az vette a műveletlen parlag földet, az ingoványok világában csudálatos vad növényzetével és állatvilágával, a birtokába. Másfélszáz éven át tartó folytonos háborúság nyomdokaiban fejlődik ki a tespedésnek ez az uralma. Betetőzték azt az egymást követő elemi csapások: tiszai árvizek, marhavész, hallatlan szárazság, aszály, mérges rovarok pusztítása s főleg az 1739-iki pestis, mely ezen a vidéken a megmaradt lakosság nagyobb felét ragadta el.

Az így letiport Nyiregyháza vonagló testét ezen fölül idegen zsoldos katonaság lába taposta meg folyton. Ezek bitorták a vámszedést, a hús- és bormérést s erőszakoskodtak nemessel és paraszttal egyaránt. A föld népét kiszipolyozták adóval s a jobbágyok százával szöktek tova az ősi fészekből. Így szegényedett le az egykor népes és boldog Nyiregyháza. Erdőtlen, homokos földjét különben is nehéz volt művelni; a föld az elemi csapások miatt nem fizette meg a művelésére fordított munkát; s a mi jövedelem nagy ritkán jutott volna, azt elszedte a kincstár adóban és katonatartásban. A község quantumbeli hátraléka már évekre kezdett visszanyulni. A nyiregyházaik kétségbeesésükben pártfogót kerestek maguknak, a milyen csak elibük akadt: Pálffy

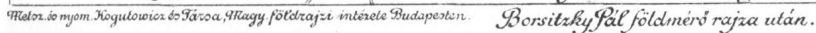
János grófot, Csáky Imre bibornókot, kik azonban a nép baján nem sokat mozdítottak. Fölkeresték a felvidék legoszloposabb tekintélyét, kinek jótékony és emberszerető érzelmei országszerte ismeretesek voltak: az öreg Károlyi Sándor grófot is, a ki legalább annyit megtett haladéktalanul, hogy megnyitatta az uradalmi csűröket és utasította feleségét, Barkóczy Krisztina grófnőt, osztana ki elég vetőmagot a nép közt.

Nyiregyházán a mult század közepén tartott hivatalos összeírás csak *24 gazdát és egy jobbágyot talált* a Károlyiak birtokába jutott részen. Maga a gróf sógora és megbízottja: Rácz Demeter 1754-ben így írt Nyiregyházáról: «Egészlen respective *puszta* volt, pápistalakos gazda egy sem volt benne, egynéhány kálvinista, s holmi dib-dáb orosz!»¹

A pusztulófélben levő községgel és földekkel Károlyi Ferencz gróf nem tudván mit tenni, már 1752-ben Rácz Demeternek ajánlotta föl *ingyen*. Rácz Demeter azonban *nem fogadta el* az ajándékot. «Nem vagyok méltó annyi grátiájára Excellentiádnak — írja válaszában — hogy Nyiregyházával ingyen méltóztatik kínálni, véteknék tartanám pénzen is elvenni Excellentiádtól, mert nagy szükségít látom Excellentiádnak is reája!» Hogy a visszautasítást érthetővé tegye, Nyiregyháza gazdasági előnyeit igyekszik kimutatni s mintegy látnoki erővel azt írja a grófnak, hogy «igen jó hely támadhat Isten kegyelméből belőle».² Ez a biztatás újra fölélesztette a nemes grófban azt a régi eszméjét, hogy *új telepítésekkel* népesíti be elhagyott nyiregyházi pusztáját.

¹ Rácz Demeter levele Károlyi Ferencz grófhhoz. 1754. okt. 6. Nagy-Károlyból.

² Rácz Demeter levele Károlyi Ferencz grófhhoz 1752. márcz. 21-én.

*Területe volt: 6'58 geog. □ mfd.,
vagyis 63 035 kat.föld.*

Nem könnyű dolog volt ez! Az akkori politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok fölötté megnehezítették a nagyobb szabású telepítéseket. S ha olykor minden nehézség nélkül sikerültek is azok, a telepítőknek mindig jelentékeny áldozatába kerültek s munkájuk gyümölcsét nem ők, hanem csak a szerencsésebb utódok élvezhették. Károlyi Ferencz gróf igen jól ismerte a telepítések közgazdasági jelentőségét. Ép azért igyekezett roppant birtokait még áldozatok s tömérdek kellemetlenség árán is *benépestiteni*. E tekintetben különben nagynevű atyja példáját követte. «Ifjúságomtól — írja a helytartótanácsnak — semmit ő felsége s hazánk szolgálatajára, minden résziben is ugyan az hazának, de kivált azon elpusztult Tiszán túl való tartományon hasznosabbat nem tanálván a impopulationál, annak gyarapításában idvezült édes uram atyám nyomdokát mindenütt, valahol csak jószágom vala, teljes tehetséggemmel üzvénn!» Ilyen cél lebegvén szemei előtt, *Nyiregyháza benépestitését is tervébe vette*. Ide katolikus vallású népet szeretett volna telepíteni; de minden igyekezete daczára sem kapott, habár úgy itthon, mint a külföldön hosszabb ideig kutattatott megbizottaival ilyenek után. Végre is belátván fáradozásainak sikertelenségét, azon elmélkedett: «hogya ugyan méltó-e azért az földet pusztán tartani a közjónak sérelmével, hogy pápistákat nem kaphatni, vagy pedig jobb volna *szomszéd valláson levőkkel* is ezen közjót segélteni, kivált azon vármegyében, az hol úgyis oroszokon kívül az szomszéd *reformátusok vallása* uralkodik!»¹

A kérdést úgy döntötte el magában, hogy *lutheránus* tótokkal népesíti Nyiregyházát. Nem volt ez új

¹ Károlyi Ferencz levele gróf Nádasdy Lipóthoz 1753.

és szokatlan dolog a telepítések korában s Károlyi sem talált semmi különöset abban, hogy mint kátholikus főúr s Mária Teréziának kedvelt embere lutheránusokkal népesíti be jószágát.¹ Voltak azonban, kik másképfogták föl a dolgot s a következmények csakhamar kimutatták, hogy Károlyi *darázsfszékbe* nyult e telepítéssel, mert oly ügy gyámolítójává lőn, mely neki évenken át hihetetlen kellemetlenségeket s bosszúságokat okozott, sőt legközelebbi rokonaival is meghasonlásba hozta. Ki hinné, hogy a jelentéktelen Nyiregyháza benépesítése oly forrongást idézett elő, hogy Károlyi Ferencz gróf, a belső titkos tanácsos, szeptemvir, tábornok, főispán, ezredtulajdonos, a tiszántúli hadkerület főparancsnoka stb. minden befolyását és összeköttetését kénytelen volt latba vetni Nyiregyháza lakosságának megmaradása érdekében? S még így is csak nagy nehezen sikerült a községet a pusztulástól megmentenie! Ki hinné, hogy ez az egyszerű telepítés kérdése mozgásba hozza az udvart, a kancelláriát, a helytartótanácsot, a vármegyét, a püspöki udvart stb.! Ki gondolná, hogy Nyiregyháza telepítési ügyét Róma legkiválóbb theologusai vitatták s hogy a «Propaganda fidei» is ítéletet mond a kérdés fölött?

E mozgalmas, váratlan fordulatokban gazdag telepítési történetet, mely meglepő világot vet Károlyi Ferencz gróf kimagasló alakjára s nemes jellemére, adjuk az eredeti okiratok alapján, minden részrehajlás nélkül, úgy, ahogy történt.

¹ Fényes példa volt rá a fenkölt gondolkozású báró Harruckern-család telepítése Békés vármegyében.

I.

Mielőtt Károlyi a telepítéshez fogott volna, Szabolcs vármegye támogatását igyekezett megszerezni. Ez nem is volt olyan nehéz, mivel a főispán, Barkóczy Imre gróf közeli rokona, a helyettes alispán, Szunyoghi Ferencz pedig bizalmas embere volt.

Az 1753. év elején már megegyezett a vármegyével, mely a települők részére *három évi mentességet* engedélyezett,¹ azonkívül — mint Károlyi írja — «az n. vármegye maga résziről is minden segedelmet nyújtani nem terhelte». Így hát 1753. május 23-án kiadta pátens-levelét, fölszólítván mindenkit, a kinek kedvére van, Nyiregyházán és a Cserkesz nevű szomszédos pusztán való letelepülésre. A jövevény lakosok számára elegendő földet, a maga és a vármegye részéről (a megyével kötött megegyezés szerint) három évi mentességet és *házépítésre elegendő fát* ígért. «Templomot — írja a pátens-levelben — építhetnek magoknak a micsodás tetszik, papot is tarthatnak, a mennyivel be-érnek.» Ezenkívül igéri nekik, hogy idővel a szomszéd dominiumokat is kibérelt számokra, ha saját pusztáin el nem férnének. A három évi mentesség elteltével minden gazda egy aranyat tartozik fizetni «ad quantum palatinale,» azaz «közönséges denominatio szerint *aranyosak* lesznek»; a vármegye részéről egyéb-
 nek terhelte. A földesúrral a három év elteltével «általában végezhetnek mindenféle dominale beneficiu-
 mokról, s maguk bírhatják erga censum annualem, több

¹ Károlyi először hat évi mentességet igyekezett a vármegyétől ki-
 eszközölni az e tárgyban írt fogalmazványa tanúsága szerint.

vagy kevesebb esztendőkre, amint magoknak az lakosoknak fog tetszeni». ¹

Még e pátens-levél kiadása előtt történt, hogy Károlyi Békés vármegyén keresztül utaztában szóba ereszkedett az ottani települőkkel s megemlítette nekik Nyiregyháza benépesítésére vonatkozó tervét. A *békési tótók* azonnal ajánlkoztak a Nyiregyházán való megtelepülésre. Ez az ajánlkozás azonban nem azért történt, mintha földesuruk báró Harruckern rosszul bánt volna velük, hanem inkább azért, mert Harruckern méltányos föltételeire annyi települő gyűlt össze Békés vármegyében, hogy igen sokan *nem kaphattak művelésre való földet*. ² Ezekre tehát valóságos áldás volt Károlyi ajánlata.

A pátens-levél kiadása után Petrikovics János szarvasi csizmadiát bízta meg a gróf a telepítés keresztülvitelével. Ez az ügyes ember aránylag nagyon rövid idő alatt nagyszámú települőt vitt Nyiregyházára. Békés vármegye és a földesúr, miután a lakosok kötelezettségüknek eleget tettek, nyugodtan nézte távozásukat.

A *Békés vármegyéből* jött települők így oszlanak meg: Szarvasról jött 134, Berényből 39, Csabáról 18, Orosházáról 3, Komlósról 19, Gyuláról 1. Békésen kívül Zólyom vármegyéből is jött 44 szabad költözési joggal bíró gazda. Ezek jobbára Véghlesről valók voltak. *Borsod vármegyéből* jött 28, *Gömör és Nógrád vármegyéből* mintegy 20, *Hontból* 25, *Szepes, Liptó, Pest, Tolna vár-*

¹ Hasonló pátens-levelet adott ki Rácz Demeter, Károlyi sógora és plenipotenciáriusa 1753. május 16-án. A két pátens-levél tartalma majdnem szóról-szóra megegyezik. A gróf pátens-levelét lásd *Függelék V.* száma alatt.

² Károlyi maga írja: «Volt uroktól többszöri instantiáikkal sem nyerhettek földet; őszi vetés nélkül maradniok károsnak láttatott, annak távoztatására elsőben pusztámon szántogatni, azután szállongani is Nyiregyházára kezdettek.» Lásd erre vonatkozólag «A Harruckern és a Károlyi család» című munkámat, melyben közölve vannak a páratlanul kedvező föltételek a békésmegyei települők számára.

*megyék*ből egy-kettő. *Heves vármegyéből* szintén jöttek többen.¹ Igar nevű község ugyanis hallván valamit a nyiregyházi telepítésről, embereiket küldték Károlyihoz, a ki számukra külön pátens-levelet adott ki 1753. jún. 24-én. Ez oklevélben a földeken kívül az építésre annyi fát ígér nekik, a mennyire szükségük lesz. Különben adózásban és egyéb terhekben ugyanoly föltételeket enged nekik a gróf, mint a többi települőknek.

A települők száma az 1754. év végeig folyton növekedőben volt. Az ekkor történt összeírás szerint gazda volt 561, feleség 523, fiú 798, leány 561, szolga 42, vagyis *összesen 2485*.² E nagyszámú nép nyelvére nézve tót, vallására nézve legnagyobbbrészt lutheránus volt. Nyiregyháza *régi lakosai* jobbára *szétoszoltak*, vagy Károlyi tisztjei által *elbocsáttattak*³ s így az új települők maguk bírták a földeket. Mindjárt letelepülésük alkal-mával hozzáfogtak a lakóházak építéséhez is s oly serényen munkálkodtak, hogy *1754. nyarán közel 200 nagy ház állott készen*.⁴

Mivel a nyiregyházi határ felerészének Palocsay báró özvegye, Petheő Rozália grófnő volt a tulaj-donosa, Károlyi 1754. június 16-án szerződést kötött vele a telepítés ügyében.⁵ E szerződés értelmében a földeket közösen adják a települőknek; a befolyó jöve-

¹ Ezek a számok azonban a ki- és bevándorlás ideje folytán változ-tak. Ez a kimutatás a legelső összeírásból van átvéve.

² Szaplóczay Jánosnak, Károlyi udvari kapitányának jelentése, Kálló, 1754. december 5.

³ Károlyi így ír ez ügyben 1754. ápr. 9-én: «Noha egész szándékom s rendelésem az vala, hogy nyiregyházi földemről mindenféle régi ott lakos embereket amoveáljak, melyet mostani ottlétével inspektoromnak újra is kihagytam, mégis mindazonáltal megengedtem ott levő orosz pap atyám uram magános megmaradását.»

⁴ Szaplóczay János levele Károlyi Ferenczhez 1754. decz. 5-én.

⁵ A szerződés eredeti szövegét lásd a *Függelék* VI. száma alatt.

delmen, úgymint a taksán, a korcsma, mészárszék, serház és a boltok bérén, továbbá a vásár és vámjövdelmen egyformán osztozkodnak. A szükséges épületeket közösen emelik.

Ilyenformán rendben lett volna már a telepítés ügye. Károlyi illően megjutalmazta «az impopulatio agilis vezetőjét», Petrikovics uramat, s örömmel hallotta tisztjeitől, hogy az új lakosok fölöttébb szorgalmas, igyekvő nép. A nemes gróf öröme azonban nem tartott soká. Már 1753-ban közeledő *vihar jelei* mutatkoztak. A szomszéd földbirtokosok közül többen, kik irígy szemmel nézték a nyiregyházi pusztá virágzásnak indulását, titokban bujtogatni kezdtek az új gyarmat ellen. A *klérus* is mozogni kezdett, sérelmesnek találván ennyi lutheránus ember letelepítését.

Az egyeneslelkű Károlyi nem sejtván, hogy fáradozása s a közjónak világos előmozdítása is ellenzésre fog találni, előzetesen mit sem tett annak elhárítására. Különben legjobb emberei sem tanácsolták neki, hogy előzetesen Nyiregyházára terelje a figyelmet. «Ámbár — írja neki Szunyoghi Ferencz helyettes alispán — ex parte venerabilis cleri hirlelődik is, hogy ottan való megmaradások impediáltatni fog ex ratione praetensae innovationis, de míg az dolog világos repraesentatióval ki nem nyilatkozik, mindaddig az magistratuale patrociniummal csak hallgatni kell és semmi repraesentatióra fakadni nem szükség, ugyanis ha valami csendesén és cum dissimulatione megkészlülhet, mit is kellene ott sokféle bajoskodást maga után hordó kérdésekre fakadni, hahogy penig ad fractionem panis mégyen a dolog, már in tali casu, nem talállok rendesebb módot az már is odajötteknek és ezentúl is odajövendőknek megtartásokban, mint az magistratualis protectiót, mely ex poli-

ticis et statisticis rationibus fog depromáltatni!»¹ Tudtára adja ezután Károlynak, hogy az alispán is egy értelemben van vele, s nem fog semmi rendeletet fogantatosítani, «hanem az nemes vármegyére fogja relegálni, ott penig, nem csak az mi felekezetünk, sőt, ha nem mind egészen is, de majori ex parte az katolikus uri rendek is velünk egy értelemben lesznek, nem is ok nélkül». Azt is megígéri Károlynak, hogy mihelyt valami «zördülést» hall, azonnal tudtára adja. De nem hiszi, hogy belőle valami lárma legyen; «miért is kellene oly viszálykodásnak miatta lenni, okát nem látom».

E biztatás daczára Károlyi jónak látta az esetleges kellemetlenségek elkerülésének czéljából *az udvar nézetét kipuhatolni*; mert nem akart sem a papsággal, mely iránt őszinte s nagy tisztelettel viseltetett, sem az udvarral, melyhez a legmélyebb hódolat fűzte, összeköztetésbe keveredni. A mint tehát jóakarói sejtetni engedték, hogy a nyiregyházi telepítést több helyen helyteleníteni fogják, azonnal írt Bécsbe, s *a királyi kanczellár előtt* részletesen kifejtette elveit, melyek Nyiregyháza betelepítésénél vezérelték.

A terjedelmes levélben elmondja, hogy már édes atyja be akarta népesíteni birtokait, ő, mindenben atyja nyomdokain akarván haladni, folytatta a telepítéseket. Nyiregyházára kerülén a sor, mindent megtett, hogy alkalmas, *katolikus vallású* települőket kaphasson. De bár Szabolcs vármegye is teljes erejével támogatta őt fáradozásában, *terve nem sikerült*. A közjó sérelmével nem akarván pusztán hagyni az egykor virágzó község területét, elhatározta, hogy *más vallású* települőkkel népesíti be.

¹ Szunyoghi levele Károlyi Ferenczhez 1753. okt. 13. Fejértő.

«Akadtak oly szabad emberek — írja — hazánk-nak némely távol fekvő, népesebb vármegyéből, kik az ott levő földesurak és vármegyének sérelme nélkül, Nyiregyháza nevű falumat, ugyan hogy már de olyat, kin csak egynéhány orosz és magyar lakik, úgy hogy tized és huszad részét is nem élheti meg tágas, de pusztá határának, nem különben egy *Cserkesz (vagyis Mánd)* nevű praediumomat, melyen *ember emlékezetétől fogva lakosok nem voltak*, sőt templomuknak sem tapasztaltatik csak nyoma is, még ezen ősszel megszállani kívánnák s assecuráltak is iránta. Nincsen egyéb gát-lásom benne, hanem *lutheránusokból* állván a telepü-lendő nép, az iránt, hogy prédikátorok lehessen és hacsak sárbul vagy fából is oratoriumocskát állíthassa-nak magoknak, kívánnak tőlem securitást. Nem titkol-hatom el azt is Excellentiád előtt, hogy még eddig mi ezen a földön az illetén circumstantiákban *az clerus által nem szoktunk vala tiltatni*, s azért voltunk oly szerencsések, hogy mivel mi a szomszéd atyafiakat nem háborgattuk exerciciumokban, az hol népeseek voltak, úgy viszont ők is, ha templomjukat visszavettük, nem neheztelték, s ő Felségek elejébe sem futottak unalmas panaszokkal, mivel mi is, az hol templomjukat vissza-vettük, viszont oratoriumot önönmagunk csináltattunk számokra oly előmenetellel, hogy, az én emlékezetemre, idvezült uram atyám és magam csak ezen vármegyebeli jószágainkban ezen szép móddal tíz vagy tizenegy kő-templomokat, s azonkívül is egynémelyeket mások jószá-gában visszafoglaltunk minden legkisebb lárma nélkül.¹

¹ Így vette vissza Károlyi Sándor a reformátusoktól 1723-ban az ősei által századok előtt épített nagykárolyi templomot, ősei temetkező helyét. A visszavételbe a kálvinisták szíves örömet beleegyeztek; mert Károlyi új templomot, papházat és iskolát épített számukra. A *nyir-baktai* templom

De mivel egyszer gerjedtebb az papi rendekben is, mint máskor az buzgóság, hogy minden alkalmatlanságot megelőzzek, nem kívántam benne megindulni, hanem járulok előbb Excellentiád bölcs tanácsához, vezérléséhez, engedelmesen kérvén, méltóztassék nekem kegyes ítéletét kinyilatkoztatni és egyszersmind hathatós s csálhatatlan segedelmekre is járulni, hogy ezen közjóban boldogulhassak, nyerhetnék-e s mi módokkal ő Felsége kegyelméből *oly decretumot*, mely mellett lehessen őket assecurálnom, hogy azon megszállandó helyeken sárból vagy fából *imádkozó házat készíthessenek s oda praedikátort is vihessenek*, általam szokásom szerint megvizsgálandó békességes erkölcsűt magoknak. Ez, azon az minden emberi emlékezettől fogva levő pusztán mit és kinek praepjudikálhatna? Nyiregyházán pedig annyi-
val kevesebbet, az hol *unitus oroszaink* is csak fatemplommal élnek, az régi kőtemplomunk ellenben most is azon csak egynehány kálvinista lakos birodalmában vagyon.»¹

Kényes természetű lévén az ügy, a kancellár (Nádasdy Lipót gróf) nem adott határozott választ Károlyi levelére. Lehet különben, hogy akkor már más oldalról is írtak hozzá a nyiregyházi telepítés ügyében. Annyi bizonyos, hogy Nádasdy 1753. szept. 14-én írt levelében *személyes találkozásuk esetére* tartotta fent

visszavétele szintén szerződés alapján történt. A szerződés Baktán és Lóránt-házán 1730. decz. 7-én kelt, melyben a kálvinisták kijelentették, hogy a baktai pusztulásban levő templomot minden kényszerítés nélkül adták és engedték át praedikátorjok jelenlétében «földesasszonyuknak»: Károlyi Klára grófnőnek; a grófnő pedig biztosította őket, hogy a lórántházi rombadúlt templomuk fölépítésében hathatósan segíti őket. 1731. július 7-én már jelentette a grófnő atyjának: «Az calvinisták temploma is fennáll, csak fedés hja; zsindey híjában szalmával csak befedetem.»

¹ Károlyi Ferencz grófnak Nádasdy Lipót gróf kancellárhoz 1753. nyárutóján írt levelének conceptusa.

adandó válaszát. «A mi a tudott pusztának megszállását illeti — írja Károlynak — mivel rövid idő múlva szerencsém leszén Excellentiádat itten tisztelnem, azon alkalmatosságra reserválom magamnak olyatén dologrul való ítéletemnek bővebb kinyilatkoztatását!»¹

A személyes találka nemsokára megvolt. Mit végeztek ott, nem tudjuk. De minden valószínűség szerint Nádasdy kancellár jó eredménnyel biztathatta Károlyit; mert hisz a telepítést a találka után is az eredeti föltételek mellett folytatták Károlyi megbízottai. Maga Nádasdy meg egy későbbi levelében azt írta, hogy neki «úgy tetszett, mintha ő Felsége azon principiumoktól, melyeket kifejeztem, nem irtózna!»²

Azonban még mielőtt Károlyi magához a királynéhez fordult volna kérelmével, s kijelentette volna előtte Nyiregyháza betelepítésének körülményeit, a telepítés ellenségei — főképpen *egyházi* — részről bőséges információval szolgáltak úgy az udvarnak, mint a helytartótanácsnak. És ezek az információk Károlyira nézve nemcsak kedvezőtlen színben írták le a telepítést, hanem *egyenesen törvénytelennek* mondták azt, s *vádat emeltek a vármegye ellen is*, mely a telepítést támogatta.³

¹ Nádasdy Lipót gróf kancellár Károlyi Ferencz grófhhoz. Bécs, 1753. szept. 14-én.

² Nádasdy Lipót levele Károlyi Ferenczhez. Bécs, 1754. nov. 1.

³ Grassalkovics Antal 1754. aug. 8-án Komjáthiból így ír ez ügyben Károlynak: «Írhatom mindazonáltal vigasztalására Excellentiádnak, hogy M. Palatinusunk különösen fogta pártját Excellentiádnak; mert rossz informatiói valának!»

II.

Nyiregyháza betelepítése egész kis *kulturharczra* adott alkalmat *a katholikus papság és a földesúr között.*

Három túlbuzgó és Károlyi Ferencz gróf iránt ellenséges érzületű pap: a tokaji, tarczali és fényi, fölbujtotta az egri püspököt a nyiregyházi lutheránus telepesek ellen. A püspök e papok egyoldalú jelentése alapján fölötte veszélyesnek látta annyi lutheránus betelepítését oly vármegyébe, melyben eddig ezen vallásnak hívei nem voltak. Fölhívta tehát a veszedelemre a *helytartótanács s az udvar figyelmét.* Ugyanily fölterjesztést tett e dologban három vármegye, melyeket a papság ferde tudósításai szintén félrevezettek.

Eger püspöke ez idő szerint Barkóczy Ferencz gróf volt, Károlynak anyai másodunokaöccse, egy nagyműveltségű, jótékony és humánus főpap, kit Mária Terézia is fölötte kedvelt, s ki utóbb mint Magyarország *hercegprimása* és oktatásügyének protectora nagy érdemeket szerzett a haza szolgálatában. Az egri egyházmegye élén lelkes támogatója volt minden nemes törekvésnek, nyájas és engedelkeny szívvel mindenki iránt, de a *vallás dolgában kérlelhetlen szigor* s a végsőig menő szilárd akarat jellemezték őt. Károlyi Ferencz gróftól őszintén szerette, becsülte s mindig legkedvesebb rokonának tartotta, azonban még vele is képes volt szakítani, midőn ez vallás dolgában neki nem tetsző kiméletet s türelmet tanusított. Kétségtelen dolog, hogy a püspök Nyiregyháza ügyében oly térre lépett, a melyen különben rokonszenves alakja sokat veszített népszerűségéből, de mentségére szolgál, hogy a kényes

kérdésben bizalmas embere és tanácsadója, a kinek vakon hitt, többszörösen félrevezette őt.

Ez a bizalmas ember Gerstocker Antal alesperes és *fényi plébános* volt. Az egykorú levelek kivétel nélkül durva, erőszakos és veszekedő embernek mondják, ki azonkívül vallás dolgában a türelmetlenségnek és elfogultságnak mintaképe volt. Ellensége volt minden újításnak, sőt még oly dolgok elé is akadályokat igyekezett gördíteni, a melyek egyedül a közjó előmozdítását célozták. Ilyen volt a többi között a Károlyi Ferencz által Nagy-Károlyban berendezett *könyvsajtó*, melyet a nemes gróf nem kis áldozatok árán a népnevelés és az értelmi fejlesztés emelésére alapított. A fényi esperes ezt a hasznos intézményt is szeretne volna megsemmisíteni. «Az *fényi* pribék — írja Rácz Demeter, Károlyi sógora — valamit csak observál, mindent hírré teszen. Az typographiában is bémént s azt mondotta, hogy *akasszák fel, ha ő kegyelme aztat el nem pusztítja!* Már tartok tőle, ha csak valami elejét az méltóságos cancelláriusnál nem veheti Excellentiád, itten pediglen olyan szükséges volna, mert csak ábéczés könyvet sem kaphatnak az tanuló gyermekek számára.»¹

Jellemző a fényi papra, hogy még Károlyi Ferencz grófot is, kegyurát, annak saját asztalánál «bárdolatlan terminusokkal illette, s ebéd után az ő Excellentiája szobájában még annál is vastagabban kezdett ő Excellentiájával bänni»,² mire *a gróf kénytelen volt őt lakásából kihajtani!* Nem hiába írta tehát róla Szaplanczay János udvari kapitány: «rettenetes ember ez a fényi pap!» Valóban az is volt ő, s még halála is erőszakos

¹ Rácz Demeter Károlyi Ferencz grófnak. Károly, 1754. nov. 28.

² Medec Ferencz levele Károlyi Antalhoz 1756. április 22-én Nagy-Károlyból.

SZALAI GRÓF BARKÓCZY FERENCZ,
egri püspök 1745—1764.

volt: mert később Egerben mint kanonokot *saját inasa gyilkolta meg*.

Ez a fényi pap, mihelyt meghallotta, hogy Nyiregyházára lutheránusok települtek s papot is hoztak magukkal, megkezdte az izgatást a települők ellen. Először is püspökét, Barkóczyt bujtotta föl túlzott és hamis jelentéseivel, azután meg Szabolcs vármegye főispánját, Barkóczy Imre grófot igyekezett a települők ellen fölizgatni. Buzgó fáradozásának az lett az eredménye, hogy három vármegye és az egri püspök túlzott és ferde információt terjesztett be a helytartótanácsához, illetve az udvarhoz. A három vármegye: *Abaujvár, Gömör és Hont*, a nélkül, hogy előbb biztos tudomást szereztek volna a dologról, egyenest a helytartótanácsához fordultak s kérték, *rendelne vissza a nyiregyházi települőket eredeti lakóhelyükre*.¹ 1754. június 26-án Barkóczy Ferencz gróf, egri püspök is benyújtotta fölterjesztését. A haragos iratban elmondja, hogy Nyiregyháza földesura a telepítés előtt elbocsátotta összes kálvinista, katolikus és görögegyesült vallású jobbágysáit, s ezek helyett tisztán lutheránus vallásúakat telepített le, a kik eredeti lakóhelyüket titokban hagyták el, csalogattatván a három szabad esztendő ígérete által. Az új lakosok oratoriumot is építettek, papot is hoztak magukkal. E pap a szomszéd vidékeken is egyházi szolgáltatásokat végez. Kéri a helytartótanácsot, hogy *a vallásgyakorlatot akadályozza meg*, az oratoriumot rontassa le, a törvények áthágóira szigorú büntetést

¹ Gömör, 1754. márcz. 18-án, Hont, márcz. 20-án, Abauj, jún. 11-én adta be a helytartótanácsához keresetét. A törvényes eljárás szerint előbb meg kellett volna győződnie, vajon tényleg vannak-e ott jobbágysáik, s ha igen, akkor a földesúrhoz, Károlyihoz kellett volna fordulniok jobbágysáik visszabocsátásáért. S csak ha Károlyi nem teljesítette volna kérésüket, fordulhattak volna a helytartótanácsához.

szabjon, a telepeseket pedig vezettesse vissza régi lakóhelyeikre.

A helytartótanács alig tudván valamit a telepítésről, a vármegyéhez és Károlyihoz fordult fölvilágosításért, a nélkül azonban, hogy a püspök vádjait tudatta volna vele.¹

Károlyi tehát a helytartótanácsához benyújtott jelentésében nem is foglalkozott a püspök vádolásaival — noha könnyű lett volna azokat megczáfolnia — hanem egyedül *a telepítés körülményeit* fejtette ki. «Az impopulatio — mondja jelentésében — nem tiltott dolog, sőt törvényeink egyenest parancsolják azt a földesuraknak!» Ő tehát helyesen járt el, midőn az önkényt ajánlkozókat, a kik kötelezettségeiknek régi lakóhelyeiken eleget tettek, a néptelen és elpusztult Nyiregyházára telepítette. «De abból, hogy senkinek in privato, annyival publicumnak sérelme nem következett, kiteszik ex subsequentibus: mert én senkinek nem adtam engedelmet az odaszállásra, hanem csak törvény szerint szabad migratiójú embereknek!» a vallásgyakorlatot — mondja tovább — ő az uralkodó akaratától tette függővé; később azonban megizente nekik, hogy ez a kérdés nehézségekbe fog ütközni. A lakosok ennek daczára is ott maradtak, de a vallásgyakorlatra vonatkozó engedélyt tudatlanságból elfeledték kieszközölni. A jövevények nagy része Békés vármegyéből jött; a panasszal előállott vármegyékből: Gömörből, Hontból és Abaujvárból *ő senkit sem hívott*. Gömör vármegyéből idáig összesen heten jöttek, de nem jobbágyok, hanem csavargók, a kik már az ő pátens-levelének kibocsátása előtt voltak útban. Abauj vármegyéből egy sincs Nyiregyházán. A kik más

¹ A Károlyihoz küldött intimatum 1754. július 9-én kelt.

vármegyékből jöttek, mindnyájan szabad költözési joggal fölruházott emberek, kik kötelezettségeiknek teljesítése után jöttek Nyiregyházára. Innét van, hogy egyetlen földesúr sem állott elő panasszal. Különben lehetséges, hogy egyesek élván törvényes jogukkal, hívás nélkül is Nyiregyházára jöttek, de ő ezeket nem szándékozik ott tartani. «Isten templomában is noha jó keresztények számára építtetik, de a tolvaj is bejár!» Igaz az, hogy ő a települőknek három szabad esztendőig ígért, de enélkül senki sem szállott volna ama pusztára. Mindezekből kiviláglik, hogy a nevezett három vármegye jogtalanul tett ellene följelentést, különben is «senki addig nem panaszkodhatik képzelte jobbágyának törvénytelen megtartása ellen, míglen csak kérve sem kérte embe-rét!» Végül váratlannak «közhiren fundálnak» és méltatlannak mondja a három vármegye följelentését; mert hisz a jobbágyok ott «oly boldog résziben laknak édes hazánknak, a honnat bottal sem üzettethetik el az lakos a mi sovány földünkre, ha csak helyt tanál a lakásra!»

Károlyi eme fölterjesztése *nem elégítette ki a helytartótanácsot*; mert hisz maga a gróf is bevallotta a szabad esztendők és a szabad vallásgyakorlat ígérétét, már pedig e kettő, a helytartótanács nézete szerint, törvényeink értelmében nem volt megengedhető. A vármegyével és annak eljárásával még kevésbé lehetett megelégedve a helytartótanács. Szabolcs vármegye Nyiregyháza ügyében vagy egyáltalán nem vette figyelembe a helytartótanács rendeleteit, vagy csupán színlelte azoknak végrehajtását, valójában pedig megtett mindent, a mit a kényes szituációk között megtehetett, az új telepítvény megmentésére. Szükséges is volt ez az eljárás, mert ha a vármegye végrehajtja a felsőbb rendeleteket,

Nyiregyháza lakossága, a közjó nem kis kárára, azonnal széteszlott volna.

Szabolcs vármegye ezen eljárása nem volt szokatlan abban az időben; más vármegyék is megtették, hogy a helytartótanács káros intézkedéseit nem foganatosították. Azonban Szabolcs vármegye eljárását Nyiregyháza ellenségei tudomására hozták a helytartótanácsnak és az udvarnak, a miből aztán igen éles összeütközés támadt az udvar előtt már régen rossz hírben álló vármegye és a helytartótanács között.

Mikor 1754. ápril havában megérkezett a helytartótanács első intimatuma, mely a vármegyének meghagyta az investigatio elrendelését, a főispán és a vármegye urai nem kis zavarba jöttek. Barkóczy Imre főispán, kit egyforma rokoni kötelék fűzött az egri püspökhöz¹ és Károlyihoz, tudta, hogy mind a kettőnek nagy befolyása van az udvarnál, a jelentésekből látta, hogy egyik Nyiregyháza fenmaradását, a másik elpusztítását akarta, s mivel sem Károlyit, sem Barkóczy püspököt nem akarta megbántani, nem kis aggodalommal nézett a történendők elé. E körülmények megmagyarázzák Barkóczy főispán folytonos ingadozását. «Neki szegénynek — írja Szaplanczay — elől tűz, hátul víz; mert az papok mindenkor unszolják.» Azt azonban kellemetlen helyzete daczára is belátta, hogy Nyiregyháza fenmaradása mind a vármegyére, mind a közjóra nézve fölötte fontos. S így, ha nem is állott egészen Károlyi részére, de nem ellenezte, hogy a vármegye megtegye a szükséges lépéseket Nyiregyháza megmentésére. Az új lakosság, a mint meghallotta, hogy a szabad vallásgyakorlatot el fogják til-

¹ «Ha Imre is, ugyancsak Barkóczy ő» — írja Szaplanczay János.

tani, az új települőket pedig adókivetés és katonatartás céljából össze fogják írni, *el akarta hagyni új otthonát*. Ilyen körülmények között lehetetlen volt a helytartótanács rendeletét szóról-szóra végrehajtani. A vármegye urai tehát leghelyesebbnek a színlelést tartották. «Noha most — írja Szunyoghi Ferencz helyettes alispán — keményen premáltassék is ezen nyiregyházi dolog, én csakugyan most is abban a hiedelemben vagyok, hogy dissimulatio lesz a vége Excellentiád nagyméltóságú tekintetéért! Hogy pedig quo ad lutheranam ecclesiam noviter inductam valami kis innováció láttatik, az csendes hallgatással superáltatik; mert a jövődöt tekintve, a publicumnak nagyobb haszna az idejöttekkel, mintsem a régi lakosokkal.»¹

Szunyoghi alispán biztatása jól esett Károlynak. Ő maga is remélte, hogy «a mennyiben belébotolván, már kevés tekénte is forog benne, a vármegye bölcs munkálkodásával istenes és a publicumra nézve kedvező fáradozásait támogatni fogja».

Az alispánnak adott válaszában azt is megírja Károlyi, hogy a helytartótanács rendeletének azon cikelyei kedvetlenek előtte, «az melyekre azon belső személynek (t. i. püspöknek) általa soha nem álmodhattott, más tallójára terjeszkedése adott okot; azt — úgy mond — sajnálja nagyon, de az ellőtt nyilat vissza nem vonhatja többé. A mi a vizsgálatot illeti, az szerrinte jó jel, kivált ha május közepén túl is tartana; addig — írja — tudom az időnek melegedése több kecskét, legalább ha nem juhót is hajtana az esztrenga alá!» Különben ismétli, hogy a telepítésnél a közjó lebegett szemei előtt. «*Az én praemissáim szerint az*

¹ Szunyoghi levele Károlyi Ferenczhez 1754. ápril 6., Fejértó. «Már úgy látom, ad fractionem panis ment az dolog; az investigatio meglesz» stb.

publicumot vévén czélul, más tekintetből bizonyára nem űzöm, mi abból is kitetszik, hogy csak mostan tentált egyezéseimmel is több hasznát fogják szomszédaim önönmagamnál venni ezen villámlásomnak!»

Több hónap telt el a helytartótanács rendeletének leérkezése óta, de Szabolcs vármegye — a mint az alispán azt előre megírta — semmi komolyabb intézkedést nem tett a parancs foganatosítása körül. Mivel azonban az egri püspök nem nyugodott, s attól lehetett tartani, hogy a helytartótanács szigorubban fog föllépni, a vármegye végre többszörös sürgetés után júl. 9-én fölküldte a kívánt jelentést. A jelentés azonban olyan volt, hogy a helytartótanács tulajdonképen semmire sem kapott határozott választ. A megyegyűlés, a melyen a nyiregyháziak ügyét és a helytartótanács-hoz küldendő jelentést tárgyalták, igen viharos volt. Szunyoghi alispán, hogy a gyűlés tagjait megnyerje a települők számára, ő maga szerkesztett a nyiregyháziak számára egy hatásos folyamodványt, melyet a jegyző a maga és a nyiregyháziak nevében benyújtott. Midőn a főispán a folyamodványt fölolvastatta, nagy lárma és vitatkozás támadt a gyűlésteremben. «Mennyi discursus — írja az alispán Károlynak — nem discursus, hanem kiáltás volt, le nem írhatom; én mit tettem azon szegény jövevények mellett mások oppugnációjára, magamnak írni illetlen, inspector Szaplanczay Kristóf uram idővel fogja Excellentiádnak alázatosan reportálni.» Hoszszas és heves vita után a főispán elfogadta a nyiregyháziak folyamodványát. Az alispán és Niczky Ferencz ajánlatára a gyűlés egyelőre aztán *a katonatartás alól is fölmentette a nyiregyháziakat.*

Ilyenformán az új települők ügye egyelőre dűlőre jutott. Azonban derék szószólójukat, Szunyoghi alis-

pánt, a kit a nyiregyháziak maguk is védőjüknek s atyjuknak mondanak, a helytartótanács titkos föladásra *magistratuális actióval* sujtotta. Az állítólagos ok az volt, hogy Szunyoghi visszaélt hatalmával, dirigálta a vármegyét s 45 nyomorban sinylődő embert fölmentett a köztehertől. «Nem fiscális actiót, hanem prémiumot érdemelnék» — írja az alispán — mert a legszomorúbb időkben «a nemes vármegye szegénységét (magamat mindenfelé exponálván) utolsó pusztulástól preserváltam, felséges asszonyunk szolgálatjának promotióját, szegénység megmaradását éjjeli-nappali fáradozásommal,

Szunyogh Ferenc

nyughatatlanságommal munkálódni tartoztam». Harminczkilencz évi munkásságának — úgymond — ez a gyümölcse! «Hétszer megesküdt ellenségemnek is, hacsák a lelkiismeretén erőszakot nem akar tenni, meg kell azt vallani, a mikor két viczeispán volt is, semminemű dolog láthatóbb tökélyetességgel nem folyt.» Az alispánnak fiscális actióval történt sujtása nagy visszatetszést szült a vármegyében. Még ellenségei is mellé állottak s a gyűlésen kimondották: «nincs mód benne, hogy magistratuális actió erigáltassék!» A helytartótanács ennek daczára csak később függesztette föl a magistratuális actiót.

Időközben megérkezett a helytartótanács válasza a vármegye július 9-iki fölterjesztésére. Mondanunk sem kell, hogy a helytartótanács hiányosnak s meg nem

felelőnek találta a vármegye jelentését. Azért tehát július 29-én újból és szigorúan *elrendelte az inquisitiót*. Követelte a vármegyétől annak megállapítását, honnét s mely vármegyéből jöttek az új lakók, mit hoztak magukkal, kik voltak azelőtti földesuraik? Össze kell írni a régi katolikus, ruthén és kálvinista lakókat, a kik az új lakosok letelepülésekor más vidékre költöztek. A vizsgálatkor azt is meg kell állapítani, mikor telepedett le valamennyi új lakos. Mind e kérdésre szigorú, pontos és sürgős választ kér a tanács.

A vármegye e rendeletre az 1754. aug. 12-én és a következő napokon tartott gyűlésében állította össze a választ, mely így hangzott: «Újra kitör igazságos fájdalomunk, midőn ez alkalommal visszaemlékszünk, *menynyien költöztek el földünkről az elmúlt években a jászok, kunok és hajduk közösségeibe*; mindezeknek a terhe a visszamaradottakra nehezedik, úgy, hogy majdnem le roskadnak alatta. A helytartótanácsnál sokszor jelentünk meg könyörgéseinkkel, de hiába, mert idáig egyetlenegy szökevényt sem vezettek hozzánk vissza. Nem találunk módot, miképen kutassuk ki, honnét jöttek az új lakók s mit hoztak magukkal. Írásuk nincs, s ha volna is, eltagadnák, nehogy vissza kelljen térniök régi uraikhoz. Hogy a régi lakosok innét hova távoztak, azt már kimutattuk. Különbösen alázatosan kérjük a helytartótanácsot, ne kényszerítsen bennünket arra, hogy többet tegyünk, mint a mennyit más vármegyék részéről tapasztalunk.»¹

Ez élelhangú válasz fölküldését jó ideig halogatták.

¹ Egykorú másolatban a gr. Károlyi nemzetség levéltárában. «Rursus sane recrudescit dolor noster, dum hac occasione reminiscimur, quam numerosus de gremio ad et Contignos, et ultra tum Comitatus quam districtum Jaszigum etc. emigrarint populus» etc.

Rácz Demeter még aug. 8-án is azt írta Károlynak, hogy a válasz fölküldése még nem történt meg. A vármegye még augusztusi gyűlésén is folytatta a tárgyalást a nyiregyháziak ügyében s csak e gyűlés bevégeztése után ment föl a válasz a helytartótanácsához.

III.

Míg ezek Szabolcsban történtek, az *egri püspök* — nem boldogulván a vármegyével — mindent megtett, hogy a *legfelsőbb helyen rossz hírbe hozza a nyiregyházi telepítést.*

Károlyit fölötte bántotta ez az eljárás s Rácz Demeterhez intézett levelében élesen kikel a püspök «machinációi» ellen.¹ De a püspököt meg nem akadályozhatván eljárásában, kénytelen volt szintén *Bécsbe* menni, hogy az ügynek valahogy jobb fordulatot adjon. Ekkor azonban ott Barkóczy elvégezte már dolgát, és «felséges asszonyunk, képzelt lelki terhe (melyet a nm. püspök látszatott tenni) könnyebbítésére», Nyiregyháza ellen fordult. Pedig Károlyi érdekében a nádor és a kancellár mindent megtettek.² Sőt Grassalkovics Antal még magát a püspököt is igyekezett meglágyítani, noha eredmény nélkül. «Az egri úrnak — írja 1754. szept. 30-án — tudva levő dologról bőven szóltam, menti magát mindenképen s azt mondja, hogy

¹ «Az egri úr — írja Rácz Demeter aug. 8-án kelt válaszában — kimutatta foga fejejét, az szives barátságnak megmutatta virágát (melytől az ország ijesztette Excellentiádat).»

² Grassalkovics Antal ezt írja Károlynak a nyiregyházi ügyben: «Írhatom mindazáltal vigasztalására Excellentiádnak, hogy M. Palatinusunk különösen fogta pártját Excellentiádnak ő felségénél; mert rossz információi valának.»

a consiliumhoz tett írásában nem is nevezte Excellentiát, s ő felsége előtt sem hozta elő, hanem maga ő felsége értekezett a dologról!»¹

Az egri püspök föllépésének első következménye a *helytartótanács* újabb leirata volt. 1754. okt. 3-án tudtára adja a vármegyének, hogy az 1715. évi 101. törvénycikk alapján köteles az investigációt megejteni. Ki kell tehát kutatnia, honnét jöttek Nyiregyháza új lakói, mit hoztak magukkal, s mennyiben tettek eleget régi kötelezettségeiknek? Ezekre, valamint a többi körülményekre is sürgősen terjeszse föl a jelentést. Különben pedig — mondja a rendelet — mivel bizonyos, hogy a lutheránus pap még a múlt év október 8-án Nyiregyházán letelepedett, s a lakosok imaházat emeltek, a melyben a pap mostanig nyilvános vallásgyakorlatot merészkedik folytatni, még pedig *királyi engedély nélkül*, a törvények értelmében e papot szigorúan meg kellene büntetni. Azonban ő felsége királyi kegyelemből ez alkalommal eláll a büntetés végrehajtásától, de meghagyja a vármegyének, hogy a nevezett papot azonnal űzze ki a vármegye területéről s elfogatás terhe alatt tiltsa meg neki a visszatérést; az imaházat pedig a vármegye azonnal alapjából rontassa le!

A helytartótanács e rendetetével egyidőben a *püspök* is átírt a vármegyéhez, s hivatkozván az 1691-iki törvényre és a «Carolina resolútióra», követelte a pap eltávolítását és az oratorium lebontását. Azonban az alispán e kettős fölszólítás daczára sem űzte el a papot. «Ámbár — írja ő maga Károlynak — mind az felséges királyi consilium, mind mlgs. gróf egri püspök uram ő excellentiája nyiregyházi oratoriumnak demolitióját és

¹ Grassalkovics Antal gróf levele Károlyi Ferenczhez.

praedikátornak amótióját kegyesen parancsolni méltóztattak legyen is; mindazonáltal mi okon nem lehetett énnekem ily subtilis és az publicumnak nagy kárt okozható materiában egyvelítenem, azzal mind magamat, mind publicumot praecipitálni, mlgs. gróf egri püspök uramnak ő excellentiájának alázatosan megírtam.»¹

A szomszédos papok, főleg a *fényi plébános*, kíváncsian várták a püspöki és helytartótanácsi rendelet végrehajtását, «s hogy magok előtt — írja Szaplonezy János — s guszthusokat nem teljesíthették, majd elvesztek mérgekben».² A fényi pap föl is ment azonnal Egerbe, s onnét azzal a hírrrel jött vissza, hogy a püspök kijelentette: «mihelyest a generalis gyűléssel nem effectuáltatik akarhatja, mindgyárt megyen Bécsben s újabban fogja mozgatni a dolgot!»³

Ekközben Károlyi, mivel a helytartótanács részéről másnemű veszedelem is fenyegette Nyiregyházát, elhatározta, hogy a vármegye határozatát nem várja meg, hanem *maga fogja a helytartótanács és a püspök óhaját teljesíteni*. Ez elhatározásra egyéb körülményeken kívül döntő befolyással volt Szaplonezy tanácsa, a ki azt ajánlotta a grófnak, hogy az esetleges szégyent csak úgy kerülheti ki, ha *maga rontatja le az imaházat*. «Inkább mintsem más által essen azon gyalázat Excellentiádon — írja neki ez ügyben — inkább minden gyalázat nélkül vigye véghez Excellentiád s ígérje meg ő Felségének!» A dolog így is történt. Károlyi megírta

¹ Szunyoghi Ferencz levele Károlyihoz 1754. okt. 28. Rácz Demeter szintén írt ez ügyben Károlyinak. Levelében ő is azt mondja: «hogy az viceispán nem engedte véghez vinni, s magokra vállalták azt a feleletet, hacsak a mostani gyűlésben el nem rontják.» (1754. nov. 28.)

² Szaplonezy János levele Károlyihoz 1754. decz. 11-én.

³ Ugyanannak levele 1754. nov. 24.

udvari kapitányának, hogy kellő óvatosság alkalmazásával bontassa le az imaházat.

Szaplonczay erre megjelent Nyiregyházán, magához hivatta a lutheránus papot, elmondta neki a tényállást, s *rábirta őt*, hogy míg a körülmények kívánják, *rejtőzzék el*. Egyelőre pedig megparancsolta neki: «hogy az községnek beszéljen, mindennap tanítsa, s magának helyt keressen, hogy ha rájutnak, lehessen hová recipiálni magát, minden legkisebb eshető lármáról pedig tudósítsa.» Ez megtörténvén, az oratoriumot «eltörölte egészen». «Nehezen esett szegényeknek — írja Károlynak — mert már szénát raktak alája. Az harangjokról semmi kérdés nem vala, el is rejtették magok között igen jól Az mesternek is megmaradhatását az főispán parancsolta, mivel semmi sincs felőle az parancsolatban. Megparancsoltam ellenben nékiek, hogy semmi könyörgést vagy praedikációt, vagy akármely exercitiumot kemény büntetés alatt ne merészellenek, az temetést megteheti minden ceremonia nélkül».

Ilyen szelíd és okos eljárás mellett a nyiregyháziak belenyugodtak a történetekbe. «Istennek hála — mondja Szaplonczay — eleget biztatván, könnyen szenvedik már most, mert szeretik Excellentiádat!» Elmaradt tehát a lutheránus pap ünnepélyes kiűzése, mely után annyira vágyakozott a fényi plébános. A Nyiregyházára jött papok pedig «nagy szégyennel s testimonium nélkül, de bezzeg morgással oszlottak el onnat, mivel az törvényt csak tették, csinálták, miképen fogják az határul s az egész vármegyéből kihajtani a pásztort, — e sem succedált az egri basának!»

Vallás dolgában eszerint megtörtént már, a mit a helytartótanács kívánt. Ezalatt azonban valaki *fölküldötte Károlyi ama pápens-levelét*, melyet a nyiregyházi

telepítés ügyében adott ki. Ez a körülmény újabb bonyodalmakat idézett elő. A *helytartótanács*, mielőtt még október 3-iki rendeletére a vármegye részéről választ kapott volna, október 31-én újabb *intimátumot* menesztett a vármegyéhez. Erősen kifogásolja ebben, hogy az említett pátens-levelet a községekben kihirdették. E vétkes, törvénytelen és a királyi rendeletekkel ellenkező tettet — úgy mond — a lehető legkeményebben helyteleníti. Szigorúan meghagyja, hogy a vármegye az új lakosokat *azonnal adózás alá vesse*, a telepítés vezetőjét, Petrikovicsot pedig kihallgassa, kinek a parancsára és megbízásából hirdette ki a pátens-levelet s csalogatta a jobbágyokat? Végül felsorolja a pátens-levélben foglalt — szerinte törvénytelen — ígéreteket és a vármegyétől mindezekre sürgős fölvilágosítást kér.

Ha már a vallásgyakorlat eltiltása is forrongásba hozta az új települőket, képzelhetjük, minő érzelmekkel fogadták a rögtönös megadóztatásukra vonatkozó rendeletet. A kezdet nehézségeivel küzködven, eddigi terheiket is csak nagynehezen tudták elviselni;¹ az újabb adókiivetés, katonatartás és összeírás elrendelésében pedig egyenesen romlásukat látták. Nyiregyháza ellenségei tehát jól számítottak, mikor a föntebbi rendelettel akarták az *új települőket szétűzni*. Azonban Károlyi emberei is résen állottak, s az új telepítvény megtartására mindent megtettek.

A vármegye elrendelvén az inquisitiót, hivatalos küldöttség ment Nyiregyházára. Mivel azonban a vizsgálat végrehajtásával megbizottak jobbára Nyiregyháza

¹ «Annyira terheltek az szegénység — írja Rác Demeter Károlyihoz — hogy széjjel kellett oszlaniok, s az földesurak vallják keserves kárát.» (1754. okt. 6-án a nyiregyháziak ügyében.)

ellenségei voltak, az inquisitio hamisan esett meg. Károlyi emberei, nem akarván a vármegyét hírbe hozni,¹ új vizsgálat elrendelését kérték. *Az új vizsgálat Károlyi előnyére ütött ki.* A püspök és a helytartótanács ama kérdésére: «Igaz-e, hogy Károlyi a telepítés előtt 48 katolikus vallású jobbágyát kiűzte Nyiregyházáról?» valamennyi tanu azt vallotta, hogy a telepítés előtt egyetlen katolikus vallású lakos sem volt Nyiregyházán. A vizsgálat megállapította a települők számát és illetékességi helyét is. Petrikovicsot, a telepítés tulajdonképeni végrehajtóját nem lehetett kihallgatni, mert Rácz Demeter elrejtette őt Király-Darócson.²

Ezalatt a *nyiregyháziak* az alispán buzdítására beadták a vármegyéhez és Károlyihoz intézett *kérvé-nyüket*. Az elsőben előadják, hogy Károlyi elűzte papjukat és lerontotta imaházukat; esdve kéri a vármegyét, lépjen közbe értük ő felségénél, hogy feléjük fordítván kegyes tekintetét, irgalmazzon rajtuk nyomorultakon, s engedje meg papjuknak a visszatérést s az imaház fölépítését. Csakis így szolgálhatnak teljes odaadással, s így mozdíthatják elő hazájuknak rég óhajtott boldogságát.³

Károlyi Ferencz grófhhoz intézett folyamodványukban Isten áldását kéri a grófra ezen és a más világon; hálatelt szívvel köszönik ezernyi jóságát és bőkezűségét s könyörögnek, ne hagyja el őket ezúttal se.

¹ «Nem egészséges — írja Szaplonczay erre vonatkozólag — a vármegyét bectelenségbe hozni.»

² «Petrikovics persecutióban esett — írja Károlyinak — Király-Darócra dugám, ha az tyúk ki nem vakarná.» 1754. decz. 4.

³ «Dignetur semet apud Augustam S. M. Ss. Aulam pro nobis miseris interponere, ejusdemque pientissimam providentiam et magnam clementiam exorare, advertat benignum suum animum, sit propitia, nobis misereatur conscientiarum fidelissimi sui populi, ut hac ratione servitium ejusdem omni nisu secundare, patriae diu optatam felicitatem accelerare» etc.

Papjukat elűzték, imaházukat lerontották, Isten irgalmára, Jézus vérző sebeire kérik, eszközölje ki, hogy papjuk visszatérhessen, s legalább a halottakat legyen szabad neki eltemetnie, az újszülötteket megkeresztelnie és a haldoklókat vigasztalnia. Minden egyéb szertartástól tartózkodni fog.¹

Meglehetősen hosszú időt vevén igénybe a nyiregyházi vizsgálat és a tanuk eskütétele, az ügy csak november vége felé került a vármegye gyűlésén tárgyalás alá. A *főispán*, a kit Barkóczy püspök erősen befolyásolt,² nem akarta megengedni, hogy a vármegye a nyiregyháziak érdekében ő felségéhez folyamodjék. Azt állította, «*hogy törvénytelen, sőt törvény ellen való eretnekek mellett instálni*». Egyesek, főképen Szaplanczay János fölszólalása után azonban mégis beleegyezett a folyamodvány elkészítésébe és fölküldésébe.³ Nagy nehezen arra is rávették, hogy a nyiregyháziak conscribálása⁴ és adó alá vetése ellen a vármegye fölterjesztést intézzen a helytartótanácshoz.

A nyiregyháziak e nem várt eredményt Dobozi báró Horváth és Szunyoghi alispán hathatós támogatása mellett, főleg Károlyi ügyes udvari kapitányának, Szaplanczaynak köszönhették. Ő szerkesztette a

¹ «Per dei misericordiam et cruenta Jesu Christi vulnera rogamus oramusque ut animarum nostrarum pastor maestus exul ad nos redire, qua privatus tantisper nobis cohabitare et aliis omnibus servitiis abstinendo morbidos duntaxat, et in ultimo vitae certamine constitutos verbo evangeliarii solari, venerabilique sacramento eucharistiae reficere ac consequenter privatissimis precibus deo commendatos ad aeternitatem migrantes concomitari possit.»

² Szaplanczay János szerint «Eger vize megáztatta a főispánt»!

³ Az elkészítésben ismét Szaplanczay, Károlyi udvari kapitánya fáradozott.

⁴ A conscribálás ekkor már tényleg megtörtént, de a megye nem tartotta tanácsosnak a conscriptio felküldését. — A lakosság összes száma 2485-re rugott.

nyiregyháziaknak főntebb ismertetett két folyamodványát; ő bírta rá nézete megváltoztatására a főispánt s az ő fáradhatlan buzgósága szerezte a legtöbb párthívet Nyiregyháza számára. Méltán írhatta hát Károlynak: *«A mennyi ebek harminczadján mentem által, minden napról egy-egy árkus papirost betölthetnék . . . Reggeltől fogva éjszakai 11 óráig hol egynél, hol másnál, sessióba pedig legelsőnek mint jó deák, megjelentem, félvén, hogy valami nálam nélkül ne essék rajtunk; rá vágynak pedig, hogy az ember magát megalázza, kérje, udvarolja, nálam pedig feltalálták; mert valamit csak észrevehettem, kedvekre forgattam magamat!»*¹

A vármegyének a helytartótanácsához küldendő fölíratát is ez a Szaplonczay szerkesztette. *«Az consilium conceptusát — írja ő maga — négyszer is concipíáltattam s csakugyan többet nem szűrhattunk belé.»* Az alaposan megírt fölterjesztésben a vármegye a helytartótanácsot értesíti, hogy a nyiregyházi imaházat Károlyi Ferencz gróf lerontatta, a papot pedig eltávolíttatta. A mi a helytartótanács ama kívánságát illeti — írja a vármegye — hogy kutassuk ki, honnét jöttek az új települők s kik voltak előbbi uraik, arra vonatkozólag már megírtuk, hogy az 1715-iki CI. törvénczikk eddig soha sem alkalmaztatott s mi sem kaptuk vissza a dögvész idején elköltözött jobbágyokat, habár többször kérelmeztük a magas helytartótanács előtt. A mire tehát más vármegyék nem kötelesek, minket sem lehet kényszeríteni. Különben is az új lakosok nem titokban és csellei hagyták oda régi lakóhelyeiket, hanem előzőleg eleget tettek három évi kötelezettségeiknek és engedélyt kaptak a kiköltözködéssre. *A vármegyének és a*

¹ Szaplonczay János levele Károlyihoz 1754. decz. 11., Nagy-Károly.

kincstárnak egyaránt szüksége van az új telepítővényre, mivel az adózók túlnyomó része e vármegyében szabad költözési jogú ember; ezek, ha nagy teherrel sujtják, elköltöznek, terheik pedig a megmaradottakra nehezednek, s ha új települők nem könnyítik terheiket, nem bírják elviselni. Nyiregyházára már fekvésénél fogva is szüksége van a kincstárnak; mert Tokaj felé Nagy-Kálló és Rakomaz közt négy magyar mértföldnyi távolságban ez az egyetlen község! S ha ennek lakóit szétűzik, a katonatartás és adózás terheit a másik két község kénytelen viselni. A mi a helytartótanács amaz állítását illeti, hogy mi három évi adómentességgel, annak letelte után pedig csupán egy arany fizetésének ígéretével csalogattuk a lakókat Nyiregyházára, kijelentjük, hogy e vármegyében régi szokás már, a települők számára bizonyos ideig tartó mentesség engedélyezése. Az erdőtlen, homokos és terméketlen vidék miatt okvetetlenül szükség van erre, máskülönben a települők nem volnának képesek házakat építeni és az első beruházás költségeit fedezni. De olyan határozatot mi nem hoztunk, még kevésbé hirdettünk, hogy a nyiregyházi települők három évi mentességet kapnak s azután is csak egy aranyat fognak fizetni.¹ A helytartótanácsnak ama kívánságát, hogy Petrikovicsot hallgassuk ki, nem teljesíthetjük, mert Petrikovics ismeretlen helyre távozott. Végül föl- említi, hogy Nyiregyháza új lakói régi tartózkodási helyükön, távozásuk előtt, három évi kötelezettségüknek előre eleget tettek s így méltányos dolog volna, hogy ez éveken át új lakóhelyükön mentességet élvezzenek. Ennek daczára Nyiregyháza régi lakosainak terheit

¹ Ebben igaza van a vármegyének; mert ez ígéreteket *nem ő, hanem Károlyi publikálta*. Előzetesen azonban a vármegye adta meg neki erre az engedélyt.

magukra vállalták s a többi közterhet is hűségesen viselik.¹

A királynéhoz intézett fölterjesztéshez a vármegye mellékelte a nyiregyháziak folyamodványát, melyben azok a magán vallásgyakorlat megengedését kérelmezték s egyszersmind kijelentette, hogy ama kérelem teljesítése nélkül nem remélhető az új telepítvény megmaradása. A lakosok távozása pedig ő felsége nagy kára nélkül meg nem történhetik. Kérik tehát ő felségét, kegyeskedjék a nyiregyháziaknak alázatos kérését teljesíteni.

A helytartótanácsához és ő felségéhez fölterjesztett folyamodványokon kívül az érdekeltek Károlyihoz is írtak; mert az ő befolyásától többet vártak, mint folyamodványaiktól. «Excellentiád pedig — írja neki Szaplonczay János — az Istenért dolgozzon, mert ha tavaszig el nem nyeri Excellentiád» (t. i. a vallásgyakorlatra vonatkozó engedélyt), éppen nem remélhető megmaradások... Petrikovicscsal sem tudom, mit csináljak és ha újabb parancsolatok érkeznek, mittévő legyek, méltóztassék Excellentiád kegyelmesen parancsolni; mert *szép szóval, tyúkkal, kalácscsal igen sokat lehet véghez vinni ebben a vármegyében, de bezzeg dir-durral éppen semmit!*²

Érdemes fölemlítenünk, hogy maga a főispán erősen nyugtalankodott a fentebbi fölterjesztések miatt. Hogy tehát magát biztosítsa a felülről jöhető dorgálások ellen, a megyegyűlés bevégezése után azonnal írt Károlyinak. «Minekutánna — úgymond — Nyiregyháza, mostani

¹ Szunyoghi Ferencz alispán sajátkezű másolata.

² Szaplonczay János levele Károlyihoz 1754. december 5., Nagy-Kálló. Ugyanő egy másik levelében így ír: «Ha fel nem mehet is Exc., bízva valakire s minél hamarább, míg meleg az vas, veresse Excell. valakivel».

gyűlésünkben a legnagyobb kérdéseken menne által, annak folyamatjáról és megmaradására czélozó különösen tett munkálódásomról is Excellentiádat udvari kapitánya szóval bővebben fogja informálni. Egyedül azon kérvén Excellentiádat: hogy ha, és a mennyiben akár az iránt, akár más egyéb iránt *Bécsben subsummáltatnám*, maga atyafiságos kegyességivel *védelvezni méltóztassék Excellentiád.*»¹

Ezalatt az egri püspök, megtudván, mi történt a vármegye gyűlésén, ígéretéhez képest *újra a helytartótanács*hoz és *ő felségéhez fordult* panaszával. Úgy látszik, ez alkalommal ismét sikerült a különben is betegeskedő Károlyit megelőznie, mert 1754. deczember 30-án *maga a királyné* intézett a vármegye főispánjához *szigorú hangú leiratot*. A királyi leirat válasz volt a vármegye részéről a királynéhoz és a helytartótanács

deczember 5-én fölterjesztett folyamodványokra. Ő felsége ebben tudomására hozza a főispánnak, hogy a fölkelő folyamodványból és a helytartótanács relációiból *kedvetlenül és nagy visszatetszéssel kellett megértenie*, hogy a nyiregyháziakra vonatkozó vizsgálatot, honnét jöttek az új lakók, kiknek szolgáltak azelőtt s mit hoztak magukkal, úgyszintén Petrikovics kihallgatását, a vármegye mindedig nem teljesítette. *Szigorúan megparancsolja* a főispánnak, hogy a fentebbi rendeleteket minden késedelem nélkül foganatosítsa.²

A vizsgálat, melyről a királyi rendelet szól, Petri-

¹ Gróf Barkóczi Imre főispán levele Károlyihoz 1754. deczember 5., Nagy-Kálló.

² «Percepta demissa relatione tua . . . de 5-ta labentis ad nos submissa, quemadmodum tum ex hac cum et eam comitantibus consilii nostri regii locum tenentialis relationibus displicenter sane, et non sine graviore resensu intelligere debuimus, modo praevis commissis nec quoad investigationem neo-incollarum Nyiregyháziensium etc. plenarie effectuada esse.»

kovics kihallgatásán kívül — mint említettük — megtörtént, de a vármegye a nyiregyháziak érdekében halogatta annak fölküldését. A királyi rendeletnek tehát nem volt nehéz megfelelni. A vármegye azonban *nem találta sürgősnek* a dolgot; annál kevésbbé, minthogy a helytartótanács válasza még nem érkezett le.

A nyiregyházi települők ezalatt komoly aggodalommal néztek a jövő elé. Bár a vármegye nem vetette ki rájuk a rendes adót, a főispán önhatalmúlag fölemelte terheiket, jöllehet ők maguk önként elvállalták a régi nyiregyházi lakosok terheit, oly föltétel alatt, hogy nyolcz évig nem nagyítják terheiket. Sok bajuk volt Palocsayné jobbagyaival is, kik folytonosan akadályozták őket a mezei munkákban, s különféle bosszantásokkal illették őket.¹ A települők nagy száma miatt, az átengedett földterület is elégtelen volt eltartásukra, s kénytelenek voltak újabb terület átengedését kérni.² E bajokhoz járultak még vallási sérelmeik is. Imaházukat lebontották, papjuk, Wandlik Márton, kénytelen volt Debreczenben meghúzni magát, a hol *Károlyi segítségével éldogélt*. A jobb idők reménye és Károlynak négy biztató levele arra bírta, hogy híveit folyton kitartásra és türelemre buzdítsa. Minő odaadással csüggyött hívein, mutatják *Károlyihoz intézett sorai*: «A fölfeszített Üdvözítő példájára — írja egyik levelében — önként elhatároztam magamat a szenvedések elviselésére; így hát ügyemnek — mely Excellentiádra és reám is gyűlöletet hárít — elhagyására sem számkivetéssel, sem börtönnel, sem bilincscsel, sem halállal való ijesztéssel nem engedem magamat kényszeríteni, támogat-

¹ A nyiregyháziak folyamodása Szunyoghi alispánhoz.

² A nyiregyháziak folyamodása Gáspár Sándorhoz, Károlyi inspektrához, 1754. szept. 16.

Excellentissime ac Illustrissime Domine Comes,
Domine Patrone, Defensor et Protector, mihi, vniuersaque
afflicto Clienti tuo, longe et semper Pratiſſime!

Quantumvis innumera tonitrua, fulmina, et tela, velut in propoſitam metam et
ſcopum vniuersaque in me dirigantur et coniciantur, productusque ſum
in publicum Patriæ Theatrum communis fabula: imo inter Conſortes
quoque meos audiam tot animarum ad præſentiſſimam perniciem ordina-
tus Reductor et præcipitator; tamen miſericordiæ Viriæ Coeleſtis; Clemen-
tiæ gloriſe regnantis vtriuſque Maiestatis; et gratioſiſſimæ Excellentie
Vreæ protectioni firmiter conſiſſus, tanto fortiori pectore nouo Duc Ex-
cellentie Vreæ ſeculo aſſeſſo; quanto vuidius quadruplicibus Eadem
Excellentie Vreæ gratioſiſſimis Literis ad eſpem meliorum temporum
erigor, Operabili Regina Vreæ Domus, in fluctuantibus noſtratiſſimæ
animis, energice ſufficientis, auxiliatrices manus porrigentes. Imo,
quemadmodum Euangelicum Miniſterium incipiendo, ad conſeſſitatem
Crucifixi Saluatoris mei ad paſſiones perſeuerandas vtro me reſoueam.
ita ad præſentem odiaſſimam Excellentie Vreæ meamque Causam deſerendam,
non exilii, non carceris, non compeſum, non mortis terribiliſſimis
perpelli me patiar; ſuſſultus ſpe vterioris etiam Excellentie Vreæ
firmi proſolui, paternæ deſenſionis, et gratioſiſſimæ præſectionis. Cui, cum
me fideique meæ conſecratos, in futurum quoque, demigſſime ſubicio,
Excellentie Vreæ vitam longam, benedictionem ampliſſimam, et glo-
riam. Illuſtriſſimi hominis perennem, ardentifſimæ publicis priuatisque
precibus meis a Deo Ter-Optimo Maximo exoraturus, conſantiſſime
perſeuero.

Excellentiſſimi ac Illuſtriſſimi Domini
Comitis et Pratiſſimi Protectoris mei

Nyri. Gyhaſa die 7. Novembr.
1757.

Ad preces et omnia pietatis ſervitia per-
petuo ſubiectiſſimus Client
Martinus Wandlſchke

tatván Excellentiádnak további hathatós oltalmával, atyai védelmével és legkegyesebb pártfogása reményével.»¹

Azonban a jobb idők reménye, melylyel Wandlik vigasztalta híveit, nem igen mutatkozott. Sőt a hívők sorsa naponkint rosszabbra fordult. Voltak, a kik a bizonytalan jövő miatt a házépítést is abbahagyták, s minden pillanatban készen állottak az eltávozásra. «Az szegény nyiregyháziak is — írja Rácz Demeter — rajta vannak; s ha egy-két hónap forgása alatt nem végezhet Excellentiád papjok s oratoriumok felől, *nem sokat számolálunk márcziusban közülnök.*»²

Pedig Károlyinak ez idő alatt nem sikerült a vallásgyakorlatra vonatkozó engedély megszerzése.³ Így hát a vármegye, illetőleg az *alispán* igyekezett a települőket némi engedményekkel maradásra bírni. «Eléggé biztatva vannak általam az nyiregyháziak — írja az alispán Károlyinak — hogy csak patienter legyenek, sok nyomorúságok és rongattatások után vigasztalásokat el fogják érhetni.» Hogy e biztatás csak üres ígéret volt, kitetszik ama kedvezőtlen határozatokból, melyeket a nyiregyháziakra nézve felsőbb helyen hoztak. Először is Barkóczy püspök írt a vármegyéhez és a királyné nevében kijelentette, hogy a nyiregyháziaknak *még a magán vallásgyakorlatot sem engedheti meg*. Aztán kora tavasszal a helytartótanácsnak végzése is megérkezett.

¹ Wandlik Márton levele Károlyi Ferencz grófhhoz, 1754. nov. 4-én. Lásd a latin szövegű levél hasonmását ide mellékelve.

² Rácz Demeter levele 1754. decz. 4-én. Nagy-Károly.

³ Levele Koch báró kabinet-titkárhoz: «Quia tamen notum erat mihi non sola Suae Excellentiae opera, sed benignis Suae Majestatis nomine ad Comitatum Szabolcsensem positive expeditis mandatis privatum etiam eorundem religionis exercitium impeditum extitisse» etc.

A consilium újra és szigorúan elrendelte a rendszeres conscriptiót, s ezzel együtt a közterhek és a katonatartás viselésének kötelezettségét.¹

IV.

A *főispán* látván, hogy el nem kerülheti a helytartótanács rendeletének végrehajtását, Károlyi Ferencz grófot kérte föl, hogy az «in locis debitis» intézze el a dolgot.² Ilyen formán nyilatkozott az *alispán* is, egyúttal kérve-kérte Károlyit, jönné le Nyiregyházára a lakosság megvigasztalására; mert ha a helytartótanács rendeletét «úgy effectuálni kelletik, a mint parancsoltatik, *vége lesz Nyiregyházának*, sem ő felsége aerariumának, sem vármegyének, sem Excellentiádnak nem fog segítségére lehetni, mert az *bizonyosan széjjeloszol*».³

Károlyi, bár egészsége nagyon változó volt, igyekezett mind a két fölszólításnak eleget tenni. S mivel meggyőződött, hogy a nyiregyháziak első sorban vallási sérelmeiket óhajtának orvosoltatni, elhatározta, hogy *újra ő felségéhez folyamodik érdekükben*. Folyamodványában élénk színekkel festi, mennyi áldozatot hoztak ősei a katolikus vallásnak, húsznál több templomot,

¹ 1755. március 13. A helytartótanács azt is követeli e rendeletben, hogy a vármegye mutassa ki, mennyi a jövevények vagyona, s mily adót vetettek ki rájuk. A Petrikovicsra vonatkozó vizsgálatot is újra elrendeli. Egyúttal szemére veti a megyének, hogy háromszori fölszólítására sem kapott eddig kimerítő választ.

² Barkóczy Imre gróf levele Károlyihoz 1755. ápril 12-én. «Excellentiád is — írja — in locis debitis maga részről is a dolgot méltóztassék oda intézni, hogy ámbár megvan is a conscriptio, mindazáltal abból ne következék bontakozásuk ezen szegény új lakosoknak.»

³ Szunyoghfi levele Károlyihoz 1755. ápril 4. Nagy-Kálló.

kolostort és plébániát emelvén. Ő is testestül lelkestül híve egyházának, de a közjó végett mégis kénytelen ő felségét kérni, hogy négyszáz nyiregyházi lutheránus családnak engedje meg a *privát vallásgyakorlatot*, csak mint *pusztá kegyelmet*!¹ Tudván, minő ellensége ez óhaj teljesítésének az egri püspök, őt is igyekezett Grassalkovics Antal gróf által engedékenységre bírni. Barkóczy Ferencz gróf püspök azonban egész más terveket forgatott agyában. Miután sikerült a nyiregyházi papot elűzetnie s az imaházat lerontatnia, elhatározta, hogy *katholikus papot küld Nyiregyházára*. Azt remélte, hogy a pásztorától megfosztott nyáját egy ügyes pap könnyen megnyerheti a katolikus egyháznak. A terv keresztülviteléhez azonban Károlyi beleegyezésére és támogatására volt szükség. A püspök tehát egy igen őszinte és meleg hangú levelet írt Károlynak. Hosszú idő óta most történt ez először. A nyiregyházi ügy ugyanis a két közeli rokon barátságát nagyon is lehűtötte. Károlyit saját tisztjei izgatták a püspök ellen, a püspököt meg a fényi plébános Károlyi ellen. A viszálykodás és a gyűlölet magvát tehát mindkét oldalon egyformán hintegették, Barkóczy püspök mégis a régi bárátság és szeretet hangján szól Károlyihoz. Istent hívja fel tanuul, hogy soha semmit sem tett és tesz gyűlöletből; kéri a grófot, tegye félre a besugók által tüzelt gyűlöletet; az ő őszinte vallomása és kérése megérdemli, hogy a régi szeretet felújíttassék; ő a legnagyobb hévvel óhajtja az előbbeni testvéri bízalom helyreállítását. Tudtára adja Károlynak, minő tervei vannak Nyiregyházával. «Jólehet — írja — érzem, hogy

¹ «Als eine blosse Gnade . . . casis specifi ex gratia speciali, imo specialissima, das Exercitium ihrer Confession usque ad ulteriorem benignen placitam dispositionem.»

a nyiregyházi ügy keletkezésétől fogva, Excellentiádnak irántam való jóakarata és testvéri bizalma eltűnt, Excellentiádnak Isten és a vallás iránt való, oly sokszor kipróbált buzgalma mégis arra ösztökél engem, hogy azokra nézve, melyek Isten dicsőségét és püspöki tisztemet illetik, Excellentiád támogatásáért esedezzem. Reménylem, ezekre való tekintetből félreterzi a magán ellenségeskedést, melyet gonosz emberek ferde magyarázata és besugása fűjt oly nagygyá. Én sajnálom a pásztor és vezető nélkül szűkölködő nyiregyházi lelkeket, a kik a tévelygések sötétjében bolyonganak. Hogy tehát az üdvösköztől ne legyenek teljesen megfosztva, alkalmas papot küldök hozzájuk, a ki a plébánosi teendőket végezze, s kellemes eszközökkel *megtérésük útját előkészítse*. Ez nem lehet kellemetlen a lakókra nézve, mivel a törvény s a királyi rendeletek szerint *saját vallásuk gyakorlása meg van tiltva*; s miként más nem artikuláris helyeken, úgy itt is *a katolikus plébános alá vannak rendelve*. A helyi plébános odaküldésével azt nyerik, hogy keresztelekor, házasságkötéskor és temetésnél nem kell a szomszéd község papjához fordulniok, a kinek Nyiregyháza eddig is filiáléja volt. S ha a pappal imádkozni akarnak, s annak beszédjét óhajtják hallani, az illető pap megbízatása szerint szelíden, válogatott szavakkal tartozik beszélni, s egyedül a kereszténység sarkalatos tanait adhatja elő. A pap eltartása a lakókra és Excellentiádra nézve nem lesz terhes; mert *Egerből fog évi 150 forint fizetést húzni*. Excellentiádtól csak azt kérem, hogy alkalmas lakásról, s míg a templom elkészül, imahelyről gondoskodjék. Azonkívül hasíttassék ki számára a királyi rendeletek értelmében egy telekre való föld.»

Ezeknek előadása után hévvel kéri a grófot, hogy

igazságos és üdvös törekvéseit teljes erejével támogassa.¹

Bár Károlyi maga óhajtotta a nyiregyháziak megtérését, *lehetetlennek látta a püspök kívánságának teljesítését*. Az erőszakos térítést ő nem tartotta célravezetőnek, de különben is tudta, hogy a katolikus plébános időelőtti bevezetése az új lakosok szétszórátását vonná maga után. Azért a püspöknek adott válaszában értehetően kifejezte aggodalmait. A fölötte érdekes levélben először is fájdalomának ad kifejezést, hogy a püspök föltételezi róla «vonzó tiszteletének hűtömedését», holott ő azt magában nem érzi. Majd így folytatja levelét: «A mi pedig a jelentett okot illeti, az ösztönt reája nem adhatott, mert valamint Excellentiád méltóztatik írni, úgy vagyon: hogy én szintén úgy szomjuhozom az eretnekségnek megtérését, mint akármely legbuzgóbb keresztény szomjuhozza Oly reménységgel szenvedtem meg ezen vallásúaknak — minekutánna hitünkön lévő népre sok próbával is szert nem tehettem — földemre szállását, hogyha egyszer az földhöz ragadhatnak, annak szükségí és szeretete segéltyén az lelki munkálkodáson, idővel lelki épületeket érhetem. De mivel szállongásoknak kezdetitől fogva váratlan módokkal következett persecuáltatások, már megvallom, megmaradásokat sem várhatom, nemhogy lelki épületeket remélhetném: nyilván és hitesen referáltatván előttem, hogy az kik még őszi vetéseknek kedviért helyben

¹ A mély érzéssel írt levélben találjuk e szép sorokat is: «Cum igitur sciam, omnem amorem, benevolentiam et aestimationem, quam post aditum Episcopatum meum alis Excellencia vestra copiosa expertus sum, hinc unice ortum duxisse, ac crevisse, quod episcopalis officii obligationes pro modulo meo implere studuerim, prorsus non video, quin merear nunc ab Excellencia vestra deseri aut odio haberi, quando in tota Nyiregyháziensium causa unum eundem finem intueor et assequi intendo.»

vagynak is, tavaszi vetéseken fennhagytak és számosan el is osztottak, s nevezetesen csak ide szomszédságomba és más uraságok jószágára szemem láttára szállottak. Egy volt azért (Istennel bizonyítom) ezen czélom Excellentiád főpásztori szorgalmatosságával, s most sem különböz egyébben, hanem hogy az térítések munkálkodására *alkalmas idő választassék*. De már is eloszló félben lévén, ha nyakokra plébánus szállíttatik, az elszéledéseket fogja inkább közelíteni mintsem lelki épületeket. Mivel mindazáltal Excellentiád oly ítélettel méltóztatik felőlem lenni, hogy ezer módomban van benne papunkat kelemetessé tennem előttek, én elejeket iderendeltem, s *megpróbálom, és ha succedál* s különben is quouo modo megmaradásuk történne, a t. plébánust örömmel béhelyeztetem, s az kívánt excisiót is megtétetem. De ha továbbá is persistálnak számtalanszor declarált eloszlásokban, mi végre és mi okból cselekedjem azt, Excellentiád bölcs ítéletére támasztom. Kérem azért Excellentiádat engedelmesen, méltóztatassék megmaradásuknak experimentumára illő időt engedni, ne subsummáltassam én is, hogy már eloszlandó sorsokat látván, annak inkább közelítésére, mintsem megtérítésére rendeltem az plébánost elejekben, s ezen okon a vármegyétől s compossessorimtól se kintelenítessem újabb alkalmatlanságot szenvedni. Hallgatok az *templom elvételésének* lehető akadályáról, mert az lehető megmaradásukkal, lehetetlenséget magában nem foglalna.¹ De ha most béiktattatnék t. plébános uram és *eloszlásukkal maga maradna*, nemde nem dísztelenség következik-e belőle? Caeterum . . . bármely ártatlanul és megírt jó czéllal történt legyen is földemre bocsájtatásuk, ily váratlan subsummáltatá-

¹ Itt a kálvinisták romladozó temploma értendő, mert ezt szemelték ki katolikus templomnak.

somat s abból áradott kedvetlenségimet általlátván, tőlök várható hasznocskának tíz annyi voltáért is meg nem engedtem volna. De megtörténvén, enyhítem azokat szándékomnak ismert egyenességével.»¹

Károlyinak ezen őszinte és jól megokolt sorai nem tudták a püspököt szándéka megváltoztatására bírni, s hogy a plébános behelyezésének tervét komolyan keresztül akarta vinni, csakhamar világosan megmutatta. Mielőtt ugyanis Károlyi fentebbi levelét kézhez vette volna, *a kiszemelt papot már elküldötte Nyiregyházára*, hogy ott előzetesen körülnézzen. «Az iderendelt plébános — írja Szaploneczay Kristóf, Károlyi inspektor — már itten volt; az orosz pap házat el is foglalta magának, kinek egyéb jószága nincsen itten magánál és a feleségénél, de a mint hallom, csak azért tartózkodik itten, hogy a tótok el ne foglalják a házat és egyenesen resignálhassák az plébánosnak. A szegénység nagyon megrémült, hogy csak el kell pusztulni!»²

Barkóczy püspök június 13-án válaszolt Károlyi levelére, még pedig ezúttal magyar nyelven. Levelének hangja már nem oly behizelgő és barátságos, mint volt az elsőé. Imitt-amott *erős vágást* is mér Károlyi eddigi eljárására, s alig méltatja figyelemre ellenvetéseit. «A jó lelkipásztornak — írja a többi közt — lehetetlen béhunyt szemmel nézni, midőn juhái oly teczetes jóra igyekeznek, melyből (az ő) következő veszedelmek s károk elkerülhetlen. Jó, dicséretes és üdvösséges lehetett Excellentiád szándéka, nem ellenzem, de ellenben tudom

¹ A levél kelte 1755. május 22. Nagy-Károly.

² Szaploneczay Kristóf levele Károlyihoz, 1755. május 23-án, Nyiregyházáról. Ugyancz esctről így ír Rácz Demeter: «Az egri úr az fény prépost által egy plébánost és egy kántort küldött Excellentiádnak Nyiregyházára valót... már magánál tartja őket Fényen és — így vége van Nyiregyházának.» (1755. május 8-án.)

számtalan tapasztalásokból, hogy turpius ejicitur, quam non admittitur hospes, könnyebb egy ollyas tartományt, minemű Szabolcs vármegye és majd egész Tiszántúl való része püspökségemnek az eddig ott (ha Nagy-Bányát kiveszem) nem gyakorlott mirigyétől Luther Mártonynak megoltalmazni, s tisztán tartani, mintsem attul, minekutánna egyszer számtalan lelkeket megrontja és egy egész nagy és erős új szálláson meggyökerezik, kiirtani s megfojtani.

Groff Barkóczy József
Egri Püspök

Nagy jó, nem tagadom, az eretnekeknek Krisztus aklában való visszahoztatások, mert apostoli koronát érdemel; de nehéz, sőt talán lehetetlen ezt az nagy jót csak reményleni is annak, a ki nemcsak összegyűjti az eretnekeket, de még annak is oka, hogy eretnekségekben megerősítsenek a tévelygésnek mesterei által.» A Károlyira mért erős vágás után hosszasan fejtegeti a nyiregyházi valláskérdést, s azt igyekszik bebizonyítani, hogy egy tudós, mértékletes és jámbor egyházi személynek behelyezése nem lehet sérelmes a nyiregyháziakra nézve, annál kevésbbé, mivel *több katolikus gazda is le akar ott települni.* Végül az élő Istenre kéri Károlyit, engedje

át a katolikus pap számára azt a helyet, melyet tisztjei a lutheránus papnak önkényt felajánlottak.¹

Ekközben Károlyi a püspöknek tett ígérete értelmében magához hivatta Nyiregyháza eleit, s előadta nekik a katolikus plébánosnak tervbe vett behelyezését. Azonban minden rábeszélése daczára a nyiregyháziak könnyek közt kijelentették, hogy tanítójuk nélkül *nem maradnak meg*.²

A sokat szenvedett nép levertsége és könnyei annyira megindították Károlyit, hogy elhatározta magát a további lépések megtevésére nyiregyházi települők érdekében. Nagyon is rászolgáltak erre szegények; mert az újabb conscriptio, a folytonos vizsgálat és a vallási sérelmek nagyon elkeserítették őket. A tiszteken kívül maga az *alispán* is megírta Károlynak, mennyire izgatott hangulat uralkodik Nyiregyházán. Erre vall a következő eset is. A *fényi plébános* a rendek jelenlétében följelentette az alispánnak, hogy *a lutheránus pap Nyiregyházán lappang* s ott papi teendőket végez. A vizsgálat megejtetvén, kisült, hogy egy szegény, előregedett lutheránus prédikátor járt a községben alamizsnát *kéregetni*, de semmiféle papi funkciót nem végezett. A kiküldött szolgabíró a mestert is ki akarván hallgatni, *katonákat küldött érte*. A mester látván, hogy katonák jönnek érte, futásnak eredt, de elfogták. Erre a község jegyzője kijelentette az alispán előtt, hogy ha négy-öt embert talált volna ott, *megölték volna a katonákat*.³

¹ Barkóczy Ferencz gróf egri püspök levele 1755. június 13-án Fuor Contrastiban.

² «Megvallom — írja Károlyi Ferencz gróf — nem hogy sikerét nyerhettem volna minden beszédemnek, sőt inkább egyáltalában declarálták, hogy önön tanítójuk nélkül nem maradnak meg. Hallgatok sirásokról, rivásokról, melyet előttem mind elmentekkor tettek.»

³ Szunyoghi Ferencz alispán levele Károlyihoz 1755. ápr. 15. Nagy-Kálló.

Így állván a dolog Nyiregyházán, Károlyi újra írt a püspöknek, kérve-kérte őt, várjon addig a pap behelyezésével, míg a nyiregyháziak lemondanak elszéledési szándékukról s ráadják magukat gazdaságuk folytatására. Mivel azonban sejtette, hogy a püspök most sem fogja kérését teljesíteni, levelét e kijelentéssel végzi: «Minekutánna mindazonáltal ezen kéresemre reménylett válasz helyett a vice-esperes uramnak¹ írott Excellentiád leveléből olyast olvastam, hogy Excellentiád az iránt ő felsége királyi autoritásához ragaszkodik, én is további subsummáltatásomnak eltávoztatása kedvéért ő felségéhez az iránt való kegyelmes tetszésének, rendelésének kinyilatkoztatását alázatosan folyamodnom kinteleníttetem.»²

A mit Károlyi Ferencz gróf levelében ígért, azt meg is tette. S ámbár még első folyamodványát sem intézték el az udvarnál,³ *újra a királynéhez folyamodott*. Kérvényében nemcsak a katolikus plébános korai behelyeztetésének halasztását kérte, hanem egyúttal a lutheránus pap visszatérésére is engedélyt igyekezett kieszközölni. Ez, miként már első folyamodványában kifejtette, nem lehet — úgymond — sérelmes a katolikus vallásra. Mindezt megkisérlett, hogy *a püspököt józanabb tervre bírja*, de hasztalan, állhatatosan megmaradt szándéka mellett. Pedig, ha a katolikus papot ráerőszakolják a települőkre, a közjó sérelmére szétoszlanak. Ő azt hiszi, hogy a lutheránus pap bebocsátása a lakosoktól megfosztott ama vidéken, nem lesz káros. Kéri tehát ő felségét, adja meg a vigasztalást a kétségbeesett népnek.

¹ A fényi plébánosnak, a ki ez ügyben folyton izgatta püspökét.

² Károlyi Ferencz gróf levele Barkóczy püspökhöz 1755. június 27

³ A melyben a nyiregyháziak számára királyi kegyelemképen ideiglenes magán vallásgyakorlatra kért engedélyt.

A felséghez benyújtott folyamodvánnyal egyidejűleg Koch báró kabineti titkárnak is írt, hogy ügyének támogatója legyen.

Károlyi fölterjesztését ezúttal *elég kedvezően* fogadták, s a katolikus pap behelyeztetését azonnal föl függesztették. Az egri püspököt pedig fölszólították, hogy Károlyi részére engedményeket tegyen. Az elébb még hajthatatlannak látszó *püspök* e fölszólítás után egyszerre békülékenynek mutatkozott. 1755. okt. 29-én írt levelében már *találkozóra szólítja föl Károlyit*, mert királyi parancsra megírták neki mindazt, a mit Károlyi Bécsben előterjesztett, s meghagyták neki, hogy véleményét közölje a gróffal.¹ Mivel a dolgot levélre nem akarja bízni, igyekezni fog, hogy minél előbb személyesen előadhassa nézeteit. «Addig — úgymond — tartózkodjunk ő felsége boszantásától, s a mit barátságosan egymás közt elintézhetünk, azzal ne terheljük az uralkodó gondjait.»

A *találkozás* nemsokára megtörtént, de a mit előre lehetett sejteni, megegyezni ismét nem tudtak. A püspök az engedményeket ez alkalommal a következő öt pontba foglalta: 1. A plébános beiktatása ezen tavasszal *fölfüggesztetik*, s így a települőknek idejük marad a tavaszi vetés és szénakaszálás elvégzésére. 2. Husvétkor megjelenhet közöttük a lutheránus pap, s három napig végezheti teendőit. 3. Ezentúl *évenként háromszor* ugyane célból ott időzhet *három-három napig*. 4. Imáik végzésére a lakók összejöhetnek, előimádkozót és kántort tarthatnak. 5. A katolikus plébános a tavaszi vetések befejezése után azonnal elfoglalja helyét.

¹ Benigno jussu regio praescripta sunt mihi ea, quae Excellentia vestra in causa Nyiregyháziensium nuper Viennae proposuit. Quid de iis opportunum ego censeam, cum Excellentia vestra communicare jubeor.»

Károlyi ezek ellenében azt kívánta, hogy a plébános beiktatását egyelőre halasztják el addig, míg a lakók házaikat fölépítik, a szőlőterületeket beültetik, s míg a fölizgatott kedélyek lecsillapodnak. Az isteni tisztelet végzésére a földesúr alkalmas épületet enged át nekik, de viszont megígéri, hogy a régi kálvinista templomot földesúri jogánál fogva a katolikusoknak engedi, s igyekezni fog katolikus települőket is szerezni.

Nem sikerülván az egyezés, fölterjesztette úgy a püspök engedményeit, mint saját kívánságait. Ezekből aztán *Bécsben egy új javaslatot* dolgoztak ki, melyet Koller referendárius november 18-án jóváhagyás végett leküldött Károlynak, magára vállalván annak előmozdítását az udvarnál. A gróf szívesen beleegyezett volna, de a *püspök nem akart tágitani* saját föltételeitől, s mivel Károlyi ellenezte azokat, Barkóczi megtagadta a plébános behelyeztetésének elhalasztását és a lutheránus pap bebocsátását.¹ A mélyen elkeseredett Károlyi ekkor megírta Koch bárónak, hogy immár semmi reménye az egyezésre.

Koch báró és Koller ekközben tudatták a gróffal, hogy ő felségének tetszik a Károlyi-féle terv, de nem kívánja azt a kancellária útján elintézni, hanem azt óhajtja, hogy a *püspökkel békés úton egyezzenek meg*. E célból újból írtak már Barkóczynak.² A *püspök* azonban ismét megmaradt föltételei mellett. E miatt egy hónappal később a királyné kívánságára újból föl-

¹ Károlyi levele Koch báróhoz 1756. jan.: «Hactenus nullo modo sua Excellentia nec catholici plebani illocationem neque ad tempus permansioni incolarum necessarium differre, multo minus suae religionis pastorem vel ad interim admittendum resolvit.»

² Koch báró levele Károlyihoz 1756. január 10. Bécs, és Koller levele 1756. január 20.

fölszólították a püspököt a békés egyezsége.¹ Barkóczy ekkor, nem akarván tovább is ellenkezni a királyi akarrattal, elhatározta, hogy *fölmegy Bécsbe*. «Ide várják a püspököt — írja Koller február 27-én Károlynak — hogy engedékenységre bírják. Nagyon csodálják a püspök nyakasságát (cervicositatem).»

Barkóczy megjelenván Bécsben, végre-valahára márczius 24-én megkötötték a következő öt pontból álló *egyezséget*. 1. A nyiregyháziak előimádkozót tarthatnak, a ki azonban papi teendőket nem végezhet. A lutheránus pap évenként háromszor — a főünnepeken — látogathatja meg csak híveit, s ezen alkalmakkor három-három napig tartózkodhatik ott a lelki teendők végzése végett. 3. A katolikus pap István király napján foglalja el hivatalát, s a plébánosi teendőket ingyen tartozik végezni s még stólat sem szedhet. 4. Mivel kálvinisták úgysem igen vannak Nyiregyházán, templomuk visszavétetik a katolikusok számára. 5. A földesúr igyekezni fog, hogy katolikus lakók, települők is jöjjenek Nyiregyházára.

Ezen egyezségen kívül *külön utasítást* készítettek a *katolikus pap* számára. E szerint a plébánosnak semmiféle erőszakot és hatalmaskodást nem szabad gyakorolnia, hanem igazi szeretettel kell viseltetnie a nép iránt. A másvallásúakat a katolikus egyházi szertartásokban való részvételre nem kényszerítheti. A szentbeszédekben semmiféle erősebb kifejezéssel nem illetheti őket. Ha e rendeletet bármi tekintetben áthágja, elveszti javadalmát s azonkívül méltó büntetésben részesül.²

¹ Koch levele Károlyihoz 1756. február 14.: «Per me tamen excellentissimo Agriensi clementissimam intentionem suam iterum significari curavit, eo tendente, ut is cum Excellentia vestra hanc rem amice componat.»

² Reflexiones ad tempus inducendi parochi observandae.

Tekintve azt a tömérdek utánjárást, kérést, bosszúságot és megalázást, melyekbe Károlynak azon eredmények megszerzése került, az eredményt igen silánynak mondhatjuk. Maga a gróf mindamellett remélte, hogy ezen vívmányokkal és sok jóakarattal maradásra bírhatja a nyiregyháziakat.

Az új települők ezalatt nem a legjobb napjaikat élték. A helytartótanács részéről 1755. tavaszán elrendelt inquisitió és conscriptió még az 1756. év tavaszán is folyt. Adójukat ez évben a főispán ismét fölemelte 240 forintra. Papjuk vigasztalásától pedig teljesen meg voltak fosztva. Az orosi plébános körmenetben vonult végig Nyiregyházán, koledált, s kijelentette, hogy más-kor is megteszi, mert így akarja ő felsége és a püspök.

E merészsége miatt *Károlyi inquisitiót indított ellene*; mire a püspök *elvette tőle Nyiregyházát*, mely eddig az ő filiáléja volt.

A lutheránus lakosok egy ideig a kálvinista prédikátor segítségét vették igénybe. Midőn azonban a püspök fényi papja révén ezt megtudta, 1756. január 10-én a vármegyét kérte föl ennek betiltására, hivatkozással az 1691-i és az 1731-i resolútiókra. A püspök kívánsága azonban nem teljesült, «azon okból, hogy a praeattingált királyi resolútiókat nótárius uraimék *nem tanálták.*» «A nótárius uraméknak — írja az *alispán* Károlynak — megparancsoltatott, hogy azon resolútiókat kikeressék és előadják, de az nem tudom mikor lesz, ez idő alatt méltóztassék Excellentiád szegény nyiregyháziak consolatiójáról hathatós cooperatiójával kegyelmesen provideálni.»

Az *egri püspök* föntebbi leiratában azt is tudomására hozta a vármegyének, hogy a *lutheránus lakosok a mezőn dolgozó orosz papot úgy megverték, hogy ágy-*

ban fekvő beteg. Az elkeseredett nyiregyháziak ezt csakugyan megtették. Az alispán azonban elfogatta a tetteseket s mindegyikre 50 forint pénzbüntetést és *ötven botot* méretett.¹

Ámbár a vármegye kijátszotta a püspököt föntebbi határozatával, de ez csak ideig-óráig tarthatott; mert a «Carolina resolutio» csakugyan nem engedi meg a kálvinista papnak ama funkciókat, melyeket Nyiregyházán végezett. S így újabb rendelet kibocsátásának esetében a vármegye kénytelen lett volna a törvény szerint intézkedni. Ezért írja Szaplanczay Kristóf Károlynak: «Általláthatja Excellentiád, nem manuteneálhatjuk az szegény tótokat, úgy sincs kinek hinni, mivel minden ellenek vagyon». A *főispán* is kijelentette Károlyi inspektorának: «Ne is munkálódjék megmaradásokban az nyiregyháziaknak, mert nem teljesítheti, nincsen módja.»²

Hogy Szaplanczay nem alap nélkül félt Nyiregyháza bomlásától, azt a következmények eléggé kimutatták; mert midőn a települők értesültek a plébános behelyeztetéséről, kimondották, hogy *még téltz idején is távoznak*. S egyetlen hét alatt harminczan távoztak Nyiregyházáról.³ A költözködés és elégületlenség csak akkor szűnt meg némileg, mikor Károlyi márciusban a királyi engedélyt, illetve a püspökkel kötött *egyezséget* *leküldötte*. A nemes gróf kellő utasításokkal látván el

¹ Az alispán hivatalos jelentése 1756. február 14-éről.

² Szaplanczay Kristóf levele 1756. február 15. Kálló. Ebben a levélben írja a grófnak, hogy ámbár ő is meg volt híva a gyűlésre, a főispán nem engedte megjelenni, s éjszakának idején nála nélkül fölemeltette a nyiregyháziak portióját. Mikor pedig a következő gyűlésben arra kérte, olvasgatná föl Károlyi instantiáját, reárivallott publice, «mit az egész vármegye csudált».

³ Szaplanczay Kristóf levele Károlyihoz 1756. február 19-én.

a Debreczenben időző lutheránus lelkészt, Wandlikot, a közelgő husvéti ünnepekre leküldötte őt közéjük. A hívek azután öröm közt és nagy áhitattal ülték meg a husvétot a gróf által átengedett épületben.

A nyiregyházi ügynek ilyen elintézése *végleg elhidegítette Barkóczy Ferencz egri püspököt*. A két közeli rokon közt, kiket a nyiregyházi telepítésig a legmelegebb barátság fűzött egybe, teljes lőn a meghasonlás. Barkóczy ezentúl nem foglalkozott többé Nyiregyházával; a katolikus plébános beiktatását is abban hagyta s így a község még hosszú ideig a régi viszonyok között maradhatott. Mivel a vita folyama alatt Barkóczy többször fölvetette a vallási és lelkiismereti kérdést, Károlyi kijelentette neki, hogy nyugodt elmével ítél a dolog felől, s a prédikátor bebocsátásában nem lát hátrányt a katolikus vallásra nézve; annyira nem, «hogy merné lelke ösmereti megnyugtatóására az világnak megtérítésén iparkodó *római szentszék eleibe* is bocsátani».

Ettől az eszmétől, úgy látszik, a püspök sem idegenkedett; mert Károlyi az ő tudtával terjesztette az ügyet a római kuria elé. A nagy gonddal és tárgyilagossággal szerkesztett irat, melyet *Károlyi Rómába küldött*, a következő címet viseli: «A római katolikus vallás állapota Magyarországnak tiszántúli részeiben, az A. megyés püspök és B. gróf földesúr között a lutheránusoknak N. elhagyott község betelepítésekor fölmerült viszály megvilágítására.»¹ A bevezetésben először is a tiszai részek vallási állapotait festi. Elmondja, hogy

¹ Status religionis orthodoxae in partibus Hungariae Trans-Tybianis, ad lucem afferendam controversiae inter episcopum diaecesenum A. et comitem B. dominum territorialem natae, occasione insperata sedium, quas in loco poene deserta N. Lutheranorum coloniae posuerunt.

a tiszántúli részeket az erdélyi fejedelemséggel együtt még János király korában kiszakították a magyarországi joghatóság alól, s Kálvin vallása annyira elterjedt, hogy a váradi püspökség tekintélye teljesen elenyészett, káptalanja kipusztult, s tőle minden törvényhatósági jogosultságot elvontak s világi férfiakra ruháztak. Az egri püspök székhelyét is (a kinek megyéjét jórészt ezek a Tiszántúl fekvő vidékek képezték, a melyek azonban a békekötések erejénél fogva János király joghatósága alá kerültek, azután pedig a következő, legtöbbnyire másvallású erdélyi fejedelmeknek birtokába kerültek), ámbár a tiszáninneri részen volt, a törökök elfoglalták s így Kassára, majd Jászóra helyezték át, s javai még az osztrák ház uralkodása alatt is világiak kezében maradtak. E fölötté terhes időkben tehát, az ősi vallás ott csaknem teljesen kipusztult, s mivel a pásztoraiktól megfosztott katolikusok imitt-amott szétszórtnak éltek, vagyis inkább lappangtak, először a Báthory család vette őket védelmébe, s miután ez a család 1600 körül a reformált valláshoz csatlakozott (melytől csakhamar ismét elszakadt), a fentemlített B. gróf (Károlyi) családja volt egyetlen pártfogójuk. Minthogy a Báthory család által a jezsuiták számára Szathmár mezővárosban tett egyetlen alapítvány is idővel elpusztult, azt B. gróf családja egy század előtt ősi fészkeben megújította s később Szathmárra — akkor már szabad királyi város volt — helyezte át. Azonban a jezsuita szerzet a másvallásúaknak gyökeret vert hatalma miatt, nem volt képes az óhajtott szellemi eredményt elérni, sőt köztudomás szerint csak az őrkatonák segédelmével tudtak Szathmáron megmaradni, de a rájuk bízott lelkeszi teendőket nem gyakorolhatták. Így állván a dolog, a kálvinisták közül egészen a mai napig alig egy-két polgár tért át a

katholikus vallásra. Végre az 1681. és 1687. években az országgyűlés és a király határozatai folytán a kálvinista és lutheránus vallás szabad gyakorlata csak hét dunáninnen és dunántúli vármegye úgynevezett «artikuláris» helyeire szorítottatott. A *Tiszántúl fekvő részek*en, mivel úgyszólván minden egyház az ő kezükben volt, azon idő ususa szerint *törvénczikkkel állandósították a szabad vallásgyakorlatot.*

Ez ok miatt ezen terjedelmes vidékek *teljesen nélkülözték a katolikus pásztorokat* és tanítókat. Emlékezetünkig az egri egyházmegyéhez tartozó *egész tiszántúli részen csak három pap volt*, kiknek egyike *Béreg vármegyében* volt plébános, a Báthory Zsófia családi vagyonából létesített plébánián (az egyúttal B. gróf rokonának káplánja volt); a második *Ugocsa vármegyében* a szintén rokon Perényi család által szervezett plébánián volt, a harmadikat meg a *Szabolcs vármegyében* szétszórva élt nemesség tartotta közkölségen. A mult században 1687. körül hozták be B. gróf ősei a jezsuiták és minoriták szerzetét Nagybánya szab. kir. városba, de a térítésben ezek sem tudtak eredményt felmutatni. Az 1711. béke után, mely B. gróf családjának nem csekély fáradságával köttetett meg, néptelenné vált birtokaira a grófi ház nagy költséggel németországi igaz hitű lakosokat telepített, hogy ezek segítségével a régiek szelídüljenek, s idővel könnyebben hajoljanak a helyesebb irányra. Ennek a fáradozásnak meg is lett a kívánt eredménye. Mert midőn több mint 180 év mulva (mely idő alatt a megyei püspököt sem látni, sem látogatását valami úton-módon kieszközölni nem lehetett) vagyis *1718-ban* a megyés püspök e család gondjaira bízott terület látogatására megjelent, *alig 85 hívőt talált*, de *1748-ban már 6000-re szaporodott* csupán a gróf saját

földjén a *katholikusok száma*. Ezeknek nagy részét persze a német települők képezték. És jólehet, B. családja a szathmári, nagybányai jezsuita és minorita szerzeteseken kívül, 1708—09-ben Kaplonyba ferenczrendieket, Báthorban minoritákat telepített, 1721-ben már ismét a kegyesrendieket hozta be ősi fészkebe (Nagy-Károlyba), s számukra társházat épített. Részint saját, részint más földesurak birtokain jól meggondolt módon és szelíd eszközökkel, nem ellenezvén azt a hazai törvények, *több mint 26 plébániát és templomot szerzett vissza a másvalásúaktól*. A makacs, durva és műveletlen kálvinistákat azonban nem volt képes megtérésre bírni. A lutheránusok közt ellenben nem várt siker koronázta fáradozását.

Midőn Szabolcs vármegyében fekvő pusztá s nép-telen birtokát akarta benépesíteni, se hazai, sem külföldi katolikus települőket nem találván, az önkényt jelentkező lutheránusokat telepítette le az elhagyott N. (Nyiregyháza) községben, a hol a kálvinistáknak kőtemplomuk volt s törvényesen megengedett szabad válásgyakorlattel éltek. De csekély számuk miatt a nagy kiterjedésű földeket nem bírták művelni. *A régi lakókat a földesúr elmozdítván onnét, a gazdátlaná lett kőtemplomot földesúri jogánál fogva a kathotikusok számára visszavette*. Az új lutheránus települőknek megengedte, hogy papot tartsanak, így akarván őket állandó letelepülésre bírni. A szétoszlás veszedelmének elmúltával azonban be lehet helyezni a katolikus plébánost, mert meg van győződve, hogy bizonyos idő múlva sikerülni fog megtérítésük. Néhány évvel ezelőtt már hasonló módon sikerült neki más lutheránus telepeseit megtéríteni. Egyszerre azonban *előáll a püspök* (Barkóczy) s az új lakosságot nemcsak hogy szívesen nem fogadja, hanem *minden eszközzel megkísérli szétűzésüket*. Először

is megfosztja őket még a magán vallásgyakorlat jogától is, megfosztja papjuktól, imaházuktól *az ország oly részében, hol a törvények szerint ezekhez joguk volna.* Másodszor, ámbár a községben nincs katolikus vallású lakos, rájuk igyekszik erőszakolni a katolikus plébánost. E miatt a nép kétségbeesésbe üetve, csapatosan oly helyekre vonul, hol másvallásúak joghatósága alatt lesz. Így aztán megsemmisül B. grófnak minden törekvése.

Erre a gróf előadja a püspök eljárásának ismeretes indokait, s egyenkint megczáfolja azokat. Ez indokok mind a közte és a püspök közt folytatott levelezésekből s tárgyalásokból vannak merítve. Érdekes, hogy Károlyi az ész-okokon kívül *a szentírásból vett idézetekkel* és példákkal is kimutatja a püspök eljárásának időszerűtlenségét és helytelenségét.

A római kuria az ügyet *legkiválóbb theologusainak* adta ki ítélethozatal czéljából. Ezek *a püspökkel szemben egyhangúlag Károlynak adtak igazat.*¹ A kiválóbb fejtegetések közül főlemlítjük Lomelino Caesar minorita generális, Bulgarelli (procurator general. S. P.), Stampa Alajos, a fölszentelendő püspökök vizsgálója, Vezzosi, Severino, Bertoletti stb. jelentését. E vélemények alapján a római kuria a következő *ítéletet* hozta: «Ha a szóban forgó elhagyott helyen *megtűntek is a lutheránusok gyarmata, nem lehet attól tartani, hogy a katolikusok hozzájuk pártolnak.* Mivel azon helyen a kálvinistáknak nyilvános vallásgyakorlathoz van joguk, nem lehetne megakadályozni, hogy oda akár-mennyien össze ne gyűljenek. *Ezt a lutheránusoknak is meg lehet engedni. Azért a földesúr véleménye,* mely a

¹ Valamennyinek eredeti nyilatkozata a Károlyiak levéltárában van.

lutheránusoknak vallásgyakorlatát nemcsak megtűri, hanem meg is engedi, *elébe helyezendő a püspök véleményének*; annival inkább, minthogy a földesúr ítélete szerint remélhető, hogy a letelepült nép idővel a katolikus egyház kebelébe visszatér.¹

V.

Károlyi Ferencz gróf, miután a nyiregyháziakat vallás dolgában sikerült némileg megnyugtatnia, *anyagi tekintetben is* igyekezett számukra engedményeket kieszközölni. Először is Nyiregyháza másik birtokosához, Pethő Rozália grófnőhöz, Palocsay Zsigmond báró özvegyéhez fordult, hogy annak támogatását megnyerje. 1756. április 16-án tudatta vele a vallás ügyében kötött egyezséget: «Az nyiregyházi lakosoknak megmarasztására s gyarapítására — írja — minden keresztény és istenes végből elintéztetett, hogy közönséges könyörgéseket, arra szükséges egybegyűlésekkel tehessenek, sőt hogy barom módra az szent ünnepeket tölteni ne kényteleníttessenek, ítéletek szerint való isteni szolgálatok megtételére is prédikátorok közikben küldetessen. Hogy azért ahhoz képest megtettem mindezen két czikkely teljesítése iránt rendelésemet,² kívántam mélt. Néném-

¹ Az ítélet másolata kelet nélküli, de az egyes vélemények mind 1756 nyarán készültek. Az aláírás a következő: «Ita salvo meliori judicio censeo ego infrascriptus D. Aloysius Stampa examinador promovendum et episcopatum, et in collegio Urbano de propaganda fide studiorum praefectus.

Hisc omnibus docte et prudenter statutis a Rmo. P. D. Aloysio Stampa et ipse adhaeres D. Antonius Franciscus Vezzosi praepositus Gnlis. C. R. publicus in archi-gymnasio Romano hist. eccl. professor et examinador synodalis pro Emo Card. D. Josepho Spinelli episcopo Praenestino.»

² E rendelést Károlyi «Nyiregyházi biróimnak és lakosimnak» cím

asszonyt nem csak tudósítanom, hanem arról is bizonyossá tennem, hogy ebből semmi lelki sérelmet, sőt inkább épületet magyarázván és állítván minden rendű előttünk járóink, abban nekünk kötelességünk elménket megnyugtatnunk s Idvezítőnk példájára az konkolyt is aratás idejéig szenvednünk, hogy annak időnap előtt rendetlen szorgalmatosságból következhető irtásával az jó magban is kár ne következze. Vagyok azért teljes reménységben, hogy mélt. Nénémasszony is azon említették istenes intézésének nem csak gátlója. hanem gyámolítója is és minden botránkozásoknak (mely akármely ártatlan ellenkezésből következhetne) távoztatója leszen.»

Károlyi eme fölvilágosító levele nem volt fölösleges, mert az *egri püspök Petheő grófnőt is fölkereste levelével* és szóval is kifejezte előtte rosszalását, hogy kath. földesúr létére «nem igyekszik a római katholika hitnek gyarapításán, hanem inkább idegen új eretnekeknek szaporodásán».¹ A grófnő erre azzal felelt, hogy földet ajánlott föl a leendő plébános részére.

Károlyi sietett megnyugtatni rokonát, kijelentvén, hogy a lutheránusok részére szerzett engedélybe a püspök is beleegyezett. A kath. plébánosra vonatkozólag ugyanekkor így ír Károlyi a grófnőnek: «Mi pedig az plébánost illeti, valamint az aratót az búzába érése előtt káros, úgy érésével beállítani mind helyes, mind tanácsos, de nem a végre, hogy széjjeloszlassa, hanem hogy jóra bírja a népet. Annak azért még ideje nem lévén, valamint én mostanság úgy m. Nénémasszony

alatt adta ki. Elmondja benne, mily viszály keletkezett a nyiregyháziak vallási ügyéből. Ezek nyomán ő kénytelen volt még az imaházat is lerontatni. Most azonban *megadhatja már nekik a vallásgyakorlat szabadságát, bizonyos megszorításokkal.*

¹ Petheő Rozália grófnő levele Károlyihoz 1756. április 22. Fejértő.

iránta mint ezelőtt nem remélem untatásunk, annak idejében pedig untatás nélkül is tehetségünkben leszen keresztényi kötelességünknek üzése. De mivel az Krisztus is a kiket térített, elsőben táplálásukról gondoskodott; minekünk is a volna első kötelességünk, hogy a nyavalyásoknak (minekutánna annyi üldözést szenvedtek) élelmekre és gyarapodásokra teljesebb alkalmatosságot nyujtanánk, mit én egész erőmből elkövetek ugyan, de reája nem vagyok elégséges! Ujjétom azért mellettek régen tett kérésemet addig is, míg első alkalmatossággal atyafi kötelességem letételére személyem szerint érhetek, méltóztassék m. Nénémaszszony szegényeknek, ha egészen nem lehetne is, *a királytelki pusztát*, legalább *azon részit*, a kít *azelőtt is az régi nyiregyházi lakosok bírtak*, ez új népnek azon áron engedni. Mely ebbeli gráciáját ők is megérdemelni, én is atyafi szeretettel megszolgálnom kívánom és el sem mulatom!»

Petheő Rozália grófnő, a mint leveleiből és a nyiregyháziak panaszaiból látszik, távolról sem viseltett oly jóindulattal és szeretettel a nyiregyháziak iránt, mint Károlyi Ferencz gróf. Első sorban azt nézte, mennyi haszon háramlik reá a telepítésből, áldozatkészségét csak ehhez mérte. A nyiregyháziak részéről eddig nyert jövedelmét kicsinyelvén, nem nagy hajlandóságot mutatott újabb területek átengedésére. Világosan kitünik ez Károlyihoz intézett válaszából. «Én részemről — írja abban — köszönöm alázatossággal abbéli tett fáradságát s munkálkodását Excellentiádnak s egyszersmind értésemre adását. Én ugyan mind helybehagyom ezt a bölcs elrendelését s munkálkodását kedves mélt. Öcsémuramnak; talán ad az Úristen, hogy idővel többre fog mehetni ez az közjövödelmünk. Most ugyan megértettem, hogy csak 3000 rh. forintokat ígértek, de nem tudom,

hogy az adandó s reménlő dézsmával együtt-e, vagyis különösen? Azt is megértettem Excellentiád úri kegyes jelentéséből, hogy szinte most múlt napokban urbarialis conscriptióra kimentenek volna az tisztek: reményilem, még abból is nyilván fog jutni és származni nagyobb hasznunk s jövedelmünk. Mi illeti pedig drága méltóságos és kedves Uramöcsém javaslatát, hogy királytelki pusztát is nyiregyházi lakosoknak inkább jobb volna engednem, mint sem más privátusnak, még ez eddig ők iránta engem nem requiráltak, de üdövel, csak egy esztendő múlva is, ha Isten éltetemet megtartaná, nyilván meglehetne. Csak látnám legalább ez egy

Petheő Rozália

első esztendőben, miként fognak alkudni igyekezni és közhasznunkat teljesíteni.»¹

Károlyi, megértvén, hogy a grófnő első sorban a jövedelem fokozására gondol akkor, mikor ő az új lakosok terhein igyekszik könnyíteni, más eszközökhöz folyamodott a nyiregyháziak érdekében.

1757 tavaszán megtörténvén a *nyiregyháziak összeírása, összesen 286 telkes gazda* találtatott ott. Ezek a különféle bérletek után és a szerződésileg kikötött egy arany forintnyi tartozásuk fejében a földesuraknak összesen 3239 rén. forintot fizettek.² Ez összeget maguk

¹ Petheő Rozália grófnő levele Károlyihoz 1757. május 2-án, Palocsa.

² Conscriptio oppidi Nyiregyháza Anno 1757. A névszerinti összeírás szövegét lásd a *Függelék* VII. száma alatt.

a nyiregyháziak sem találták túlságos nagynak. Azonban voltak még közterheik is, melyeket a vármegye évről-évre emelt. Éppen azért Károlyi gróf a maga részéről nem akarta a bérleteket emelni, noha Petheő Rozália grófnő keveselte az eddigi haszonbért. Mivel pedig az 1754. június 16-án kettejük között három évre kötött szerződés lejárában volt, Károlyi úgy igyekezett azt megújítani, hogy az a nyiregyháziakra nézve minél kedvezőbb legyen. A grófnőhöz írt levelében tehát igyekszik kimutatni, hogy a nyiregyháziak által a jövő évekre ígért 3000 forint bér mindkettejükre nézve nagyon előnyös. Majd arra kéri a grófnét, hogy király-teleki pusztáját adja bérbe a nyiregyháziaknak, hadd szaporodjék a gazdák száma. *«Nékem ugyan — írja — ha tíz pusztám volna is ott, inkább adnám ezeknek gyarapítására ingyen, mint sem más privátusnak pénzért. S mivel pedig nincs, minden igyekezettel azon mesterkedem, hogy drága pénzen is mástul szerezhessenek s az ő gyarapításukra fordíthassam, noha abból az adandó jövedelem is csak felébe fog engem illetni, felében pedig m. Nénémasszonyt.»*¹

Károlynak e nyilatkozata fényesen igazolja, mennyire ragaszkodott Nyiregyháza munkás népéhez, viszont arról is bizonyoságot tesz, hogy az új települők szorgalmukkal, igyekvésükkel nagyon is megnyerték a gróf szívét.

Miután a nyiregyháziakkal és a grófnő tisztjeivel megbeszélte az újonnan kötendő szerződés föltételeit, 1757. április 20-án a grófnővel, illetőleg annak meghatalmazottjával is, aláíratta a sajátkezűleg készített *egyezséget*.²

A 24 pontból álló szerződés egybefoglalja a nyir-

¹ Az 1754-ben kötött szerződés szerint minden jövedelem közös.

² Az *egyezség* eredeti szövegét lásd a *Függelék* VIII. száma alatt.

egyháziak régi és újabb jogait, valamint a földesurak iránt tartozó kötelezettségeit. A szerződés fölötté kedvező volt a nyiregyháziak részére, mert Károlyi a 286 telek után járó 286 aranyon kívül az összes bérletek és beneficiumok fejében csak *kétezer rénes forintot követelt*. A gróf a szerződés 5. pontjában maga kijelenti, hogy a jövedelmeket rendkívül olcsón adta bérbe, mely körülmény bizonyára előmozdítja a nyiregyháziak gazdagodását. Tette pedig ezt azért, mert tekintetbe vette a lakosság gyakori háborgattatását, gazdasági kárait, továbbá azt a körülményt, hogy a vármegye által engedélyezett *három évi adómentességet a közbejött váratlan fordulatok miatt nem élvezhették*.

Mivel a nyiregyháziak többször panaszkodtak Petheő grófnő tisztjeire, úgyszintén másokra is, kik zaklatásaikkal nyugtalanítják a lakosságot, Károlyi az új szerződésbe beleiktatta, hogy «mind nemes vármegye előtt, mind más akármely háborgatások ellen is minden tehetőségek megoltalmaztatik. *Sem zsidó, sem görög vagy más, vélek egyben nem férhető kereskedő lakos, vagy másféle közikbe nem egyelítettik*»

Minthogy a telkek utáni földeken kívül a földesurak a nemesi (allodiális) táblaföldeket is fölosztották a lakosok között, ezekre nézve elrendelték, hogy ezen táblaföldeknek kezükbe bocsátásából azért semmi jogot sem formálhatnak. Azokat senki se merészelje semmimű teher alá bocsátani s azok fejében senkinek semmit se fizessenek. Mert ha ezt tennék, az uraság a táblaföldeket azonnal visszaveszi tőlük s a költségeket rajtuk fogja megvenni.

A Károlyi jóvoltából kötött szerződés után a nyiregyháziak jobb napokat kezdtek élni. Minden oldalról biztosítva lévén, nyugodtan adhatták magukat földeik

művelésére, s ha közbe-közbe történtek is némi kellemtelenségek, a nemeslelkű grófnál mindig megtalálták az írt bajaikra. Sajnos, Károlyi Ferencz hathatós támogatását nem sokára teljesen nélkülözniök kellett. A gróf már 1757-ben is folytonosan betegeskedett, baját súlyosbították a Károlyi huszárezred és a serezek kiegészítésével járó teendők s egyéb elfoglaltságai. A nyiregyháziakról azonban még betegségében sem feledkezett meg. Midőn a lakosok egyik folyamodványukban előadták, hogy a dögvész és a jég mindenüket elpusztította s bajukat még növeli a katonai összeírás félelme, a gróf azonnal írt a falu előljáróságának, hogy a bajok elhárításáról intézkedhessék. S mivel a nyiregyháziak leginkább a katonai beszállásolás terheitől félték, külön levelet mellékelte az alispán számára s abban őt a nyiregyháziak kérelmének teljesítésére kérte. A nyiregyházi bíró és esküdtek átadták a gróf levelét *az alispánnak*, ez azonban *minden válasz és vizsgáztatás nélkül hazaküldötte őket*.¹

Bár az alispán ez eljárása még nem jelentette a

¹ A nyiregyháziak levele Károlyihoz: «Litteras autem Excellentiae Vestrae, postquam vicecomiti tradidissimus, ne verbum quidem dixit. Saltem tacite plectas reposuit a nosque discedere jussit.» Ugyanekkor tudtára adják, hogy az újonnan választott előljáróság személyesen fog tisztelegni a beteg grófnál. Minő benső és szeretetteljes hangon írtak a nyiregyháziak úgy ezen, mint más folyamodványukban is a grófhöz, álljon itt e néhány eredeti sor: «Quoties Excellentiae Vestrae multiplicis in nos, qua novum suum Nyiregyháziense peculium, gratiae recordamur (recordamur autem perpetuo) toties animus noster nos commune facit, ut pro salute, felicitate et omnigena prosperitate gloriosae domus Excellentiae Vestrae pias, devotas et zelosas praecae nostras ad Thronum divinae Majestatis fundamus; eo imprimis moti, quod Exc. Vest. non tantum de comoda mansione in terreno suo Nyiregyháziensi nobis prospexerit, sed et salutis animarum etiam nostrarum consuleretur nulla hucusque fatigia declinaverit, nullisque sumptibus pepercerit, sollicitissime allaborando, quo neo-implantatus populus justitiam Christi esuriens et sitiens, per praeconitem sacrosancti Evangelii administrationem usumque venerabilium sacramentorum desiderii sui compos redderetur» etc.

gróf kérelmének elutasítását, a súlyosan beteg Károlyi mégis magához a vármegyéhez fordult s annak jóakaratába és védelmébe ajánlotta a nyiregyháziakat. «Mivel úgy tetszett az Istennek — írja kiválóan szép levelében — hogy megilletne kegyes kezeivel és tavali súlyos nyavalyámat újabban reám bocsátaná: inkább illene és kellene ugyanannak kegyelme nyerésére fordítanom teljes erőmet s időmet, mintsem a külső dolgokra vetnem csak elmémet is, mivel mindazonáltal úgy tetszett az Istennek, hogy *ez világon gyermekségetől fogva az közjóra vezérelné elmémet, s rendelné életem folyását, abban annyira megerősítene, hogy azt nem elébb, hanem ha életem fogyásával vethetném ki elméből és szivemből; járulván ehhez az tekintetes ns. Vármegyéhez is vonzó nagy tekintetem s kötelességem, meg nem ítéltetem, remélem, a tek. ns. Vármegyétől, hogy ha tulajdon tetszésével kegyesen resolvált s kiadott, homályt nem szenvedhető segedelmével kezdett és eddig szerzett hasznos gyarapításában szükséges védelméért s hasonló haszonnal annak további üzésére kíváncsi segedelméért teljes tekintettel és bizodalommal a tek. ns. Vármegyéhez folyamodni kényteleníttem. Kérvén azért, méltóztatnék a t. ns. Vármegye szóval ez iránt nevemben Szentiványi consiliárius uram által eleibe bővebben is terjesztendő kérésemet oly atyai szívvel, mint hazafi és közjóra célzó szeretettel teszem, venni! S mind védelmemre, mind segedelmemre, önön abból következő gyarapodására s hasznára járulni és lenni, mely ebbeli magnanimitását és providentiáját nemcsak magasztalni, hanem meg is szolgálni kívánom, s el sem mulasztom.»¹*

¹ Károlyi Ferencz gróf Szabolcs vármegyéhez 1757. december 11-én, Nagy-Károlyból.

Mivel a nyiregyháziak a különféle elemi csapások miatt a földesuraknak *az évi haszonbért* sem voltak képesek megfizetni a szerződésben megállapított időre, Petheő grófnőnél, illetve annak örököseinél ismét Károlyi lépett közbe, hogy elnézésre és könyörületre bírja őket. Atyafiságos közbelépésének itt is megvolt az eredménye; mert Dessewffy Sámuel báró, a ki különben is jóindulattal viseltetett a nyiregyháziak iránt s fölötté nagyrabecsülte Károlyi Ferenczet, levéllel kereste föl sógorát, Sennyey Imre bárót, Petheő grófnő másik örökösét, s annak is kegyeibe ajánlotta a nyiregyháziakat. «Kérem — írja e levélben a bárónak — atyafi szeretettel arra, hogy azon nyavalyás és egymást érdeklő üldözések alá vetett nyiregyházi jövevényeknek pártfogásában s oltalmazásában velem egy szívvel munkálódni ne terhelteék; nem megvető sikerét tapasztalja ugyan kedves sógor uram azok szállításában tett költséges s fáradságos munkáimnak, de érzénők nagyobbban, hogyha más szenvedésektől s üldözésektől mentté tehetnék őket.»¹

Károlyi Ferencz grófnak Dessewffy Sámuelnél tett közbelépése volt az utolsó, a mit a nyiregyháziak érdekében tehetett. Folyton súlyosbodó betegsége s a katonaállítás gondjai² nem engedték, hogy továbbra is éber figyelemmel és érdeklődéssel kísérje a nyiregyháziak ügyeinek folyását. De nem is volt erre egyelőre szükség; mert erélyes föllépése a vármegyénél és rokonainál megszerezte a nyiregyháziak számára a

¹ Dessewffy Sámuel báró Sennyey Imre báróhoz 1758. január 15-én, Nagy-Károly.

² Egyik levelében ezt írja a szabolcsi főispánnak: «hogyha orvosom segítségemre nem jön, azt tartom, nem ezen a világon katonaság állításában, hanem az másikon szorgalmazkodtam volna az élők üdvösségéről».

rég várt nyugalmat, védelmet s a reményt jövődő boldogulásukra.

1758. augusztus 14-dikén örökre behunyta szemeit Nyiregyháza második alapítója, de első és leghathatósabb védője. Nemes gondolkozásának, kifogyhatlan emberszeretetének, áldozatkészségének s páratlan türelmének oly jeleit adta az általa benépesített község védelmében, hogy Nyiregyháza méltán tekinthet kegyelettel és ragaszkodással e ritka jellemű férfiú képére, ki nemcsak tett, de szenvedett is a városért. Méltán írta e nagy férfiúról egyik alapos ismerője: «Egyéb virtusi mellett, Pietate, Arte, Marte, Fidelitate: ájtatoskodással, bölcsességgel, vitézkedéssel, királyához, nemzetéhez mutatott hívséggel fényeskedik a magyarok egén!»

A nyiregyháziak védelmében Károlyi Ferencz gróf örökét Dessewffy Sámuel báró vette át. A gróf utolsó találkozása alkalmával meg is kérte erre; mert egyetlen fia, Károlyi Antal gróf, a harcztéren lévén elfoglalva, s különben sem ismervén Nyiregyháza ügyeit, nem sokat tehetett érdekükben.

Károlyi Antal gróf tisztjei, alig három évvel Ferencz gróf halála után, azon igyekeztek, hogy a nyiregyháziakkal 1757-ben megkötött szerződést *akármi úton fölbontsák,* s őket jóval nagyobb haszonbér fizetésére bírják. A bérösszeg emelésébe Károlyi Antal is beleegyezett. Ő különben sem viseltetett valami nagy rokonszenvvel az új települők iránt. A gróf tisztjei erre értesítették a tervről a nyiregyháziakat. Az új lakosok ragaszkodtak a szerződéshez, de egyúttal kijelentették, hogy *a gazdák számát hajlandók újabb telepítésekkel ezerre emelni,* így aztán a földesurak ezer aranyat kapnak évenként. Azonban hasztalan fáradoztak, oly nagyszámú települőt nem tudtak szerezni. Erre a gróf telj-

A fintaí eredeti festmény után.

DESSEWFFY SÁMUEL BÁRÓ,
1775. márczius 17-ikétől kezdve gróf.
SÁROSVÁRMEGYE FŐISPÁNJA.

hatalmú megbizottja, Gáspár Sándor kijelentette előttük, hogy mivel ígéretüket nem váltották be, a gróf is *érvénytelennek nyilvánítja a régi szerződést*. Lett aztán rémület Nyiregyházán, midőn a lakosok megtudták, hogy az egy arany taksán kívül a bérösszeget *2000 forintról 9000 forintra* akarják fölemelni, s a Kis-Telek nevű «plágát», mely eddig közterület volt, föl fogják osztani szántóföldeknek.

A megijedt lakosok először is *a vármegyéhez* siettek panaszukkal s kijelentették, hogy mintegy hatvan gazda inkább kész azonnal elköltözni, mintsem olyan óriási terheket elviselni. Kérték hát a vármegyét, mely már annyiszor szállt síkra érdekükben, lépne közbe s bírná engedékenységre Károlyi Antal grófot. Az új főispán, Barkóczy János gróf meghallgatván a község panaszát, azonnal írt Károlynak. «Néhai boldog emlékezetű gróf generális uram (t. i. Károlyi Ferencz gróf) — mondja a főispán levelében — mely buzgó fáradozással s kétségkívül tetemes költségekkel is népesíté meg Nyiregyházát: az nemes Vármegye is sokaknak indulati ellen, mely sok rendbeli közbenvetésekkel s alkalmatlankodásokkal védelmezé összejövéseknek zsen-géjében megállapodásokat, nyilvánabb m. Uramöcsémnek, hogy sem aztat bővebb szókkal fejtegessem.» Erre elmondja, hogy úgy a vármegye, mint a földesúr eddig teljes tehetségével igyekezett a nyiregyháziak javát előmozdítani, de most a földesúri terhek miatt *50—60 család el akar költözni*, a mi óriási veszteség a községre, a vármegyére és a kincstárra egyformán. Kéri a grófot, ne adjon példát a vármegyének arra, hogy eddigi kedvezéseit szintén elvonja Nyiregyházától.¹

¹ Barkóczy János gróf levele Károlyi Antalhoz 1761. nov. 2. Pálócz.

A nyiregyháziak a vármegyén kívül Dessewffy Sámuel bárót is megkérték ügyük támogatására. A jólelkű főúr maga ment Nyiregyházára s ott megígérte nekik Károlyi nevében is, hogy a részükre annyira szükséges *Kis-Telek* nevű föld ezután is közterület marad, s az évi bért sem fogják kilenczezer forintra emelni. Hogy ígéretét komolyan vette, mutatja Károlyi Antalhoz írt levele. Ezekben arra igyekszik rábírní a grófot, hogy egyelőre *elégedjenek meg 4000 forint évi bérrel*, s hagyják a lakosok kezében a kisteleki földet.¹

Károlyi Antal gróf és tisztjei keveselték a 4000 forintot a bérletekért, noha ez is kétszerese volt annak az összegnek, melyet a boldogult Károlyi Ferencz alig három évvel előbb kívánt tőlük. Ők mintegy 7—8 ezer forintra akarták a bért emelni, tekintet nélkül a Károlyi Ferencz-féle 1757-i egyezsége.

A lakóknak egy része ilyen kedvezőtlen körülmények között továbbra megmaradt a kiköltözés szándéka mellett. *Írásban kérték csendes elbocsátásukat*, melyhez

¹ Az első levél kelte 1761. május 23. Ebben így ír a grófnak: «Én valamint gyarapodásukat kívánom, úgy gyermekim tutora lévén, az ő hasznukat előmozdítani tartozásom; mindkettőt összevonzván ítélem, hogy aggravium nélkül, pro beneficiis dominalibus megadhatják a négyezer forintot.» A másik levél kelte 1761. szept. 29-ike. Tállya. Ebben nyiregyházi látogatását s a nyiregyháziak keserves panaszait adja elő.

egyezségük értelmében joguk volt. Folyamodványukban tizenegy pontba foglalták ama régi s újabb sérelmeket, melyeket szerződésük daczára kénytelenek elszenvedni. A nyiregyháziak kegyeletéről s igaz szeretetéről tesz tanuságot az a körülmény, hogy sérelmeik előadása közepett is áldást mondanak a Károlyi nemzetségre s egész rajongással szólnak «a boldog emlékü, kedves, dicső s rájuk nézve feledhetlen és poraiban is végtelesen tisztelt» Károlyi Ferencz grófról.

Az 1761. szeptember 4-én Nyiregyházán tartott «comissio» *megengedte az elégedetleneknek a távozást*, de oly föltételekhez kötötte azokat, hogy nagy anyagi károsodás nélkül lehetetlen volt a kiköltözködés. Először is három évre összes kötelezettségeiknek úgy a vármegye, mint a földesurak részére eleget kell tenniök. E határozat kimondásától számítva tizenöt nap alatt távozniok kell. Ha titokban szöknének el, összes terheiket a bírák tartoznak megfizetni.¹

Ettől a határozattól úgy megijedtek a távozni akarók, hogy másnap már új kérvényt nyújtottak be s az Isten irgalmára kérték a bizottságot *a távozási időnek egy évre való meghosszabbítására*.² Az ügy végleges eldöntése a «Károlyi comissio» elé került; de itt sem tudtak kedvezőbb föltételeket kieszközölni.³ Végző elkeseredésükben tehát magához Károlyi Antal grófhhoz folyamodtak, «s Isten szerelmében s a gróf kegyelmében bízva, térden állva kérik», engedné meg nekik, hogy békében és szabadon távozhassanak Nyiregyházá-

¹ Resolutio. Nyiregyháza die 4a 7 br. 1761. Steph. Püspöky. Per jur. not. Jos. Simon.

² Instantia servorum, migrare volentium hospitum.

³ Bár hivatkoztak Károlyi Ferencz szavaira: «Qui non vult in mea terra degere, modo cum scitu et honeste abeat.»

ról.¹ Ez a folyamodás teljesen kárba veszett fáradság volt; mert a gróf még válasza sem méltatta. Így hát kénytelen-kelletlen mégis maradniok kellett.

Még ki sem heverték a nyiregyházi lakosok a terheik fölemelésével járó bajokat, már is új kellemetlenségek vártak reájok.

1765-ben Wandlik helyében új *lutheránus papot* hoztak a lakosok. Ez ellen a kerületi papság tiltakozott s értesítette a dolog felől a *püspököt* is. Eszterházy Károly gróf, egri püspök, tudván mennyi kellemetlensége volt ez ügyben elődének, békés úton akarta a dolgot elintézni. E czélból a következő levelet írta Károlyi Antalnak: «Vettem hiteles tudósítást, hogy nyiregyházi lutheránus lakosok méltóságos uramnak jobbjai előbbeni prédikátorjokon kiadván, helyében mást, tulajdon akarattok szerint hoztak volna be Nyiregyházára. Jól tudgya m. úr, minemű királyi rendelés költ vala e dologban: úgy, azt is, hogy amiatt antecessorom és mltgos úr boldogult attya ura közt a lángadozó szívbéli szeretet és szíves barátság egészben megomlott. Én ugyan nem félek attól, hogy valamely ilyes állapot és izetlenség támadjon köztünk e dolog végett; mert jól ismeretes nálam mltgos úrnak az igaz religióhoz való buzgósága, melytől viseltetvén meg nem ítélt, ha püspöki hivatalomhoz képest megkivánom azt, a mi a religiónak előmozdítására szolgál; sőt reménységem van, hogy m. úr fog módot mutatni, miképen legjobban, legcsendesebben s az igaz katholika hitnek praejudiciuma nélkül lehetne a dolgot elintézni.»²

Eszterházy püspök nem is csalatkozott a hitbuzgó

¹ Aláírva: Servi et subditi ad mortem usque devotissimi, subjectissimi migrare cupientes Nyiregyházienses coloni.

² 1765. november 26. Eger.

Károlyi Antalban; mert ő egészen a püspökre és az egyházra bízta az ügynek elintézését. Ekkép a vallás kérdése ismét a *helytartótanács* elé került; mert a vármegyéhez küldött protestációnak semmi sikere sem lett, miután Szabolcs vármegye ismét a nyiregyháziak pártjára állott.

A helytartótanács a vármegyéhez intézett leiratában szigorúan meghagyta, hogy *a lutheránus lelkészt azonnal el kell tiltani a vallásgyakorlattól*; egyúttal szemére vetette a vármegyének eddigi eljárását, főkép azt a körülményt, hogy a katolikusok mindeddig lelkész nélkül szűkölködnek, holott a lutheránusok a vármegye támogatása mellett szabadon gyakorolják vallásukat. Úgy a lelkész, mint a tervezett imaház ügyében vizsgálatot kell indítani.

A vármegye eddigi szokása szerint húzta-halasztotta a dolgot. Majd mikor újabb bonyodalmak hírére vette, *a nádorhoz* folyamodott¹ a nyiregyháziak érdekében. Maguk a nyiregyháziak meg *a királynéhoz* terjesztettek be felségfolyamodványt. A vármegye elmondta a nádornak a dolgok valódi állását s kiemelte, hogy Nyiregyháza népe fölötte vallásos és munkás. Úgy a vármegyére, mint a kincstárra nagy kár volna távozásuk, már pedig ez okvetlenül bekövetkezik, ha szerény kívánságuk nem teljesül. A nyiregyháziak meg kijelentik, hogy alaptalan az az állítás, mintha Nyiregyházán számos katolikus hívő volna, mert *mindössze hat katolikus vallású gazda van*, holott a lutheránusok száma négyezernél is több.²

A katolikus papság sem akarván tétlenül nézni a dolgok fejlődését, 1768. június 17-én szintén fölirt

¹ 1767. július 8-án a megyegyűlés alatt Nagy-Kállóban.

² Az 1768. október 6-án benyújtott felségfolyamodványban.

a királynéhez. Ez a fölirat annyiban érdekes, hogy a *meghalt Károlyi Ferenczet kiméletlen vádakkal illeti a trón előtt*, s a vármegye eljárását is igyekszik sötét színben föltüntetni. «Súlyos vétke e vármegyének — mondja a fölirat — hogy a királyi rendeletek végrehajtásában mindig késedelmeskedett, de még súlyosabb vétket követett el Károlyi Ferencz gróf, a ki a régi katolikus vallású földművelőket elrendelé s csupa lutheránust telepített le e helyre, jóllehet azelőtt a vármegyében nem voltak lutheránusok. Azonkívül prédikátorokkal együtt fölötte támogatta őket, a könnyebb megtérítés leple alatt különféle utakon a lutheránus pap megtartására törekedett s kivitte, hogy a lutheránus vallás törvénytelen gyakorlása azon a helyen erősen gyökeret vert. Vannak ott katolikusok is, de ezeknek se templomuk, se papjuk nincs. Ideje, hogy a lutheránus pap minden funktiótól eltiltassék. Annyit azonban meg lehet engedni, hogy a pap mint iskolamester közöttük maradjon, velük imádkozzék s nagyobb ünnepeken beszédet mondjon. A fődolog azonban az, hogy a kath. plébános minél előbb betelepíttessék, templom és iskola építtessék.»¹

A vármegyének és az egri püspöknek föliratára a királyné nevében a *helytartótanács* válaszolt. A vármegyéhez intézett végzés szerint ő felsége elrendelte, hogy *a lutheránus lelkész mindenféle papi functió végzésétől eltiltatik*, de különös királyi kegyelemből mint iskolamester hívői között maradhat, a gyermekeket taníthatja s az oratoriumban előimádkozhatnak és nagyobb ünnepeken beszédet tarthat. *Egyebekben a hívők a katolikus*

¹ «Grave igitur peccatum accidit ex parte antelati comitatus, quod semet in exequendis benignis ordinationibus regiis morosum exhibuerit; sed longe gravius peccasse videtur Comes olim Franciscus Károlyi etc.»

pap joghatósága alá tartoznak. Mivel pedig a katholikuskok eddig pásztor nélkül szűkölködtek, a püspök és a földesúr költségén lelkészi állás kell hogy szerveztessék. Addig, míg ez megtörténik, a katolikus pap és tanító a stólából és a tanpénzből tarthatja fent magát. A szegényektől azonban semmit sem szabad követelniök.¹

Sem a vármegye, sem Nyiregyháza nem volt megelégedve a helytartótanács végzésével. Ennek daczára 1769-ben *tényleg beigtatták a katolikus papot.* A két-ségbeesett nyiregyháziak erre ismét a kivándorlásról kezdtek tanakodni. *Akadtt is alkalmas hely számukra Szlavoniában,* hol elegendő földet is kaphattak s vallásukat is szabadon gyakorolhatták volna. Mielőtt azonban távozásra szánták volna magukat, újabb kísérleteket tettek vallásuk érdekében. Először is földesurukhoz, Károlyi Antal grófhöz folyamodtak, elmondván, hogy «vérkönyekkel megsiratandó sorsuk és állapotuk» kényszeríti őket kérelmük benyújtására.² Kérik a grófot, «lábai elé borulva», engedje őket szívéhez közelebb jutni s eszközölje ki *a több mint négyezer hívő számára a szabad vallásgyakorlatot.* Majd elpanaszolják folyamodványukban, hogy hetven éves bírójukat bizonyos ingyen szolgálatok megtagadása miatt a vármegye nyilvánosan megbotoztatta. A «generalis conscriptio» ideje is itt van — írják tovább — szükségük lenne a gróf támogatására, noha a megye nem fogja őket ez alkalmmal sem elhagyni. Végül arra kéri a grófot, engedje meg nekik, hogy szabadon költözködhessenek ki.

Károlyi Antal gróf jelentékeny idő elmultával

¹ Posenii die quarta mensis Augusti Anno 1768. Comes Nicolaus Pálffy, Josephus Aszalay. Collect. per Joannem Pálffy.

² «Lacrymis profecto sanguineis deploranda sors est conditio nostra cogit nos hacce humillima instantia Excellentiae Vestrae obstrepere» etc.

ilyen lakonikus választ adott a nyiregyháziak aláztos folyamodványára: *ő vallás dolgában ő felsége parancsainak engedelmeskedik s fog is engedelmeskedni mindig.* Ha a vármegyével dolguk van, végezzék el a vármegyével, az bizonyára igazságot szolgáltat nekik. *A mi a Szlavoniába való költözést illeti, ő beleegyezik abba, ha ő felsége akaratával nem jön a terv összeütközésbe.*¹

Ilyen rideg visszautasításra nem számítottak a nyiregyháziak; mert hisz érdekükben a vármegye alispánja Ibrányi Miklós is igen szépen megkérte a grófot, hogy «igaz ügyükben consolátiót vehessenek s ne(hogy), valami módon megszorodván, eloszoljanak, mely által Fölséges Asszonyunk aerariuma — meg köll vallanom — nem kevés csonkulást szenvedne». De, mint láttuk, ez a közbelépés sem használt. Sejtven a nyiregyháziak, hogy Károlyival nem sokra mennek, *ő felségéhez* is folyamodtak, még pedig némi eredménnyel, mert legalább annyit ki tudtak vinni, hogy ezentúl saját lelkészük szolgálatát igénybe vehetik, ha a kath. papnak a stólat megfizették. A lelkész azonban ezután is csak tanítói minőségben tartózkodhatott közöttük. Így hát teljes vallásgyakorlati szabadsághoz csak akkor juthattak, midőn *II. József türelmi rendelvényét kiadta.* Templom építéséhez is csak ezután foghattak.

A vallás-kérdésen kívül más bajaik is voltak ez időben a nyiregyháziaknak. Károlyi Antal gróf nem volt megelégedve azzal a csekély haszonbérrel, melyet boldogult atyja kívánt a nyiregyháziaktól; tehát azt évről-évre emelni igyekezett. A nyiregyháziak, habár nem örömet, beléegyeztek a bérösszeg emelésébe; de midőn a gróf a fejenkénti egy arany taksát is emelni

¹ Károly 8. Augst. 1771. Comes Antonius Károlyi m. p.

és a zsellérekre is kiterjeszteni törekedett, sőt a szerződés több pontját is megszegte, felzúdultak. Hogy mily nagy mértékben emelték a bérösszegeket, az világosan kitűnik az 1769-ben kötött, illetőleg a lakosokra erőszakolt *szerződésből*.¹ A Károlyi Ferencz gróffal kötött egyezség értelmében az összes bérletek fejében 2000 frtot fizettek, az új szerződés szerint a korcsmák bérlete után 4200 frtot, a mészárszékek és két bolt után 2220 frtot, a kir. dézsma után 300 frtot, azaz összesen 6720 frtot tartoztak fizetni.

A gróf azonban még ezzel sem volt megelégedve s tisztjeivel azt szerette volna keresztül vitetni, hogy az egy arany taksát ne csak a gazdák, hanem a zsellérek is fizessék. Bár maga a grófi fiskális sem tudott erre törvényes alapot,² a tisztek mégis fölvtették a zselléreket is az «aranyos jobbágyok» közé. Azonkívül «karácsony adóra» és két napi ingyen napszámra akarták kényszeríteni a lakosságot. Ha hozzáveszszük ezekhez, hogy a Károlyi Ferencz által használatra átengedett erdőt elvették tőlük, hogy szerződés ellenére az urasági tisztek gazdaságot űztek s görög kereskedőt telepítettek le közöttük, akkor könnyű elképzelnünk, *mért fogyott meg Nyiregyháza lakossága Károlyi Ferencz halála óta szemlátomást.*

A nyiregyháziak újabb sérelmeik és a szerződés-szegések ellenében Mária Teréziánál kerestek oltalmat. Folyamodványuk vétele után 1771. febr. 21-én a hely-

¹ Szabó Márton urad. fiskális levele Károlyi Antalhoz 1771. szept. 20.

² Szabó Márton fiskális így ír erről a grófnak: «Egyébbel ellent nem állhattam allegative, hanem hogy oda való csoportozásokkal azt ígérték a jövevények, hogy ezer gazdára fognak szaporodni és így ezer aranyra mégyen a census, praeter beneficia dominalia, de minthogy azok ezer száma nem szaporódtak s talán nem is szaporodnak, sőt *szemlátomást fogynak*, tehát a mélt. uraság in nem tartozik observálni az egy aranybeli censust.»

tartótanács a vármegyét szólította föl az ügy megvizsgálására és jelentés tételére. A vármegye részéről küldött bizottság Károlyi tiszteivel együtt *uriszéket* tartott Nyiregyházán s a lakosság tiltakozása daczára teljesen Károlyi gróf fiskálisának álláspontjára helyezkedett. A zsellérekre kivetendő taksa ügyében is a grófi ügyvéd érvelését fogadták el. E szerint a grófot nem kötelezi a régi szerződés, mert a nyiregyháziak amaz ígéretüket, hogy a gazdák számát újabb telepítésekkel ezerre fogják emelni, nem tartották meg. Természetes, hogy ez csak ügyvédi fogás volt; mert a Károlyi Ferencz gróffal kötött szerződésben szó sincs az ezer gazdáról, sem a nyiregyháziak ígéretéről. A vármegye április 20-dikán küldte föl a helytartótanácsához az uriszék határozatát. E szerint a nyiregyháziaknak mind a négy panasza alaptalan s így követelésük elutasítandó.

A nyiregyháziak azonban az uriszék végzése ellen újra *felségfolyamodványt* nyújtottak be. S ez egyszer megtörtént az a ritka dolog, hogy a legfelsőbb forum nem a földesúrnak, hanem a *nyiregyháziaknak adott igazat*. A helytartótanács ugyanis ő felsége rendeletére kimondotta, hogy a földesúr a nyiregyháziaknak a régi egyezmények értelmében *tartozik megengedni a fajzást*, s ha a lakosok kívánják, köteles eltávolítani a görög kereskedőt. Kimondotta azt is, hogy az urasági tisztek csak akkor folytathatnak gazdálkodást, ha alávetik magukat a közterheknek. Az *egy arany taksára* vonatkozólag fölkéri a vármegyét, hogy lépjen közbe a földesúrnál s *eszközölje ki a szerződés betartását*.¹

Károlyi Antal gróf még a királyi végzés megérkezése előtt, tekintettel a szétoszlás eshetőségére,

¹ 1774. die 30. Junii, Posonii.

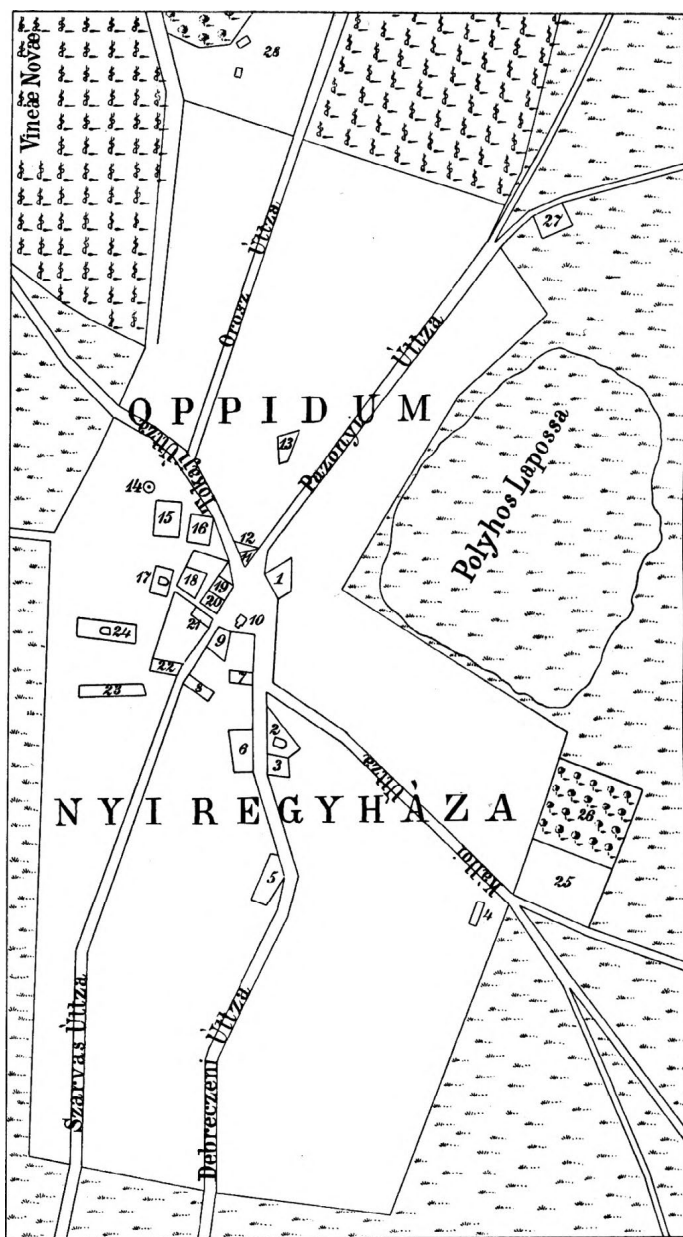
lemondott a «karácsony adójáról» s a zsellérekre kivetni szándékolt egy aranybeli taksáról «usque ad beneplacitum». Az egy arany taksa ráerőszakolása a zsellérekre nem sikerülván, két év múlva a bérleteket emelték föl, még pedig ezúttal 7,400 frtra.¹

Ennél örvedetesebb volt a nyiregyháziakra, hogy úgy Károlyi Antal, mint Dessewffy Sámuel 1775-ben földeket engedtek át nekik szőlőskertek létesítésére. A szőlőkre hatévi adómentességet is biztosítottak számukra. A hatévi mentesség elteltével minden kilenczedik cseber termést a földesuraknak kellett átadni. «A ki — mondja a szerződés — borának vagy mustjának számát eltagadná és akózás előtt máshova elrejtene, szőlőjének elvesztésével fog büntettetni.» Az uraságok engedélye nélkül új szőlőt ültetni nem szabad.

Ez időtől kezdve Nyiregyháza szemlátomást gyarapodott. A szabad vallásgyakorlat, az elegendő föld és az aránylag csekély taksa mindig több és több földművelőt csábított a környékre. A virágzásnak azonban még sem ezek voltak leghatósabb tényezői, hanem a lakosságnak törhetetlen szorgalma, munkakedve, kitaratása és mértékletessége. 1786-ban már annyira emelkedett a földművelő-telep, hogy a lakosság lépéseket tett a régi városi jog visszaszerzésére. Törekvésüket hathatósan támogatta Károlyi Antal gróf is, a ki lassan-lassan szintén megkedvelte Nyiregyháza törekvő és fürge népét. 1786. november 23-án kelt az adományozó levél, melynek értelmében Nyiregyháza városi jogot nyert.²

¹ Lásd: a Nyiregyházán 1775. jún. 20-án 1776—1779-ig terjedő három évre kötött szerződést, mely azután még többször megújított.

² Az adománylevél eredeti szövegét lásd Függelék IX. száma alatt.

Részlet Nyíregyháza 1804. évi térképéből.

A térképen lévő számok magyarázatát lásd a terület kimutatásában.

Nyiregyháza területe 1804-ben.

I. BELSŐSÉGEK.			II. KÜLSŐSÉGEK.		
	Hold	$\frac{1}{16}$ hold	Öl		
1. Uradalmi magántelkek.			1. Uradalmi erdők.		
19. ¹ gr. Károlyi ház . . .	—	$\frac{5}{16}$	66	a) <i>gr. Károlyi részén:</i>	
20. gr. Dessewffy ház . .	—	$\frac{5}{16}$	66	Első csere	112 $\frac{13}{16}$ 36
2. Uradalmi köztelkek.				Hím-erdő	521 — 67
16. Vendégfogadó . . .	—	$\frac{10}{16}$	66	Ehhez tartozik a Sós-tó,	
22. Mészárszék . . .	—	$\frac{5}{16}$	9	a szódafőzéssel együtt	61 $\frac{13}{16}$ 35
3. Kath. egyház telkei.				b) <i>gr. Dessewffy részén:</i>	
10. Templom	—	$\frac{1}{16}$	65	Erdők	372 $\frac{5}{16}$ 15
9. Plébánia	—	$\frac{7}{16}$	35	2 Majorságok.	
21. Iskola	—	$\frac{3}{16}$	51	Kath. plébánia majorja	80 $\frac{1}{16}$ 66
27. Temető	—	$\frac{13}{16}$	14	A görög kath. s a két	
4. Gör. kath. egyház telkei.				protestáns egyház ma-	
17. Templom	—	$\frac{8}{16}$	40	majorja együtt	234 $\frac{9}{16}$ 31
18. Plébánia	—	$\frac{9}{16}$	5	Postamester majorja .	123 $\frac{14}{16}$ 13
5. Ágostai hitv. egyház				E majorságokban az utak	
telkei.				területe	6 $\frac{7}{16}$ 15
2. Templom	—	$\frac{14}{16}$	55	3. Jobbágyföldek.	
3. Egyik plébánia . . .	—	$\frac{6}{16}$	31	Maguk a földek . . .	23,406 $\frac{2}{16}$ 65
6. Másik plébánia . . .	1	—	18	Az azok közt lévő vizek	349 $\frac{11}{16}$ 59
26. Plébános kertje . . .	8	$\frac{8}{16}$	24	» » » » utak.	220 $\frac{6}{16}$ 6
25. Temető	6	$\frac{3}{16}$	17	4. Legelő.	
6. Helv. hitv. egyház telkei.				Maga a legelő	9439 $\frac{7}{16}$ 4
24. Templom	1	$\frac{2}{16}$	10	Azon lévő vizek . . .	277 $\frac{13}{16}$ 15
7. Középületek.				» » utak	153 $\frac{12}{16}$ 40
4. Katonai raktár . . .	—	$\frac{2}{16}$	66	5. Szőlők.	
12. Ispotály	—	$\frac{2}{16}$	—	Régi szőlők	176 $\frac{1}{16}$ 35
11. Megyei gyógyszerár	—	$\frac{2}{16}$	37	Új »	89 $\frac{3}{16}$ 28
14. Puszkapor-raktár . .	—	—	4	6. Puszta.	
5. Alezredes lakása . .	—	$\frac{14}{16}$	66	Kis-Telek	67 $\frac{15}{16}$ 2
7. Főhadnagy » . . .	—	$\frac{4}{16}$	8	Összes külsőség	
8. Hadnagy »	—	$\frac{4}{16}$	40		35,693 $\frac{8}{16}$ 1
13. Főhadnagy » . . .	—	$\frac{6}{16}$	45	Ehhez belsőség	508 $\frac{6}{16}$ 22
15. Kapitány és hadnagy	1	—	—	Összes terület.	36,201 $\frac{14}{16}$ 23
lakása	—	$\frac{11}{16}$	—		
23. Másodkapitánylakása	—	$\frac{11}{16}$	—		
8. Községi telkek.					
1. Község háza	—	$\frac{12}{16}$	25		
28. Községi major . . .	19	$\frac{6}{16}$	58		
9. Jobbágytelkek.					
Maguk a telkek	429	$\frac{11}{16}$	74		
Az utcák területe . . .	31	$\frac{12}{16}$	2		
Összes belsőség			508 $\frac{6}{16}$ 22		

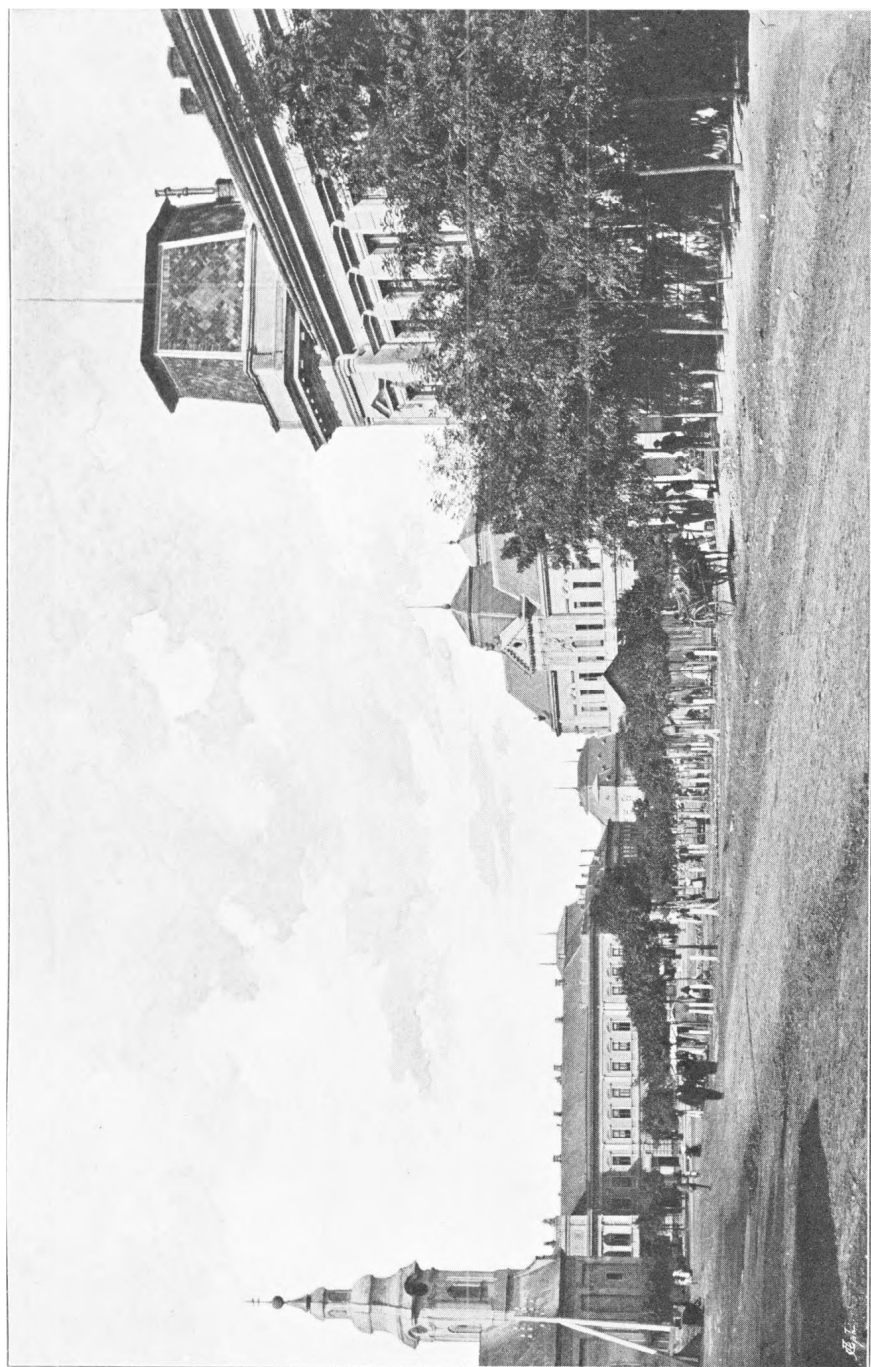
¹ Ezen elülálló számok azonosak a térképen látható számokkal.

Igen érdekes az a hivatalos térkép, a mely Nyiregyháza határának 1804-ben Kovács Gábor és Ungvári János uradalmi mérnökök által 1200 □ öles holdakban fölvetett tagozatát ábrázolja s a melyből a város belső területének rajza fölebb látható. E térképhez a következő területkimutatás van mellékelve, melyet fordításban szintén jónak látunk közölni, részben a közölt térkép számainak magyarázata végett is.

A jelen század első éveiben a nyiregyházi telepek szorgalmas városi polgárok gyanánt azon buzgólkodtak, hogy a község határán elterülő földeket a földesuraktól fokozatosan *magukhoz válthassák*. Ez a törekvés csakhamar célhoz is ért. A Dessewffy családra eső birtokrészt a nyiregyháziak *880,000 forintért megváltották* és tulajdonjogukba 1812. április 10-én beiktattattak; alig tizenkét évre rá megváltották *730,000 forintért* a Károlyi részt is és a hét pontból álló szerződést Károlyi István Lajos, és György grófokkal együtt 1823. nov. 7-én írták alá.

A nagy kiterjedésű határ birtokában immár nyugodtan nézhetett a város a jövődők elé. Polgárainak szorgalmát, igyekezetét a gondviselés megáldotta; a 145 év előtt megindított szerény telepítvény napjainkban Szabolcs vármegye székhelye s az Alföld egyik legvirágzóbb városa.

Lakóinak száma túlhaladja a 27,000 lelket; a lakóházaké pedig a 3800-at. Nemzetiségre: a lakók túlnyomó többsége (22,500) magyar, a más ajkúak közül az első települők, a tótok, már alig mulják föl a négyezer lelket, a németiség el sem éri a kétszáz lelket; a ruthénséget 16, az oláhságot hét, a szerbséget két lélek képviselte az utolsó népszámláláskor. De vallásfelekezet dolgában a túlsúly most is az első települők vallását:

NYIREGYHÁZA FŐTERE 1896-BAN.

az ágostai vallást illeti 13,000 lélekkel; ellensúly gyanánt négy más felekezet számítható csekély különbséggel, úgymint 5600 róm. kath., 3000 görög kath., 2500 református és 2100 zsidó.

Ide fejlődött máig az a virágzási kor, melynek megindítását a fentebbiekben vázoltam. Ez eredmény azt bizonyítja, hogy a szabolcsi magyar humusznak Nyíregyházán hatalmas assimiláló ereje volt s ebben messze túlhaladta az új földesurak legvérmesebb reményeit. A felekezeti széttagoeltság ellenben arra vall, hogy a hit-térítési művelet, melynek az ecsedi uradalom megvásárolásakor Kelemen Didák minorita atya oly buzgó apostola volt, sehogysem sikerülhetett.

Nem ok nélkül adtam elő az idézett statisztikai adatokban Nyíregyháza mai néperezének képét. Csak így mérlegelheti az olvasó helyesen e *másfélszáz éves fejlődést*, melyben az új idők felé való úttörésre Károlyi Ferencz gróf vállalkozott.

Valószínű, hogy Nyíregyháza már a *közel jövőben törvényhatósági joggal fölruházott városa* lesz Magyarországnak. Méltó, hogy polgárai akkor kegyelettel gondoljanak vissza a város bölcsőjére, a későbbi fölvirágzás szerény kezdetére és *Károlyi Ferencz grófra*, az áldozatkész kezdeményezőre.

Hogy ezen emlék följújtásához hozzájáruljak s az elmúltak megelevenítéséhez történeti adatokat szolgáltatssak, megírtam e tanulmányt az ügynek s az igazságnak szeretetével.

FÜGGELÉK.

I.

AZ ASPREMONT KÁROLY GOBERT GRÓFFAL KÖTÖTT
EREDETI SZERZŐDÉS.

NOS infra quoque subscripti et quidem Carolus S. R. I. Comes ab Aspremont et Reckheim, qua etiam germanae sororis meae Illustrissimae Domicellae ac S. R. I. Comitissae Joannae Gobertinae ab Aspremont et Reckheim jura sustentans, penes specialem quoque per eundem mihi attributam facultatem, oneribus et gravaminibus tam ejusdem sororis meae, quam vero universorum meorum Dei beneficio jam natorum, ac ex post etiam nascendorum utriusque sexus haeredum et posteritatum in me assumptis et levatis, ab una, ab altera vero partibus Alexander Gáspár qua Excellentissimi ac illustrissimi Domini Comitum Domini Francisci Károlyi de Nagy-Károly legitimus plenipotentarius praesentium per vigorem notum facimus quibus expedit universis: Quod respectu infra declarandorum bonorum ad invicem sequentibus modis et conditionibus convenerimus videlicet

1-mo. Ego Comes ab Aspremont dirutae Arcis Ecsediensis ejusdemque nominis Dominii ratam medietatem me et praefatam sororem meam jure materno concernentem, et adhuc per piaae reminiscentiae praedecessores nostros, ac inter illos majori in parte desideratissimam genitricem quoque nostram Dominam olim Juliannam Principissam Rákóczi de Felső-Vadász pignori locatam et abalienatam, actualiterque partim per Bánffianos

successores eorumque legatarios, partim vero praetitulatum Excellentissimum Dominum Comitem Franciscum Károlyi ac alios etiam possessam, ac in Regno Hungariae Szathmáriensi, Szabolcsensi, Beregiensi et Bihariensi in Principatu Transylvaniae vero Mediocris Szolnok et Krasznensi Comitatus situatam cum omnibus, ac quovis nominis vocabulo vocitatis appertinentiis, beneficiis et emolumentis ex rationibus et motivis in alia perennali fassione nostra pro parte praelibati Domini Comitis celebranda expressatis in jam investitis ac praeterea nobis adhuc superaddendis octuaginta millium florenorum Rhenensium summis in praetitulatum Excellentissimum Dominum Comitem Franciscum Károlyi ejusdemque utriusque sexus haeredes et posteritates legatarios item et cessionarios jure perpetuo et irrevocabili transfero et transderivo, nullum jus, nullamque juris proprietatem mihi aut praescriptis nostris reservans. Et siquidem

2-do. Suprafata Illustrissima Domicella Joanna Gobertina ab Aspremont soror mea in praefata Domini et Bonorum medietate mecum aequalitatem juris haberet, ac idem eademque inter nos divisa nondum fuerunt, respectu ejusdem sororis mea hoc per expressum declaro, ac me in solidum obligo, quod respectu portionis ex praespecificata pecunia eidem competentis, negotium ita sim accomodaturus, ut praenominatus Dominus Comes Franciscus Károlyi ejusdemque praescripti, ab eadem nullum sint habituri impedimentum; imo in signum sinceri tractatus hoc in passu ad id etiam me obstringo, quod si negotium cum eadem non accomodarem, ac praenominatus Dominus Comes in praescitis Bonis per eandem directe, aut indirecte turbaretur, tali in casu idem Dominus Comes et praescripti sui ad Bona mea in Regno Hungariae ubicunque reperibilia regressum habeant; ac medio optionaliter eligendi judicis modo summario tantum, quantum praetensio praementionatae sororis meae importaret, vel absorberet, excindi facere, et jure perennali possidere valeant, ego vero et praescripti mei tenebor, tenebunturque super hoc modo in sortem amissae talismodi portionis a nobis obtinenda Bonorum parte quoque Excellentissimo Domino Comiti emptori praescriptisque suis perennem fassionem celebrare, ac etiam quoad expensas eatenus insumendas satis facere. Hinc itaque tam respectu nominate sororis meae in particulari, quam

vero in generali contra quosvis legitimos impetitores evictionem propriis sumptibus modalitate praescripta praestandam in me et meos assummo. Sed et

3-tio. Ad summum intra spatium unius mensis a dato praesentium computandi respectu venditionis et cessionis horum Bonorum per supra fatum Dominum Plenipotentiarium mihi consignatam perennalis fassionis formulam, in loco aliquo credibili suo modo praesentare, taliterque eam solenniter celebrare obligabor, quo peracto fassioneque manibus titulati Domini Comitiss emptoris assignata tenebitur, suique praescriptis tenebuntur, mihi meisque praescriptis pro termino diei 1-ma mensis Februarii anni proxime affuturi 1747 in oppido Szerencs viginti millia florenorum Rhenensium deponere; residuitatem vero utpote Sexaginta millia die ultima mensis Martii anni praescripti erga tamen quietantiam desuper extradandam. Hinc itaque

4-to. Statim et defacto liberum erit supratitulato Excellentissimo Domino Comiti Francisco Károlyi vel praescriptis suis, qua meo, praescriptaeque sororis meae haereditaris cessionaris et cessionariis ad recaptivationem Bonorum procedere: imo contra fiscum regium quoque, sive ex fundamento impropportionatae subdivisionis Bonorum, sive vero alio quocunque principio si quae super essent praetensiones, ex parte nostra praedicti Domini medietatem tangentes, eas saepetitulado Domino Comiti Francisco Károlyi, qua jura nostra repraesentanti prosecui et per id emolumentum et bonum suum augere integrum erit. Qua propter

5-to. Ego quoque Alexander Gaspar qua plenipotentarius vice atque nomine et in persona praelibati Excellentissimi Domini Comitiss Francisci Károlyi praespecificatam octuaginta millia florenorum Rhenensium summam in praescitis terminis praetitulato Excellentissimo Domino Comiti venditori ejusdemque uterinae sorori defectu absque omni depositurum obligo,tribuendo in casu neglectus Suae Excellentiae suisque praescriptis via liquidi debiti desummendi facultatem.

Ultimo tum ego Comes ab Aspremont me meosque quam vero ego Alexander Gaspar qua plenipotentarius praeonomina-tum Dominum Comitem Károlyi a dato emanationis harum literarum contractualium sub vinculo bis mille aureorum toties

quoties ex una vel altera parte contrarium actum fuerit, per partem praemissa observantem desummendorum, ad servandas et adimplendas hujus accordae universas condiciones et clausulas obstringimus. Harum nostrarum literarum contractualium chyrographo et sigillo nostro muniturum vigore testimonio mediante. Datum Zboró Die 24-ta mensis Decembris Anni 1746. Carolus Gobertus Comes ab Aspremont Reckheim m. p. (L. S.) Alexander Gaspar m. p. (L. S.)

II.

A MAGYAR KIRÁLYI KAMARÁVAL KÖTÖTT EREDETI SZERZŐDÉS.

NOS Sacrae Caes. Regiae Majestatis, Dominae Dominae Nostrae Clementissimae, Regiae Cameralis Administrationis Scepusiensis Administrator, ac Excelsae Regiae Camerae Hungaricae respective praefataeque administrationis Consilarii: Notum facimus tenore praesentium significantes quibus expedit universis; quod ex benigna Altefatae Suae Majestatis Sacratissimae Ordinatione, medietatem Dominii Ecsed, ex in cursu notae infidelitatis Francisci olim Rákóczy, ad Sacram Regni Hungariae Coronam legitime devolutam venui exponentes, siquidem quoad emendam totalem praedecaratam dominii Ecsed medietatem, nemo alter, praeter Excellentissimum ac Illustrissimum Dominum Comitem Franciscum Károlyi de Nagy-Károly, Altefatae Suae Majestatis Sacratissimae Actualem Intimum Consiliarium, Generalis Campi Mareschalli Locumtenentem, et I. Cottus Szathmariensis Supremum Perpetuum Comitem, semet insinuasset, praetitulatusque Dominus Comes pro ineunda eatenus accorda ad nos Perillustres ac Generosos Dominos Demetrium Rác et Alexandrum Gáspár plenipotentarios suos cum sufficientibus credentialibus expeditisset, Excelsa porro Regia Camera Hungarica Camerali huic Administrationi, sub 5. praesentis mensis Januarii praesenti in materia rescripsisset, ut si praetitulatus Excellentissimus Dominus Comes Franciscus Károlyi conditio-

nes illas, quas nimirum Dominus Josephus Mattyassovszky, pro praeattacta dominii Ecsed medietate stipulaverat, in se assumere, concomitanter et appromissam per eundem Dominum Mattyassovszky summam praestare vellet, tali in casu cum sua Excellentia eventualis, id est ad benignam Altefatae Suae Majestatis Sacratissimae ratificationem ineatur contractus. Cum proinde praefati Domini Plenipotentarii sufficientibus, ut praemissum est, credentialibus provisi, finaliter tandem ad id semet resolvissent, quod praeter depositam jam effectivè per praetitulatum Dominum Comitem Franciscum Károlyi, nomine Fisci Regii Possessoribus Hypothecariis, Successoribus quippe Bánffianis, praedeclaratae Fiscali Portioni investitam summam hypothecariam, in toto coram nobis ad quinquaginta tria Millia RS. florenorum sufficienter liquidatam, pro perennalitate praerecensitae dominii Ecsed medietatis, adhuc centum florenorum RS. Millia, sub conditionibus praefato Domino Josepho Mattyassovszky applacitatis (cum interjecta attamen in nonnullis, ab infra uberius declarandis punctis, modificatione) ad Aerarium Regium pactando in termino deponere velint; hinc nos quoque cum praerepetitis Dominis Plenipotentariis ad sequentem, habita quippe ad conditiones in praedeclarata pro toties fato Domino Josepho Mattyassovszky interventa Resolutione Caes. Regia expressatas, reflexione, ad benignam tamen, ut praemissum est, Altefatae Suae Majestatis Sacratissimae ratificationem, condescendimus accordam; in conformitate exhibitorum per eosdem Dominos Plenipotentarios punctorum postulatoriorum regulatum, et quidem cum virtute puncti in ordine

Primi, praeter depositam jam, et liquidatam praefatis hypothecariis possessoribus quinquaginta trium Millium florenorum RS. summam, praefati Domini Plenipotentarii, ad deponendos etiam pro perennalitate praedeclaratae ratae fiscalis medietatis Centum Mille Rhenenses Florenos in solidum semet obligent; Hinc pro

Secundo, Regia etiam haec Cameralis Administratio harum serie semet obstringit, quod subsecuta, ut praemissum est, quoad hancce eventualem accordam, benigna Altetitulate Suae Majestatis Sacratissimae ratificatione, et complanatione facta summae totalis, praeattacta dominii Ecsed medietas, utpote dirutae Arcis

Ecsediensis, ejusdemque nominis oppidi medietas, cum universis ad eandem Arcem Ecsed spectantibus, et in adjecta, cum Familia nimirum Aspremonthiana in Anno 1728. quoad idem dominium inita, et pro solidiori de praesenti etiam ab utriusque subscripta divisione, specificè denotatis locis, et possessionibus, ac ad eas spectantibus beneficiis, et utilitatibus universis, nundinis quippe, ac teloniis, prout et decimis aliisque obventionibus, de jure, et ab antiquo ad idem Dominium usuatis, omnibusque appertinentiis ad bona eadem spectantibus Dominioque Terrestrali in eadem Fiscali Portione competentibus, facultateque a capite bonorum, ad vires praedeclaratae Josepho Mattyassovszkyanae resolutionis avulsa recuperandi, praetitulato Excellentissimo Domino Comiti Emptori, in praenotata Centum Quinquaginta trium Millium RS. fl. summa, ac in recaptivationem avulsorum, ut praemissum est, aliasque meliorationes, utilia item, et necessaria aedificia impendenda, et suo tempore liquidanda ac respective aestimatione mediante eruenda, irredemptibiliter sub evictione in Fiscum Regium, usque ad vires investendae summae assumpta, deposita ad aerarium Caes. Regium oblata pro jure perennali Centum Millium RS. florenorum Summa juxta praeanexam divisionem sit effective, et cum pleno jure resignatura; quantum vero attinet reliqua in serie exhibitorum per toties fatos Dominos Plenipotentiariorum punctorum, postulata, notanter quidem petitam in praedeclaratis Ecsediensibus Bonis pro Sexu utroque, ita admittendam successionem, ut Sexus Feminæ in defectu primo Sexus Masculini descendentium Dominium praedeclaratorum Bonorum adire possit. Nec absimiliter gratuitam Donationis Regiae expeditionem, et demum depositionem praedeclaratae Centum Millium florenorum RS. summae ad integrum Annum extendendam; cum praemissa applacitare Regia haec Cameralis Administratio sine praevio Regio benigno indultu non possit, ideo respectu praemissorum petitorum, Praetitulatum Dominum Comitem Emptorem ad Altestatam Suam Majestatem Caes. Regiam relegari. Non intermittere interim Cameralis haec Administratio suas apud loca altiora interponere vices, quo toties Titulatus Dominus Comes Emptor ex reflexione singularium tam per se, quam antenatos suos praestitorum servitiorum, et meritorum, quoad praedeclarata

petita, optatam, ex benignitate Altetitulatae Suae Majestatis Sacratissimae consequi possit consolationem. In quorum praemissorum fidem majorem praesentes extradantur Praetitulatis Dominis Plenipotentariis Literae Assecuratorio-Contractuales. Cassovie Die Decima Octava Mensis Januarii, Anno Millesimo Septingentesimo, quadragesimo Octavo.

Comes Antonius Csáky m. p. (L. S.), B. Jos. Fischer m. p. (L. S.), Joan. Ternyey m. p. (L. S.), Christophor. Potoczky m. p. (L. S.), Andreas Lad. Szustrik secretarius m. p.

III.

ADOMÁNYLEVÉL AZ ECSEDI URADALOM MIND A KÉT
FELÉRE. BÉCS, 1776. NOVEMBER 22.

NOS Maria Theresia Dei gratia Romanorum Imperatrix vidua; Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae Regina Apostolica; Archi-Dux Austriae; Dux Mediolani, Mantuae; Parmae etc. Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis etc. Vidua Dux Lotharingiae, & Barri, Magna Dux Hetruriae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit, universis. Quod Nos benigno revolventes animo constantem fidem, ac illibatam fidelitatem, fideliumque juxta, ac utilium diuturnorum servitiorum merita fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici *Comitis Antonii Károly de Nagy-Károly*, Camerarii, Nostrique Actualis Intimi Consiliarii, Ordinis item Nostri Militaris Equitis, Comitatus Szathmariensis Supremi Comitis, Tabulae Nostrae Septem-Viralis Assessoris, Generalis Campi Mareschalli, Locumtenentis, et unius Legionis Nostrae Pedestris Ordinis Hungaricae Colonelli, nec non Dapiferorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistrique Idem exemplo pervetustae sagoque, et toga celebris, et conspicuae Stirpis suae ultra constantem fidei in Principem Integritatem per laudabiliter edita sua gesta de Rege et de Regno, ac utraque republica comparavit, signanter in thesseram, et documentum virtutum, zeli, atque dexteritatis suae, quod nempe mox dum unicus adhuc superstes esset vetustae suae Familiae Surculus, a prima fere aetate sub postremo Bello Borussico Martem

secutus sit, duplicique praelio sauciatus, cum discrimine etiam vitae suae fidem Regi suo debitam contestari studuerit, dein autem cum ex diuturno morbo, quem ex vulnere in praelio accepto sustinebat, vires vix recipere posset, in ipsa etiam hac valetudinis, et virium debilitate legendis per Hungariam tyronibus militibus praefectus, numerosque tyrones singulari celeritate collegerit, ac in eo rerum discrimine expectationem Nostram prompte expleverit; nuper vero cum ipsum Regnum Nostrum Hungariae velut famem alterius regni nostri Bohemiae sublevans, magna frumenti penuria laboraret, pro suo, quo in altissimum principis servitium ducitur, zelo, neglecto, elevato, et lucroso, quod ab aliis pro frumento recepturus esset, praetio, officio Nostro monetario Nagy-Bányensi per triennium duodecim millia cubulorum tritici minore pretio administraverit, hocque facto fodinarum Nostrarum Regiarum operarios a penuria sublevaverit; in diversis praetereo commissionibus, praecipue autem in ratione reddendi navigabilis fluvii Samusii a capite adhibitus, et recenter in scholarum, et studiorum introducendo recto ordine, et juventutis in spes publicas adolescentis bona educatione instituenda in Superiorem Regium duorum Districtuum Unghvariensis quippe, et Magno-Varadiensis Directorem clementer per Nos denominatus existens, utrobique benignas intentiones Nostras unice in commune bonum, publiceque commodum, et utilitatem, ditionum item, et provinciarum Nostrarum haereditariarum conservationem tendentes, omni efficaci opera, industria, et consilio secundare, promovere, exhibere, et impendere studuerit, studeatque, ac imposterum etiam (uti Nobis de Ipso benigne persvasum habemus) pari fidelitatis, et constantiae zelo secundaturus, promoturus, exhibiturusque est, ac impensurus. Tum igitur ob id, tum vero erga numeratos, et effective depositos ad aerarium Nostrum *centum mille florenos*, ratam illam medietatem Domini *Ecsed*, quae Fisco Nostro Regio per notam Rákóczianam obtigerat, signanter *Arcis Ecsed*, possessionum item *Nagy-* et *Kis-Ecsed*, *Fábiánháza*, *Börvély*, *Kálmánd*, *Dob* medietates, oppidum *Misztótfalu*, nec non totales possessiones *Szániszló*, *Szent-Miklós*, *Alsó-* et *Felső-Kegye*, *Tőke-Terebes*, *Nagyar*, *Kis-Sikárló*, cum naulo super fluvio Samusio, portiones possessionarias in possessionibus *Gyöngy*, *Ökörítő*, *Tunyog*, itidem cum

naulo super fluvio eodem Samusio, *Nagy-Sikárló, Busák, Vasvári, Iloba*, cum *Sebes-Patak, Borhéd, Monostor, Komorzán, Parlag, Tartócz, Kánya-Háza, Avas-Újfalú, Avas-Felső-Falu, Újváros, Tur-Vékonya*, praedium *Szoldobágy, Terem*, praedii *Macsa* portionem ad possessionem *Ökörítő* possessem in Comitatu Szathmariensi, possessionem *Lugos* cum diverticulo *Mákra* partim in Szathmariensi, partim in Szabolcsensi existentem, oppidum *Báthor* cum diverticulo *Kis-Pirics*, oppidi *Nyiregyháza* ratam medietatem, cum medietate praedii *Cserkész*, possessionem *Nyir-Adony*, portionem possessionariam in *Gyulaj*, praedium *Radvány* in Szabolcsensi Comitatu, possessionem *Déda*, portiones possessionarias *Széplak* in Bihariensi Comitatu, *Peér, Usztató, Kávás, Tasnád, Szarvad, Új-Németh, Csánd, Magyar-Csaholy*, Comitatus Mediocris Szolnok adjacentes, item jus decimae regiae ab antiquo ad Arcem Ecsed usuatum, ex possessionibus *Mező-Terem, Vezend, Mező-Petri, Penészlek, Holdász, Csándos* in Szathmariensi, *Pilis et Piricse, Levelek* in Szabolcsensi Comitatibus, nec non illas, quae a tempore adeptae cameralis cessionis dominio Ecsed reincorporatae sunt, utpote *Encsencs*, partim Szabolcsensi, partim Szathmariensi Comitatibus ingremiatam, portiones possessionarias in *Domahida, Lapos-Bánya, Nyir-Csaholy, Aranyos, Medgyes*, in Szathmariensi Comitatu, portiones possessionarias *Szakácsi, Zöcse, Tasnád*, portionem praedialem in *Szent-Miklós* in Comitatu Mediocris Szolnok existentem una cum jure reluendi portiones possessionarias in *Vasvári* Szathmariensi, *Pócs Szabolcsensi, Szent-Király* Mediocris Szolnok existentes ad fiscalem dominii Ecsed portionem spectantes, per notam infidelitatis Francisci olim Rákóczy in Fiscum Nostrum Regium, consequenter collationem Nostram Regiam legitime devolutas, et redactas, praelibato *Comiti Antonio Károly de Nagy-Károly*, una cum jure Nostro Regio benigne dederimus, donaverimus, et contulerimus, ac in uberioris gratiae et clementiae Nostrae Caesareo-Regiae testimonium super rata ejusdem dominii Ecsed ex fassione Aspermonthiana ab infra inserta per saepefatum *Comitem Antonium Károly de Nagy-Károly* obtenta signanter *Arcis-Ecsed*, possessionum item *Nagy-Ecsed, Kis-Ecsed, Fábiánháza, Börvély, Kálmánd, Dob* medietatibus, oppido *Tarpa*, oppidi *Gyarmath* portione, possessionibus item *Mérk, Válasz, Géberjén,*

Gilvács, Görbed, Nagy-Majtény una cum telonio in fluvio Kraszna; *Kis-Majtény*, portionibus possessionariis *Kis-Ar* cum naulo in fluvio Tybisco constituto, *Szalka, Fözsefháza, Matolcs* cum naulo super fluvio Samusio, praediis *Szent-Mártony, Tagy, Bártfalva* in Szathmariensi, portione possessionaria *Tivadar* in Bereghiensis, possessione *Kécz*, portione possessionaria *Genyéte* in Bihariensi, possessione *Király-Darócz* cum telonio in attacto fluvio Kraszna erecto, portione possessionaria *Hatvan* in Mediocri Szolnok existentibus, prout et *jurae decimae ex possessionibus Kántor-Fánossy, Nábrád, Körtvélyes, Károly, Kaplony, Besenyő, Fény, Portelek, Penyige* Szathmáriensi, *Ó-Fejértó* Szabolcsensi Comitatus ingremiatis, demum jure reluendi portiones *Porcs-Alma, Jármi, Mánd, Apa* in Comitatu Szathmariensi existentes, et ad portionem domini Aspermonthianam juxta divisionem Anno Millesimo Septingentesimo Vigesimo Octavo inter fiscum nostrum regium, qua in bonis perduellis Francisci Rákóczy successorem et Aspermonthianos, qua sexus feminei Rákóczyani descendentes initam pertinentes, fassioni, per Comitatem olim Carolum Gobertum ab Aspremonth pro parte Comitatus olim Francisci Károlyi celebratae, aliisque in eadem fassione et literis testimonialibus superinde emanatis clarius denotatis, et expressis, Nostrum Regium Consensum benevolum pariter et assensum praeberimus, reliquis tamen appertinentiis *Arcis-Ecsed*, signanter possessionibus *Vedres, Ábrány, Felső-Ábrány, Baromlak*, et portionibus possessionariis in *Dezsér* in Bihariensi, ac *Venczellő* in Szabolcsensi Comitatus existentibus et aliis ante obtentam per praefatum olim Comitem Franciscum Károlyi fisci nostri regii cessionem, et Aspermonthianam fassionem a memorata Arce avulsis, vigore peculiaris eatenus inter fiscum nostrum regium, et repetitum donatarium Comitem Antonium Károly de Nagy-Károly, intercedentis tractatus, a praesenti collatione exemptis, quae in quantum per benignas donationales regias jam aliis collatae habentur, in horum possessorio manutenendi sunt, in quantum vero absque donatione, et extra hypothecationem Károlyianam per diversos possidentur, fisci nostri regii revindicationi et reluitioni per expressum reservatae habentur. Quarum quidem literarum testimonialium fassionalium tenor sequitur in hunc modum.

Nos Capitulum Ecclesiae Scepusiensis memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis. Quod Nos gratiosas Serenissimi Ducis per Regnum Hungariae Locumtenentis Alberti Regii Poloniae, et Lithvaniae Principis, Ducis Saxoniae, Juliae, Cliviae, Bergae, Angriae, et Westphaliae, Landgravii, Thuringiae, Marchionis Misniae, Superioris, et Inferioris Lusatiae, Burgravii Magdeburgi, Principis et Comitis Henebergae, Comitis Marchiae, Ravensbergae, Barby et Hannoviae, Domini in Ravenstein, Aurei Velleris prout et Insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Magnae Crucis Equitis, per dictum Regnum Hungariae Generalis Armorum Capitanei, Campi Mareschalli, unius Legionis Cataphractorum Colonelli, Comitis, ac Judicis Jazygum, et Cumanorum, Comitatum Pest Pilis et Solth articulariter unitorum Supremi ac Perpetui Comitis, Consilii Locumtenentis Regii ac Tabulae Septem-Viralis Praesidis Literas Mandati praeceptoris requisitorias in Libera Regiaque Civitate Pesthiensi Die Vigesima Tertia Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Sexto, pro parte et ad instantiam Excellentissimi Domini Comitis Antonii Károlyi de Nagy-Károly emanatus, sigilloque ejusdem Serenissimi Ducis Judiciali a foris superiori earundem in margine cerae rubrae charta tectae subimpresso communitas, clause confectas, Nobisque praeceptorio sonantes et directas honore ac reverentia quibus decuit, receperimus in haec Verba: Sacrae, Cesareae, Regiae et Apostolicae Majestatis per Regnum Hungariae Locumtenens, Albertus, Regius Poloniae et Lithvaniae Princeps, Dux Saxoniae, Juliae, Cliviae, Bergae, Angriae et Westphaliae, Landgravius Thuringiae, Marchio Misniae, Superioris et Inferioris Lusatiae, Burgravius Magdeburgi, Princeps et Comes Henebergae, Comes Marchiae, Ravensbergae, Barby et Hannoviae, Dominus in Ravenstein, Aurei Velleris, prout et Insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Magnae Crucis Eques, per dictum Regnum Hungariae Generalis Armorum Capitaneus, Campi Mareschallus, unius Legionis Cataphractorum Colonellus, Comes, ac Judex Jazygum ac Cumanorum, Comitatum Pest Pilis et Solth articulariter unitorum Supremus ac Perpetuus Comes, Consilii Locumtenentis Regii, ac Tabulae Septem-Viralis Praeses amicis suis reverendis ac

honorabilibus capitulo collegiatae ecclesiae Scepusiensis salutem et amicitiam cum honore. Expositum est nobis nomine et in persona Spectabilis ac Magnifici Comitis Antonii Károlyi: Qualiter idem exponens paribus universarum literarum puta fassionalium tam perennalium, quam pignoratitiarum, donationalium ac aliarum quarumlibet et quocunque nominis vocabulo vocitatarum, factum videlicet et negotium universorum bonorum et jurium possessionariorum ipsius exponentis, ubilibet in Regno Hungariae existentium habitorum, tangentium, et concernentium, quandocunque, quomodocunque et sub quibuscunque verborum formis emanatarum ac in sacristia, seu conservatorio et prothocollo vestro, interque acta, et fragmenta, signaturasve aliarum literarum ecclesiae vestrae more solito repositarum et locatarum, atque coram vobis per eundem exponentem, vel hominem ejusdem uberius declarandarum ad praesens pro jurium suorum tuitione plurimum indigeret, essentque eidem necessariae. Ob hoc requisiti sumus nomine et persona antelati exponentis debita cum instantia, quatenus eidem in praemissis condigne providere, vobisque super extradatione praescriptarum literarum serio committere et mandare vellemus, nec pateremur Eundem justis suis juribus improvise destitui. Cum autem justa petenti non sit denegandus assensus, pariaque ejus modi literarum et literalium instrumentorum e locis authenticis et credibilibus ad mandata ordinariorum et superiorum regni judicum partibus interessatis commode semper extradari soleant, ac debeant. Proinde Amicitiam Vestram harum serie hortamur, et requirimus, ac nihilominus autoritate nostra locumtenentiali, qua pleno jure fungimur, firmiter praecipientes serio committimus, et mandamus quatenus acceptis praesentibus, universas et quaslibet literas et literalia instrumenta modo quo supra recensita, ac per eundem exponentem, vel hominem ejusdem coram uberius declaranda, factum videlicet et negotium universorum bonorum et jurium possessionariorum dicti exponentis tangentia et concernentia quandocunque, quomodocunque et sub quibuscunque verborum formis confecta et emanata, in dictis sacristia, seu conservatorio, et prothocollo, interque acta et fragmenta, signaturasve aliarum literarum praenotatae ecclesiae vestrae diligenter requiri et reinveniri facere, requisitarumque et reinven-

tarum tenorem in transumpto aliarum literarum vestrarum modo et forma in articulo quadragesimo secundo millesimi septingentesimi vigesimi tertii praescripta jurium memorati exponentis futuram uberiozem ad cautelam necessarias suo modo extradare debeatis, ac teneamini communi svadente justitia nec secus facturi. Datum in Libera Regiaque Civitate Pesthiensi Die Vigesima Tertia Mensis Augusti Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Sexto (L. S.) (Lecta) Intitulatio ejusdem Mandati fuit talis: Amicis suis Reverendis, ac Honorabilibus Capitulo Collegiatae Ecclesiae Scepusiensis. Exhibitae vero dorso ejusdem appositae tenor hujusmodi. Praesens gratiosum Serenissimi Ducis Locumtenentis ad Instantiam intronotati Exponentis emanatum Requisitionum Mandatum est Nobis praesentatum et per Nos debito Reverentiae cultu acceptatum Die Decima Octava Mensis Octobris, Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Sexto. Emericus L. Baro de Perény, Lector et Canonicus Scepusiensis m. p. Nos itaque ejusmodi Serenissimi Ducis Mandatis et Commissionibus debitum morem gerere volentes, subinsertas literas in Conservatorio Ecclesiae nostrae more solito repositas et locatas, per juratum notarium nostrum diligenter requiri et reinveniri fecimus, quarum tenor ex authentico prothocollo desumptus, sequitur in hunc modum: Nos Capitulum Ecclesiae Scepusiensis. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis. Quod Nos ad debitam juriq; consonam Illustrissimi Domini Caroli Goberti S. R. I. Comititis ab Aspremonth et Reckheim requisitionem Nobis propterea factam, qui propter certas, adeoque momentosas rationes suas, pro celebranda subinserta Fessione sua nostri in praesentiam venire nequivisset, duos e medio nostri Reverendissimos quippe Dominos Ludovicum Driesch et Joannem Feja, alias Fatres, Socios et Con-Canonicos nostros, Nostro pro testimonio fidedignos duximus esse exmittendos: Qui tandem exinde ad Nos reversi, Nobis sub puritate ipsorum conscientiae, fideliter et unanimi voce retulerunt hunc in modum: Qualiter ipsi nimirum Die Sexta praesentis Mensis Maji Anni currentis infrascripti ad Zboro, per consequens residentiam ejusdem Domini Comititis Zboroviensem in Inclyto Comitatu Sárosiensi habitam accessissent, ibidemq; antetitulus Dominus Comes coram praedictis

testimoniis nostris ad id specialiter per nos transmissis personaliter constitutus, sponte et benevole, maturaque prius et benedigesta animi sui deliberatione superinde praehabita fassus fuisset, ejusmodique Fassionem suam in stylum latino idiomate concinnatam, manus propriae subscriptione et sigilli sui usualis appositione roboratam, praeattactis Fratribus et Testimoniis nostris exhibuisset et praesentasset, nobis preferendam, ac ex post authenticandam talis, uti sequitur tenoris: Ego infra quoque subscriptus Carolus Gobertus S. R. I. Comes ab Aspermonth et Reckheim naturalium prolium mearum jam Dei gratia natarum, filii utpote Joannis Nepomuceni, filiae vero Mariae Annae ab Aspermonth et Reckheim, et in futurum Deo propitio nascendarum, qua etiam Illustrissimae Domicellae S. R. I. Comitissae faunae Gobertinae ab Aspermonth et Reckheim uterinae, et carnalis sororis meae jura sustentans, ac respective repraesentans, oneribus, et gravaminibus in me, meosque, eandemque sororem meam ac universos eos, quos videlicet negotium subinsertum tangeret, et concerneret, tangereque et concernere posset, assumptis, atque levatis fateor, et recognosco, notum faciendo praesentium per vigorem, quibus expedit, universis: Quod nimirum tam ego, et mei, quam supra memorata Comitissa Joanna Gobertina ab Aspermonth et Reckheim, gravissimis de praesenti necessitatibus, dum videlicet bona mea haereditaria in Imperio ad confinia Belgii sita, per bellum ex parte Gallorum contra Sacratissimam Caesareo-Regiam Majestatem gestum, et actu etiam supervigens adeo sunt desolata, ut in iisdem mihi, familiaeque meae subsistendi modus haud supererat, verum magnis et gravissimis sumptibus in necessitates itineris impensis, coactus sum cum tota familia mea, ad bona mea in hocce Regno Hungariae existentia me conferre (praefataque soror mea inter praefatos Caesareo-Regios et Gallicos exercitus ad invicem semet hostiliter persequentes, de facto etiam graves inter angustias constitueretur) adacti, et compulsi, haereditaria bona nostra Ecsediensia jure perennali distrahere; considerato ad haec eo: quod modo dicta et infra declaranda bona, per piaereminiscentiae Praedecessores nostros, interque reliquos, desideratissimam Genitricem quoque nostram Dominam olim Julianam Principissam Rákóczy de Felső-Vadász pignori locata, gra-

viori aere sint obligata, et involuta, ita, ut ex rigore belli, et alio etiam ex capite enatis necessitatibus, ea reluendi et recipiendi facultas nobis neutiquam supersit, tum ob id, tum vero et praecipue ob gravissimas, inevitabilesque necessitates nostras, ac etiam ex eo, quod alia nobis magis commodiora bona nostra recaptivare intendamus, pro haereditate domini Ecsed, ab Excellentissimo ac Illustrissimo Domino Comite Francisco Károly de Nagy-Károly, pro me, meisque et praefata sorore mea Octuaginta Mille Rhenenses Florenos effective levavi: in hac proinde et per jam memoratos praedecessores praecipue Genitricem etiam nostram in hypothecata summa, Arcis et Domini Ecsed, bonorumque ad idem pertinentium, pertinereque debentium, ac partim in hoc Regno Hungariae et quidem Szathmáriensi, Szabolcsensi, Bereghiensis, Bihariensi, ac aliis quibusvis Comitatibus, partim vero Principatu Transylvaniae, inque Comitatibus Krasznensi, et Mediocri Szolnok existentium et habitarem, *medietatem me, meosque jure materno concernentem*, atque de praesenti per Bánffianos successores, et respective legatarios majori, in certa vero partibus ipsummet etiam praetitulatum Dominum Comitem Franciscum Károlyi, et alios quosvis possessam, cum omnibus, et universis ad eandem de jure donationis, seu qualitercunque ab antiquo spectantibus, spectareque, ac pertinere debentibus appertinentiis, beneficiis et emolumentis supra titulato Domino Comiti Francisco Károlyi de Nagy-Károly, ejusdemque utriusque sexus haeredibus, et posteritatibus, legatariis item et cessionariis pleno ac perpetuo jure et irrevocabili cedo, ac in suam Excellentiam, ejusque praescriptores transfero et transderivo; nullum jus, nullamve juris, et domini proprietatem pro me, meis, sororeque mea, ac praescriptis nostris reservando, sed totum et omne id in praelibatum Dominum Comitem Generalem Franciscum Károlyi haeredesque et successores ejusdem (ut praemissum est) utriusque sexus universos, legatarios item, et cessionarios vigore hujus Fassionis meae transfero, et per manus assigno: Assumpta nihilominus etiam in me, meosque successores tam respectu praefatae sororis meae, quam etiam aliorum quorumvis impetitorum legali evictione tam in parte, quam in toto harum mearum literarum fassionalium chyrographo, et sigillo meo munitarum vigore et testimonio mediante. Datum Zboro Die Sexta

Maji, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Septimo. Super qua tali antelati Illustrissimi Domini Comitis coram memoratis testimoniis nostris modalitate praemissa celebrata Fessione, nobisque suo modo reportata (quam hic de verbo ad verbum sine diminutione, et augmento aliquali inseri fecimus) praesentes literas nostras sigilli nostri capitularis usitati, et authentici munimine roboratas ad fidedignam et uniformem praerepetitorum testimoniorum nostrorum factam relationem extradandas esse duximus et concedendas; communi svadente justitia et aequitate. Datum Feria secunda proxima post Dominicam Rogate Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Septimo. Requisitarum proinde et reinventarum literarum praeinsertarum tenorem, et continentias de verbo ad verbum, sine diminutione, et augmento aliquali praesentibus nostris inserit et inscribi curantes, easdem in transumpto sub sigillo nostro capitulari usitato, et authentico modo et forma in articulo quadragesimo secundo Millesimi Septingentesimi Vigesima Tertii expressatis memorati Domini Comitis Exponentis futuram ad cautelam necessarias extradandas esse duximus, et concedendas communi svadente justitia et aequitate. Datum Die Decima Octava Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Sexto. Joanne Feja de Nagy-Rákó, Praeposito Majore; Libero Barone Emerico de Perény, Lectore; Antonio Jazvicz, Cantore; Francisco Rozgonyi Praeposito Sanctae Crucis de Aszód, Custode; Joanne Chrisostomo Dessóffy de Csernek, Abbate Sanctae Mariae in Scepusio; Carolo Antonio ab Ejerspergh; Paulo Ordódy de Eadem, Abbate Sancti Jacobi de Insula Danubii; Josepho Fábián, Abbate de Mogyoród; et Comite Joanne de Réva; Canonicis in Ecclesia Deo jugiter famulantibus. (L. S.) Lecta in Capitulo, et extradata per me Emericum L. B. de Peren, Lectorem et Canonicum Scepusiensem m. p.

Nos igitur totum et omne jus nostrum regium, si quod in praespecificatis partim benignae donationis, partim consensus nostri regii titulo collatis arce, oppidis, possessionibus, portionibus possessionariis, et praedialibus, beneficiisque et proveniuntibus eo spectantibus etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem et eadem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Majestatem, simul cum earun-

dem, et eorundem utilitatibus et pertinentiis quibusbet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, foenilibus, sylvis, nemoribus, virgultis, montibus, collibus, vineis, vinearumque promonthoriis, jure item montano, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, pisciumve clausuris, paludibus et aquarum decursibus, hortis, pomariis, molendinis et eorundem locis, braxatoriis, educillis item et macellis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad praerecensitam Arcem, oppida, possessiones, portiones possessionarias, ac praediales de jure et ab antiquo spectantibus, ac pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus et habitis supramemorato *Comiti Antonio Károly de Nagy-Károly*, ejusdemque haeredibus masculis jure perpetuo, et irrevocabiliter, Feminei vero sexus descendentibus jure et titulo inscriptio, quoad *portionem quidem fiscalem praeattacti Dominii Ecsed in florenis Centum Mille ad aerarium nostrum adhuc per genitorem praefati Comitum donatarii numeratis, et persolutis, nec non florenis Octuaginta Millibus pro Aspermonthiana portione, secundum praeinsertam Fassionem Aspermonthianam exolutis: Item Quinquaginta Tribus Millibus Florenis Hypothecariis depositis, atque aliis Summis pro relutione et reapplicatione appertinentiarum impensis suo tempore liquidandis, nec non pretio utilium et necessariarum meliorationum non ex ipso fundo provenientium, sed sumptibus procurandarum, quae omnia pro casu defectus Sexus Masculini, Sexui Femineo, in quantum oneribus per masculos inducendis non absorberentur, per fiscum nostrum regium refundentur, assummendo etiam onus evictionis per eundem fiscum nostrum regium usque vires praenotatae Centum Millium Florenorum ad aerarium nostrum regium numeratae summae, nec non summarum pro avulsis pertinentiis, extraneis egitime exolutarum, idest pro depurandis oneribus per familiam Rákóczy, aut etiam per anteriores Arcis Ecsed possessores, donatarios inductis conversarum, et suo tempore liquidandarum contra quosvis legitimos impetitores praestandae, ad mentem benignae resolutionis nostrae per cameram nostram aulicam cancellariae nostrae regiae hungaricae itidem aulicae sub dato secundae Novembris Anni currentis infrascripti insinuatae, par-*

tim donationis (uti praemissum est) partim consensus nostri regii titulo benigne dedimus, donavimus, et contulimus, imo damus, donamus et conferimus jure quo supra utenda tenenda possidenda pariter et habenda (salvo jure alieno, praesertim vero Ecclesiarum Dei). Harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut Regina Hungariae Apostolica utimur impendenti communitarum vigore et testimonio literarum, quas nos in forma privilegii redigi faciemus, dum eadem nobis in specie fuerint reportatae. Datum in Archi-Ducali Civitate Nostra *Vienna* Austriae, Die *Vigesima Secunda Mensis Novembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Sexto*. Regnorum nostrorum Hungariae Bohemiae et reliquorum Anno Trigesimo septimo. *Maria Theresia m. p.* Comes Franciscus Eszterházy m. p. Antonius Klobusiczky m. p.

IV.

ADOMÁNYLEVÉL
AZ ECEDED URADALOM ELIDEGENÍTETT RÉSZÉIRE.
BÉCS, 1778. SZEPT. 25.

NOS Maria Theresia Dei gratiae Romanorum Imperatrix vidua; Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Regina Apostolica; Archi Dux Austriae; Dux Burgundiae, Magna Princeps Transylvaniae; Dux Mediolani; Mantuae, Parmae; Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis etc. Vidua Dux Lotharingiae, et Barri; Magna Dux Hetruriae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod Nos benigno revolvantes animo constantem fidem, ac illibatam fidelitatem, fideliumque juxta, ac utilium diuturnorum servitiorum merita fidelis nostri Nobis sincere Dilecti Spectabilis ac Magnifici *Comitis Antonii Károlyi de Nagy-Károly*, Militaris Regio-Theresiani Ordinis nostri Equitis, Comitatus Szathmariensis Supremi Comitis, Camerarii, Consiliarii que nostri actualis Intimi, Generalis Campi Mareschalli Locumtenentis, unius Legionis Pedestris Ordinis Hungarici Colonelli, Tabulae Septem-Viralis Assessoris et Conjudicis, Dapiferorum nostrorum Regalium per Regnum nostrum Hungariae Magistri, nec non Superioris Regii Scholarum et Studiorum per Districtus Ungvariensem et Magno Varadiensem Directoris, quae idem exemplo pervetustae tum Sago, tum Toga celebris et conspicuae Stirpis suae ultra constantem fidei in Principem integritatem perlaudabiliter edita sua gesta, de Rege, et Regno ac utraque Republica comparavit, signanter

in Thesseram, et Documentum Virtutum Zeli, atque dexteritatis suae, quod nempe mox dum unicus adhuc vetustae suae Familiae Surculus superstes esset, a prima fere aetate, sub postremo Bello Borussico Martem secutus sit, duplicique praelio sauciatus, cum discrimine etiam vitae suae fidem Regi suo debitam contestari studuerit, dein autem, cum ex diuturno morbo, quem ex vulnere in praelio accepto sustinebat, Vires vix recipere posset, in ipsa etiam hac valetudinis, et virium debilitate, legendis per Hungariam Tyronibus Militibus praefectus, numerosos Tyrones singulari celeritate collegerit, ac in eo rerum discrimine, expectationem nostram prompte expleverit: eo tempore vero cum ipsum Regnum nostrum Hungariae velut famem alterius Regni nostri Bohemiae sublevans, magna frumenti penuria laboraret, pro suo, quo in altissimum Principis Servitium, et ipsius Publici commodum ducitur zelo, neglecto elevato, et lucroso, quod ab aliis pro frumento recepturus esset, pretio, officio nostro monetario Nagy-Bányensi per triennium duodecim Millium cubulorum tritici minori pretio administraverit, hocque facto fodinarum nostrarum regiarum operarios a penuria sublevaverit, in diversis praeterea commissionibus, praecipue autem ratione reddendi navigabilis fluvii Samusii a capite in qualitate Commissarii nostri regii adhibitus, et tum in Scholarum et Studiorum introducendo, ac subinde manutenendo recto ordine, et juventutis in spes publicas adolescentis, bona, proficuaque educatione instituenda, in superiorem regium duorum Ungvariensis quippe, et Magno-Varadiensis districtuum Directorem clementer per Nos electus, et denominatus existens, utrobique sumptibus quoque suis propriis non parcendo, benignas Intentiones nostras in commune bonum, publicique commodum, et utilitatem, ditiorum item nostrarum Haereditiarum conservationem tendentes, omni efficaci opera, industria et consilio secundare, promovere, exhibere, et impendere studuerit, ac penes tabulam nostram septem-viralem de praesenti praesidis officium ex aequo, cumque satisfactione nostra administrando, signanter autem, Nobis in praesenti propter violentam, hostilemque Regis Borussiae in Diciones nostras Haereditarias irruptionem, undique premente circumstantia, pro augendo generosarum Gentilitiarum Equestris Ordinis Legionum nostrarum numero, ad exemplum etiam reli-

quorum perchari Regni nostri Hungariae Primorum, ac nonnullorum isthic ad deliberandum ratione praestandi ex parte quoque dicti Regni nostri Hungariae, Partiumque Eidem annexarum Militaris Subsidi, una congregatorum supremorum comitum, centum tyrones interimaliter etiam gratuito statuendos promptissimo animo offerendo, studeat et imposterum etiam (uti Nobis de Ipso benigne, jureque optimo persvasum habemus) pari fidelitatis, et constantiae zelo secundaturus, promoturus, exhibiturusque est, ac impensurus, Eidem *Comiti Antonio Károlyi de Nagy-Károly*, cum super Arce et Dominio *Ecsed* cum appertinentiis per Eundem Comitem hucusque actualiter possessis, ac partim jure fisci nostri Regii ex nota Francisci condam Rákóczy, partim vero ex fassione Aspermonthiana tentis, benignam *donationem, ac respective consensum* nostrum regium Anno proxime evoluto Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Sexto, Die Vigesima Secunda Mensis Novembris jam clementer elargitae simus, plurimae interim, et notabiles appertinentiae antelatae Arcis et Domini *Ecsed* per Divos olim Reges Hungariae piaae et gloriosae reminiscentiae Praedecessores nostros Capiti Bonorum privilegialiter adnexae, sub possessorio priorum Arcis et Domini *Ecsed* donatariorum, ac possessorum *variis viis, et modis avulsae hodiedum citra legalem Collationem Regiam, ad quam de omni jure pertinere dignoscuntur, per diversos possessores usurparentur*; ideo tam spectatis praenuncupati *Comitis Antonii Károlyi de Nagy-Károly*, praedeclaratis meritis, quam etiam benigne volentes, ut universae appertinentiae praedictae Arcis et Domini *Ecsed* veluti capiti suo olim junctae, ac quomodocunque dismembratae reuniantur, exceptis tamen possessione *Ér-Kenész*, nec non iis, quae seu penes nostra, seu vero piaae memoriae Regum Hungariae, Praedecessorum videlicet nostrorum benignas donationes regias jam praevis aliis collatae exstitissent, item iis, quae per fiscum nostrum regium actualiter possidentur, nec non portionibus illis, quae in Locis, quorum idem fiscus noster regius compossessorium habet, reperirentur; in reliquo universas appertinentias antelato *Comiti Antonio Károlyi de Nagy-Károly*, qua alioquin capitis Arcis quippe, et actuabilis Domini *Ecsed* ex benigna collatione nostra regia possessori, ejusdemque haeredibus, et posteritatibus universis,

ad sexum quidem masculinum jure perpetuo, et perennali, ad sexum vero femineum jure inscriptionali infra declarando, in summis nempe erga legitimas liquidationes actualibus possessoribus exolvendis, et respective pro complendo aestimationali valore ad aerarium regium numerandis, Eidem sexui femineo in quantum per onera masculorum non absorbebuntur, tempore relutionis refundendis, signanter vero totale, et integrum oppidum *Ujváros*, nec non totales et integras possessiones *Amacz, Apa, Batiz, Berencze, Bixád, Borhida, Bujánháza, Csaholcz, Császári, Cseke, Danyád, Felső-Falu, Gyügye, Istvándi, Kis-Namény, Kölcse, Komorzány, Krassó*, cum vado in fluvio Szamos, *Lipó, Lekencse, Monostor, Nábrád, Nagy-Szekeres, Nagy-és Kis-Zsadány, Nagy-Arr, Oroszi*, alias *Vámos-Oroszi, Óvári, Ombod, Parlag*, alias *Rósa-Parlag, Penyige, Porcsalma, Ráksa, Ricse, Sárköz, Terep, Tartocz, Udvari, Vámfalu, Penészlek, Veresmarth, Lapos-Bánya, Domahida, Főzsefháza, Iloba*, cum *Sebes-Patak, Kányaháza, Gyarmath* alias *Fejér-Gyarmath*, medietatem porro possessionis *Aranyos-Megygyes*, cum Curia ibidem praexistente, nec non totales portiones possessionarias in possessionibus *Király-Daróc, Sztaniszló, Vállai, Nagy- et Kis-Sikárló*, ac *Kis-Arr*; totale item et integrum praedium *Kis-Mogyorós*, alias *Mogyorós* Comitatus Szathmariensi; totales porro, et integras possessiones *Bakta, Lórántháza, Kis-Falud, Kis-Léta, Ó-Fejértó, Téth, Nyir-Adony, Szent-Mihály, Brod*, nec non portionem possessionarium in possessione *Gyulaj* cum regia nostra decima, in possessione *Bessenýöd*, ac totale, et integrum praedium *Király-Telke*, Comitatus Szabolcsensi; ac totale, et integrum praedium *Dezsér* Comitatus Bihariensi; totales item, et integras possessiones *Kis-Géres, Ricse, Semjény* cum vinea in promontorio oppidi *Helmecz*, Comitatus Zempléniensi; nec non vineas in promontorio possessionis *Aszaló* Comitatus Borsodiensi; totalem ad haec et integram possessionem *Csedfalva*, seu *Sedfalva* Comitatus Bereghiensis; totale porro, et integrum oppidum *Kraszna*, nec non portiones in oppido *Tasnád* cum Curia, inque possessionibus *Balázsháza, Szarvad*, seu *Tasnád-Szarvad, Kis-Falud, Csög, Usztató, Mind-Szent, Csány, Magyar-Csahol*, et *Gyöngy*; totale item, et integrum praedium *Szent-Miklós*; Comitatus Mediocri Szolnok; totalem denique, et integram pos-

sessionem *Bozonta*, Districtui Kővár in Magno-Principatu nostro Transylvaniae praeexistenti, adjacentia; sed et alia universa ad crebro fatam Arcem *Ecsed* olim appertinentia, in quantum sive sub hac generalitate comprehensa, sive specificè praerecensita sub classem praevio modo exceptorum non cadunt; Totum item et omne jus nostrum regium, si quod in praespecificatis arce, oppidis, possessionibus, portionibus, possessionariis, et praedia-libus, beneficiisque, et proventibus eo spectantibus etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem et eadem nostram ex quibuscunque causis, viis modis, et rationibus concernerent Majestatem, simul cum earundem et eorundem utilitatibus, et pertinentiis quibuscunque libet, terris scilicet arabilibus, cultis, et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, foenilibus, sylvis, nemoribus, virgultis, montibus, collibus, vineis, vinearumque promontoriis, jure item montano, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, pisciumve clausuris, paludibus, et aquarum decursibus, hortis, pomariis, molendinis, et eorundem locis, braxatoriis, educillis item et macellis, nec non nonis, et decimis, non solum in praerecensitis, sed et aliis quoquo modo avulsis, et ad praerepetitam Arcem, et Dominium *Ecsed* ab antiquo tam in rata fisci regii, quam Aspermonthiana pertinere debentibus, et decimari solitis oppidis, possessionibus, portionibus. Possessionariis, et praediis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, et ad praerecensitum arcem, oppida, possessiones, portiones possessionarias, ac praediales de jure, et ab antiquo spectantibus, ac pertinere debentibus, sub suis veris Metis et antiquis Limitibus existentibus et habitis, supramemorato *Comiti Antonio Károlyi de Nagy-Károly*, ejusdemque ut supra haeredibus masculis jure perpetuo, et irrevocabiliter, feminei vero sexus descendentibus jure et titulo inscriptitio, eo modo: ut posteaquam praerecensitae appertinentiae penes benignam hanc collationem regiam sua via legali revindicatae fuerint, solita cameralis conscriptio, et aestimatio bonorum praevio modo recuperandorum instituatur, pretiumque aestimationale ex eadem conscriptione eruendum, per toties memoratum Comitem ad aerarium nostrum regium deponatur: facultate tamen cum contradictoribus, ac respectivè bonorum possessoribus conveniendi, et transigendi

absque concursu, et influxu fisci nostri regii pro eodem Comite prorsus nulla admissa; legali vero fisci nostri regii evictione usque vires summarum ad aerarium nostrum regium per antelatum Comitem donatarium numerandarum, contra omnes legitimos impetitores ad aerarium nostrum regium camerale assumta, vigore benignae resolutionis nostrae caesareo-regiae per cameram nostram imperialem, et caesareo-regiam aulicam, cancellariae nostrae regiae Hungaricae itidem aulicae insinuatae, benigne dederimus, donaverimus, et contulerimus; Imo damus, donamus, et conferimus jure, quo supra, utenda, tenenda, possidenda, pariter et habenda (salvo jure alieno, praesertim vero ecclesiarum Dei). Harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut Regina Hungariae Apostolica utimur impendenti communitarum vigore, et testimonio literarum, quas Nos in formam privilegii redigi faciemus, dum eadem Nobis in specie fuerint reportatae. Datum in Archi-Ducali Civitate nostra *Vienna* Austriae, *Die vigesima quinta Mensis Septembris Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Octavo*. Regnorum nostrorum Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno Trigesimo Octavo. Maria Theresia m. p., Comes Franciscus Eszterházy m. p., Josephus Jablánczy m. p.

V.

KÁROLYI FERENCZ GRÓF PÁTENS-LEVELE.

NAGY-KÁROLYI Gróf Károlyi Ferencz, erdődi, bélteki, csongrádi, megyeri, surányi és ecsedi váraknak és domini-
 numoknak örökös ura, felséges császár és koronás királyné
 asszonyunknak belső titok tanácsa, t. 7-viralis táblának asses-
 sora, General Feldmarschall-Leutinantja, egy lovas magyar rege-
 mentnek proprietarius, ns. Szathmár vármegyének örökös
 főispánja, Tiszántúl való résznek districtualis generálisa, com-
 mendánsa, adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ezen
 pátensemnek rendében, hogy ns. Zabolcs vármegyében lévén
 énnékem *Nyiregyháza* és *Cserkész* nevű pusztám, melynek im-
 populatióján igyekezném, azért az kiknek fog tetczeni, ezen írá-
 somra bizvást jöhetnek. Részemről, mind pedig az t. ns. vár-
 megye részéről az olyatinoknak három esztendőbeli szabadság
 fog engedtetni. Eltelvén az három esztendő, az ns. vármegyétől
 extrahált accorda szerint csak egy-egy aranyat fognak fizetni
 ad quantum palatinale minden gazdák, akár szegények, akár
 gazdagok legyenek azok; közönséges denominatio szerint ara-
 nyosok lesznek és egyébbel nem fognak terheltetni. Részemről
 pedig hasonlóképen az három esztendő elteltével, ha tetszik
 átaljában végezhetnek mindenféle dominale beneficiumokról s
 maguk bírhatják erga annualem censum, több vagy kevesebb
 esztendőkre, a mint magoknak az lakosoknak fog tetszeni. A

mellett, hogyha azon határon meg nem férhetnének jövő-
ben, a mellette levő pusztákat *jure vicinitatis* fogom megáren-
dálni számokra. Templomot építhetnek magoknak, a micsodás
tetszik, és papot is tarthatnak, a mennyivel beérik. Házaknak
való fákat (mivel ottan nincsen) jószágombéli tiszteim *erga*
condignum valorem fognak adminisztrálni, — körül adom saját
kezem írásával s szokott pecsétemmel megerősített leveletem.
Károlyban, 23. May. 1753. Gróf Károlyi Ferencz m. p.

VI.

SZERZŐDÉS A TELEPÍTÉS ÜGYÉBEN 1754. JÚNIUS 16.

MI alább megírtak, elsőben is én Nagy-Károlyi Gróf Károlyi Ferencz egyrésztül, másrésztül pediglen én Báró Sennyey Imre, és Dessőffi Sámuel, úgymint Mlgos Gróf Pethő Rosália, Mlgos Báró Palocsayné asszonyunk anyánk Eő Nagysága pleni-potentariussai Eő Nagysága tetszésébül Nyiregyházának és *hozzá tartozandó földnek impopulatiója végett* léptünk az alább megírt punctumok szerént való accordára.

1-o. Mind az ecsedi részhez tartozandó telekek, s mind pediglen említett Mlgos Asszony telekjei, és nem csak az telekek, hanem a falu körül lévő földnek is egyenlőképen promiscue impopuláltassanak s megültetessenek, s ne légyen nevezet benne, hogy én Generalis Gróf Károlyi úré, én pedig Mlgos Báró Palocsayné Asszonyomé vagyok, hanem csak úgy egyiké, mint a másiké.

2-o. Mind a falubéli jövedelem, úgymint taxa, korcsma, mészárszék, serház, boltbér, vásárvám s. t., úgy a mezőbéli is, tudniillik: nona, kétfelé oszoljanak, valamennyi egyik részre, annyi a másikra.

3-o. Hogy abban egyik, vagy másik résznek a megcsalátás iránt kétsége ne légyen, tehát mind a két rész egy tisztnek administratiója alatt légyen, úgy, hogy akár magát a falut bírálja meg a Mlgos Asszony, s akár mást az Eő Nagysága tetszésébül jó írástudót mindazáltal rendeljenek, a ki angariatim mindenekről

az extractust mind a két félnek tartozni fog annak rendi szerint megküldeni és az proventust angariánként erga quietantiam mind a két résznek adminisztrálni.

4-o. Minden szükséges épületek, úgymint: serház, korcsma, mészárszék, vendégfogadó, Titt. megegyező akaratbul egyenlő költséggel épüljenek és a hasznábul is mind a két fél egyenlő-képen participáljon.

5-o. A tisztt, a ki adminisztrálni fogja, úgy az egyik résznek, valamint a másiknak minden esztendőben számot tartozik adni, s mind a két félrül magát absolváltatni.

6-o. Hogy az impopulált és impopulálendő nép annyival inkább jobban elérhessen, tehát a táblaföldek is a helységnek resignáltatnak és sem marhát, sem szántást sem egyik, sem másik résznek ottan tartani nem lehet. Kirül adtuk saját kezünk irásával és pecsétünkkel erősített levelünket. Károlyban, 16-a Juny 1754. Gróf Károlyi Ferencz m. p. (p. h.), Bárá Sennyey Imre m. p. (p. h.), Dessewffi Sámuel m. p. (p. h.).

VII.

NYIREGYHÁZA VÁROS ÖSSZEIRÁSA 1757. ÁPRILIS HAVÁBAN.

Szarvas-utczában (60 háztelken).

Béri János régi magyar lakos.	Irsanovszki György.
Bogár Márton.	Jarkó András.
Boros Mátyás, ductor commun- itatis.	Juraskó Mátyás (a véglesi ura- dalomból).
Bretka Mátyás.	Károly György.
Csaplovics Jakab.	Kapcsos György csikós, Rebár Andrással egy telken.
Csizmár János*, Sulyán Ádám zsellérje.	Kertik Márton.
Drága Mihály.	Kis István.
Dyurcsán György.	Kluka Márton.
Gaffrik Mihály, a város mol- nárja.	Kósa György.
Gombos Mihály.	Kovács György.
Graff György.	Kovács László, subjudex sive orator.
Guttyán Pál.	Kukuk Mihály*, Frecska Mátyás zsellérje.
Gyikos Márton.	Kukulka András,* Csaplovics András zsellérje.
Gyurics Tamás.	Lippa Márton.
Hibiány György.	Lipták Ádám.
Hornnyák András.	
Hudacsik Pál.	

A *-gal jelzeteknek nincsen telkük, vagy a városon kívül laknak.

Lonianszki Márton.	Szmoliár György.
Magyar István.	Szmoliár János.
Manczel János.	Szuhanszki Pál.
Markó György.	Tamasóczki András.
Marton Sámuel.	Tanaczura Jakab.
Mezér Mátyás.	Tarczali András.
Moraczki János.	Tóth András.
Moraczki György.	Tóth György.
Mritovszki János.	Trabách Márton.
Nagy János.	Trecska Mátyás.
Raczkó János.	Trinik András*, Raczkó János zsellérje.
Rakitovszki Mátyás.	Uhljár György, a véglesi ura- dalomból jött.
Rebár András csikós, Kapcsos Györggyel egy telken.	Urbóczki Tamás.
Rusinszki György.	Való Mihály.
Sulyán Ádám.	Varga János v. András.
Suta András*, Uhljár György zsellérje.	Vásárhelyi György.
Strabách Mátyás*, Moraczki Já- nos zsellérje.	Vidovianszki György.
Szekeres Pál.	Zajacz János.

Tokai-utczában (29 háztelken).

Balás András.	Hlatki András*, város gulyása,
Bohus Dániel, csizmadia.	Vandlik Dániel szabómes- terrel van egy sessiója.
Bóni János.	Hrirnák Mátyás.
Bukoviczki Mátyás, borbély- mester.	Ilcsik Mátyás.
Csernik János.	Janika András.
Fábián Pál, esküdt.	Jéger János.
Filó István.	Jeszenszki Ádám, Varsik Már- tonnal egy telken.
Gabul Mátyás.	Kazár György özvegye.
Gyulianszki György.	Kovács Mihály, alias Bundás.
Gavallier Mihály*, Varsik Már- ton és Jeszenszki Ádám zsellérje.	Laczó Pál, csizmadia és egy- házf.

Lipták Mihály.
 Soczó Mátyás.
 Springer János, szabómester.
 Svarz Mátyás*, Kazár Györgyné
 zsellérje.
 Szabó Jakab* egy darab földön,
 nem telken lakik.
 Szoliár Mátyás.
 Ugyan János, kisbíró.
 Vandlik Dániel, szabómester.
 Vandlik Tóbiás, szíjjártómester.
 Varga András, esküdt.
 Varga Pál.

Varsik Márton, Jeszenszki Ádám-
 mal egy telken.
 Verbovszki Tamás.
 Vikmon János*, nyeregcsináló,
 szegény.
 Zahorecz Mátyás.
 Zavar András.
 Nagy Gergely*, a telkek végé-
 ben egy darab földön lakik.
 Szokolszki Márton*, malitor
 communitatis in particula
 terrae residet.

Pazonyi-utczában (47 háztelken).

Antalkó György, Marton Farkas-
 sal egy telken.
 Bakay Pál, a város kocsisa.
 Bába Gyurka, a város juhásza.
 Bálint György, esküdt, másik
 kimutatásban Valint-nak
 van írva.
 Bálint Jankó*, Halgas János
 zsellérje.
 Bencs András.
 Benkő András.
 Benkő György, borbíró, esküdt.
 Benkő Mihály, esküdt.
 Boldizsár Mátyás.
 Bolha István.
 Brallás György.
 Brallás János, kisbíró.
 Csósz János*, egy kis darab
 földön lakik, de igen sze-
 gény.
 Farkas Jankó.

Figura Márton.
 Forgács Márton, kisbíró.
 Gerhád János.
 Gyurics Máté.
 Hallgas János.
 Holbocsányi Pál.
 Juhász Pál.
 N. Kocsoris János.
 Keczkó Mihály, combustus ex
 integro.
 Kitka György.
 Kitzel Mátyás.
 Kovács János.
 Kriskó Tamás.
 Kukucska János.
 Ladive György, Fésűcsináló
 Sámuellel egy telken.
 Lakatos Jakab, tizedes, háza
 még nincs.
 Mészáros János, város csordása,
 nihil habet facultatis.

Mihalik Tamás.
 Molitoris János.
 Nagy György.
 Putroczi Péter.
 Rósa János.
 Ruska János.
 Szakács István.
 Szentimrei Ernestus Sámuel
 házában a mester lakik.
 Szeverényi Dániel.

Szluha Tamás.
 Szuhánszki János.
 Szunka János, város korcsmá-
 rosa.
 Tormány György.
 Varga Jankó.
 Varga Mátyás.
 Zajacz Gyurka.
 Zelenyánszki Jakab.

Csabai-utczában (24 háztelken).

Ádám György, bíró.
 Babinszki András.
 Babinszki Mátyás * és Holló
 György* nem telken, ha-
 nem a reája jövő telkek-
 nek végében földházat ás-
 tak, igen szegény emberek
 mindketten.
 Barzó János.
 Behán György.
 Beta Tamás.
 Brinoczki Mihály.
 Czifra Miska, kerülő
 Csabay Ádám.
 Csernik János, borbíró, esküdt,
 Suchi Mártonnal egy telken.
 Drinóczki Mátyás.
 Horány Gyurka.

Kovács Pál.
 Kubányi Mátyás.
 Lógó György*, egy ólban lakik.
 Majoros Márton.
 Mellyik Pál tavaly jött.
 Molnár Lukács özvegye és Szu-
 hánszki Pál egy telken.
 Molnár Pál.
 Molnár Simon.
 Pócsik Mihály.
 Pribojszki András.
 Suhajda György.
 Szüts Miklós, egy darab földön,
 nem telken lakik.
 Varga János, vargamester.
 Zathureczki Márton, mester-
 ember.
 Zombori János.

Kállói-utczában (37 háztelken).

Antal János.
 Bodnár Tamás* egy kis czik-
 kely földön lakik, semmije
 sincs.

Bohus András.
 Brohuta János.
 Debroczi Pál.
 Dohos János.

Ferkó Pál, Gubics Mátyással egy telken.	Ludvény János.
Franczel András.	Lucskai János.
Gajdos János.	Makány András (a véglesi ura- dalomból jött).
Garay György.	Mékis János.
Gubics Mátyás, Ferkó Pállal egy telken.	Motyószki János.
Hemse Lukács.	Palotay János szegény agg.
Hugyik Mátyás.	Pásztor Miklós.
Humbovszki Mihály.	Ransz János.
Isai János.	Román György.
Jónás György.	Sárkány Márton, ex integro cambustus.
Juhász Gyurka.	Simon János.
Juhász Mátyás.	Strihóczki János faber.
Kohut Márton.	Sztankó János.
Kolimár István.	Turány János.
Koska János.	Valkóczki György és
N. Kovács András.	Zrak András, esküdt, egy tel- ken.
Kovács Miklós.	
Kukavszki Mátyás, Szuhányi Mártonnal egy telket bír.	

Debreczeni-utczában (89 háztelken).

Anderkó György.	Csúnya János.
Balás András.	Dankó András.
Balás György.	Éliás Simon.
Bartó Mátyás.	Fazekas János, most nem rég jött.
Bálint Tamás.	Flora János.
Benke János.	Frankó György, Bartó Mátyás zsellérje.
Bodnár János.	Franyó Márton.
Bodnár Mihály.	Füle György.
Bogár Gergely, esküdt.	Garay Tamás.
Cseh Gyurka, kerékgyártó.	Gáligh Mihály.
Csernyu György* földházban lakik. A város csikósa. A város két csordása.	Görbe Mátyás.

Hornyák András.	Nagy György.
Hulyuk Pál.	Nagy Pál.
Huszman Márton.	Noth András.
István Gergely.	Palicz Márton.
Jancsura György.	Pazár György.
Juhász András, juhász.	Pinka György.
Juhász Pál, juhász.	Pivorcsi György, kisbíró.
Juraskó János, a véglesi uradalomból jött.	Ponyiczki János.
Kabad János.	Povasanyecz Janó, a véglesi uradalomból jött.
Karpig Istók, Verbóczki Pállal egy telken.	Rabi András.
Kárász György.	Rehó Mihály.
Király Istók.	Revuczki György.
Kiskereczki János.	Ribnyiczki András.
Kitka János.	Sághi István.
Klusóczki János.	Sebek András.
Korbély András.	Serfőző János.
Koren Pál.	Soltész János.
Kovács János.	Simsics István.
Krajecz György.	Szalánczi Mihály.
Krestyánkó Tamás.	Szeznák Jakab.
Lász Palkó, István Gergelylyel egy telken.	Szikora János.
Laczkó Jakab.	Szikszai János.
Lehoczi Mihály.	Szoller János.
Liska András.	Szluban György.
Lustig György.	Sztankó Mihály.
Machács Tamás, a véglesi uradalomból jött.	Sztrasovszki Mihály.
Maczó Mátyás.	Szuchács János.
Makranczi György.*	Szurowsák János.
Márton Ferencz*, Koren Pál zsellérje.	Tót Balás.
Martinovszki András.	Tót János.
Mató András.	Törköly János.
Mató György.	Tuska Márton.
Molnár János.	Varga Mátyás, vargamester.
Moroczki Pál.	Verbóczki György.
	Verbóczki Pál, Karpig Istókkal egy telken.
	Zvara János.

Szárazmalmok.

1. Gróf Károlyi Ferencz részéről a communitás bír . . . 2.
2. Bárd Palocsayné sz. Petheő Rosalia grófné részéről bír . 2.

Vizimalmok.

1. Bárd Palocsayné vizimalma 1.
2. Bogár Márton » 1.
3. Irsanszki György » 2.
4. Boni János » 1.

Malom összesen . . 9.

A 286 telkes gazda taksáját egy-egy körmöczi
aranyval számítva teszen rénes forintokat 1,201 frt 12 kr.

A 9 malom taksáját egy-egy körmöczi arany-
val számítva teszen rénes forintokat . . . 37 frt 48 kr.

Összesen . . 1,239 frt — kr.

Melyhez járul az alku szerint mindenféle domi-
nale beneficiumoknak megváltása és aren-

dája 2,000 frt — kr.

Mind összesen . . 3,239 frt — kr.

Ezen summát kétfelé osztván, egy részre esik, úgymint:

1. Nagy-Károlyi Gróf Károlyi Ferencz számára r. frt 1619.30.
2. Bárd Palocsayné szül. Pethő Rosalia grófnő
számára r. frt 1,619.30.

Károlyi gróf részéről aláírta és pecsétjével ellátta: Szaplony
Kristóf, a báróné részéről Qvállik Mihály.

A város nevében az összeírás helyességére és a fenti ösz-
szeg fizetésére nézve az elfogadó, illetve kötelező nyilatkozatot
1757. május 1-én Nagy-Károlyban aláírták: Raczkó György
főbíró, Kovács Fános albiró és Reguli Sándor jegyző.

VIII.

URBARIÁLIS EGYEZSÉG 1757. ÁPRILIS 20.

MI egyrésztől, tudniillik néhai Tekintetes és Nagyságos Báró Palocsay Horvát Sigmond édes uramnak özvegye, Gersei Gróf Pető Rosalia, másrésztől pedig Nagy-Károlyi Gróf Károlyi Ferencz (Tit.) magunkra vállalván mindkét ágon lévő és Isten kegyelméből leendő maradékinknak terhét, adjuk tudtára mindeneknek, valakiknek illik, ezen levelünknek rendivel, hogy minekutánna sok esztendőig (az mioltától fogva tudniillik Nyiregyház városunk hajduvárosi néhai szabadságátul megfosztatván, pusztulásra jutott vala) az oltátul fogva soha állandó és elégséges határjával bíró néppel meg nem szállíttathatott, hanem általam Gróf Károlyi Ferencz által különös módokkal és patentaliter kihirdetett conditiókra nagyhamar egybengyült tótsággal megszálltatott, már most pediglen az azon patensben ígért szabad esztendők eltöltek s következőképpen az közelebb következő Szent-György napjátul fogva az urasághoz tartozó kötelesek terhe alá esendők valának, folyamodtak hozzánk, hogy *urbarialis kötelezettségeket* illő rendben vévén, és írásban az helységben lévő és ezután is gyűlendő lakosoknak vezérlésére, gyarapítására és securitására *kiadnók*, foglaltuk további administratiójok rendit és módját ezen alább megírt punctumokban, tudniillik:

1-mo. Megerősítetik azon kötés, mely az két uraság között

ezen helység további birodalma és administratiója végett 1754. esztendőben költ és sub *Lra A.* adnectáltatik.

2-do. Elsőben is renováltatik s megerősítettik azon szabadságok a Mlgos Grófné által is, a melyről patentalter oda-gyülések alkalmatosságával Károlyi részről assecuráltattak vala, hogy tudniillik semminemű robotával, vagy egyéb adózással az uraságnak nem fognak tartozni, hanem egyedül egy aranyat fog esztendőnként fizetni minden házat tartó különös gazda, akár régi, akár újonnan fogott telekeken; fog azért kezdődni ezen tartozások a közelebb következő Szent-György napjátul fogva, melyben hogy se az uraság ne károsíttassék, se az községnek sérelme ne következék.

3-tio. Mind a két uraság exmittált tisztjei által conscribáltván az beállott esztendőre fizetni tartozó gazdák száma, azon ide sub *Lra: B.* adnectált instrumentum szerint fogják taxabeli adójok summáját, mely téssen aureos cremnicziensis 286 fizetni kétszerre, melynek felét fél esztendő, más felét egész esztendő elteltével két-két felé, tulajdon az két Mlgos uraság kezében csalhatatlanul szolgáltatassák s az következő esztendőkben pedig ezen idea szerint újra conscribáltassanak, s ezen obtingensök hasonló móddal eruáltassék és általok a feltett üdőben adminisztráltassék.

4-to. Mi egyéb törvényes robota, census és dominale beneficiumokat illeti, mivel az robotátul vi patentium immunitáltak, az beneficiumoknak administratiója is kezekben adatni megígértetett, mind czekért tehát az egész határbul vehető minden jövedelmekért az fellyebb leírt 1757-dik esztendőbeli Szent-György napjátul fogva négy esztendeig, azaz 1761. esztendőben esendő Szent-György napjáig fognak esztendőnként fizetni készpénzül 2000 Rhénes forintokat s magok bírások által idejében szedetni és felét két angarián, más felét pedig esztendőnek eltelésén, azaz Szent-György vitéz és martyr napján, mind az arany adót azon rendelés s mód szerint mind az két uraságnak lefizetni.

5-to. Ne véljék azonban a helységbeliek, hogy által nem látná azt az uraság, hogy ezen summában bocsátása a jövedelmeknek az helységbeliek nevezetes gyarapodására lészen, mert csupán az okbul adja a kezekben ily jutalmasan, hogy tekintetben veszi mind a két uraság a megirt lakosoknak történt

nagy háborgattatásait, abból következett oeconomiabeli hátramaradásait és kárait, legkiváltképpen pedig aztat, hogy a ns. vármegyétől ajánlott szabadságokkal az kötött időig nem élhettek, sőt üdőnap előtt elsőben is az ott volt lakosok terhét magokra vállalni kénytelenítették, oly hiszemben lévén, hogy a régiek onnan transferáltatnak máshova, s az egész határ csupán magok szabad birodalmában s hasznára fog fordíttatni, amazok is azonban mindeddig felesen ott marattak és az egy szántáson kívül az határt is usuálták, az közadóban pedig, sem quártéltartásban őket nem segélytették, mindezek felett is pedig a ns. vármegye nem várt dispositiójából ezen felvállalt adójok is mindjárt más esztendőben majd egy harmadrésszel neveltetett, kívánja ellenben további gyarapodásokat és gyökeresedéseket munkálódni, mind ezért tehát, mind pediglen azért is, hogy

6-to. Az egész határt mindennémű beneficiumokkal nékiek engedi birodalmokban, sőt

7-mo. A régi tábla földeket is, melyeket a két Méltóság néhai elei emlékezetet haladó üdőtől fogva curiájokhoz tartozó, úgymint nemes földeket bírtak, közöttük felosztotta, megkülönböztetvén mindazonáltal azokat a parasztok által eddig telekek után bírt földektől, hogy a táblaföldeknek kezekben bocsájtása ne praecjudicálhasson. Aztat azért semminémű közönséges, vagy akármely más terh alá ne merjék bocsájtani, következőképpen semminemű fizetést senkinek is tenni, melyet ha merészlenének, erővel is az uraság jussát azokban meg nem oltalmaznák, tehát nemcsak azon földek azonnal visszavétnak töllek, hanem neglgentiájokból következő az uraságnak fáradsága, költsége rajtok desummáltatni fog.

8-o. Ekképpen az egész határ birodalma kezekben bocsájtatván, következik természet szerint, hogy sem egyik, sem másik uraság, sem azoknak tisztjek legkisebb majorságot nem fog úzni, sem pedig marhatartással csak pascuatiojokat elfoglalni; tartozni fognak ellenben

9-no. A városbeliek mind magok mostani, mind pedig jövőendőben az uraság jövedelmének gyarapítására szükséges épületeket, vendégfogadót, mészárszékeket, kereskedőknek való boltokat az uraság rendelése szerint tulajdon költségekkel s fáradságukkal építeni.

10-mo. Tartoznak a határokra tökéletesen vigyázni, azoknak jó rendben vételére (mivel magok nem elégségesek) szükséges segedelemmel lenni, addig is pedig, míg a határok rendivel felosztatik, azoknak egyenlő élésére vigyázni;

11-mo. A kezekben bocsájtott uraság jövedelmére jól számot tartani, bírák által számolni, az uraság által aztat approbáltatni s ha mi az épülettől megmarad, magok közönséges javára s gyarapítására fordítani;

12-o. Szőlőhegyet a kimutatandó helyen fogni és szorgalmasan építeni.

13-a. Nem lészen a megírtakon kívül ezen helységből az uraságnak egyéb jövedelme, hanem az épült és épülendő minden bokor-malomkőtől egy-egy körmöczi aranyat fognak fizetni, mivel abból lévő jövedelmek bizonyos és nem hibázhatik.

14-to. Az uraság részéről pedig a fellyebb leírt jövedelmeken kívül engedtetik közönséges szükségére fordítandó három forintig való büntetésre hatalom, és ámbátor

15-to. A jusgladium vélek nem communicáltathatik is, sőt inkább az uraság székire adjudicáltatván, köteleességekben lészen az bírának minden gonosztevőt akár a lakosok közül, akár idegent, az helységben vagy annak határán találtassék, aztat megfogván, az uraság tisztjének kezében szolgáltatni.

16-to. A civilis s nem criminalis causaknak is mindazonáltal első revisioja a bíró és tanács authoritására úgy mindazonáltal, hogy az meg nem elégedő fél az uraságra intra dominium appellálhassa, és annak decisioja szerint menjen executióra, erről mindazonáltal jó prothocollumot tartson és tartasson a város, és aztat minden dominalis szék alkalmatosságával nyujtsa be a bírának s tanács választásának, építésének idején a város ladá-jába helyeztessék.

17-mo. Vásári privilegiumot még az idén fog az uraság számokra szerzeni, azért annak taxáját leteszik, annak jövedelme is a fellyebb kötött esztendőig kezekben bocsáttatik, mely ámbár egy üdeig helypénzben nem fog is szaporodni, a bor keléséből mindazonáltal ki fog jőni.

18-vo. Assecuráltatnak ellenben, hogy a taxában a felyebb kötött esztendőik után is megtartatnak, sőt a megírt beneficiu-mok is ennekutánna is ámbár új alku mellett, mindazonáltal

ugyancsak tollók el nem vétetnek, hanem általok administráltak. Az határ is megírt móddal nálók hagyatik, sőt az királyteleki pusztá is minden idegenek előtt nekik exarendáltak Gróf Károlyi által is, ha mely akár elidegenedett, akár új határ szereztethetik, számokra fordítottak, hogy az által a gazdáknak mind száma, mind tehetsége szaporítottassék, gyarapítottassék.

19-no. Az erdőknek tilalmas conservatiója keményen parancsoltatik s concredáltak is a bírának; fából való segedelem mindazáltal mindkét részről erga specialem commissionem ígértetik.

20-mo. Mind ns. vármegye előtt, mind más akármely háborúkat ellen is minden tehetségek megoltalmaztatik, sem zsidó, sem görög vagy más vélek egyben nem férhető kereskedő vagy másféle lakos közikben nem egyelítettik, hanem természetekhez, szokásokhoz illő móddal engedtetik meg a magok administratioja.

21. Ha mesteremberek szaporodnak, azoknak czéhes privilegium szereztetik, a kik szükségesb s becsületesb mesterséget űznek, ezen felül való könnyebbségeket is szerezni ügyekezik az uraság, csak gyarapításokon mesterkedjenek a bírák és lakosok.

22-do. A megírtakon kívül az uraság tollók semmit tartozásbul nem kíván, hanem a midőn tisztjeinek önnön vezérlésükre nézve ottan megfordulnak, kivált törvények igazításában a szükséghez képest mulatoznak, azoknak, képes, de nem excessive és accurate feljegyzeni s az uraságnak bényujtani provisióján kívül(?), hanem ha hívségüknek s háladatosságuknak bizonyítására, a midőn akár egyik, akár másik uraság ottan megfordul, vagy azoknak parancsolatjokból emberei megfordulnak, jó szív fogadással s forspont-adással kedveskedni.

23-tio. Mindkét rendbéli tisztekhez egyirányú figyelmetesség s engedelmesség, scisiók távoztatása, botránkoztatásoknak bejelentése, botránkoztatók kicsapása, város eleinek való emberek szerzése s neveltetése, szomszédsággal való jó élés keményen parancsoltatik.

24-to. Mindezen punctumok, melyek *most hirtelen tétettek pennára, bővebb magyarázással fognak kitétetni*, minekutána az exmittált tisztek teljesebb vizsgálásbul és relatiókbul bővebb

vigasztalást veszen az uraság és az földnek felmérése is az jelentett czél szerint véghezmegyen. Datum Károly, 20. április 1757. Gr. Károlyi Ferencz m. p. (p. h.). — Ex parte Illmae Dominae Natae Comitissae Rosaliae Petheó de Gerse legitimus adeoque sufficienti mandatariatu instructus et positive requisitus, et pro consummando praesenti labore per Eandem Illmam Dnam denominatus procurator fiscalis Michael Qvallik m. p. (p. h.).

IX.

II. JÓZSEF NYIREGYHÁZÁNAK VÁROSI JOGOKAT AD
1786. NOVEMBER 23.

NOS Josephus Secundus Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae; Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae Rex Apostolicus; Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae et Lotharingiae: Magnus Dux Hetruriae, Magnus Princeps Transylvaniae, Dux Mediolani, Mantuae, Parmae, Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis — Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod Nos cum ad humillimam, Fidelium Nostrorum Nobis sincere dilecti, Spectabilis, ac Magnifici *Comitis Antonii Károlyi de Nagy-Károly*, Insignis Ordinis Militaris Regio-Theresiani Equitis, Comitatus Szathmariensis Supremi Comitis, Camerarii Nostri, et Actualis Intimi Consiliarii, Generalis Campi Mareschalli Locumtenentis, unius Legionis pedestris Ordinis Hungarici Colonelli, et per Regnum Nostrum Hungariae Dapiferorum Regalium Magistri, nec non *Successorum Comite Desoeffianorum*, Majestati Nostrae factam Supplicationem, tum vero utilitatis, et commodi tam possessionis suae Nyiregyháza Comitatus Szabolcsensi adjacentis incolis, quam etiam aliis circumvicinis locis procurandi causa id praefatis supplicantibus Comitatibus, eorundemque haeredibus ac posteris, et successoribus de Regia potestatis Nostrae plenitudine et gratia speciali clementer annuendum, et benigne concedendum esse duximus:

ut antelata *Possessio Nyiregyháza a modo imposterum futuris, ac perpetuis semper temporibus oppidi nomine gaudeat, atque pro tali habeatur declarata intituleturque, ut insuper in eodem per Nos praevisio modo in Oppidum elevato loco Nyiregyháza quadruplicis ordinis annuales nundinae, seu fora annualia libera, et quidem primi ordinis die decima Mensis Ianuarii, secundi vero ordinis die vigesima sexta May, tertii tandem ordinis die octava Septembris, et demum quarti ordinis decima tertia Decembris una cum hebdomadalibus nundinis die Sabathi semper celebrandis, sub omnibus iis libertatibus et praerogativis, quibus aliarum Liberrarum Regiarum Civitatum Nostrarum Oppidorum et Villarum liberae nundinae seu fora annualia libera, prout et hebdomadalia celebrantur, in praenotato quoque per Nos modo praevisio in Oppidum elevato loco Nyiregyháza perpetuo celebrari possint, ac valeant*, ea tamen per expressum adjecta cum declaratione: ut ubi ipsa annorum seriae praemissi celebrationi nundinarum praefixi dies, in diem dominicam, aut fori festum inciderint, casum in illum nundinae diebus hanc, aut tale festum proxime sequentibus, nunquam autem dominico vel fori festo celebrentur; imo nominamus, et evehimus, concedimusque, et annuimus praesentium per vigorem absque tamen praepudicio nundinarum annualium liberarum, seu fororum annualium liberorum, prout et hebdomadalium in aliis quibuscunque locis circumvicinis benigno privilegio nundinali provisus celebrari solitarum. Quocirca vos omnes, et singulos mercatores institores, viatores, et quoslibet alios forenses homines harum serie assecuramus, affidamus, et certificamus, quatenus ad praespecificatas quaternas annuales nundinas, seu fora annualia libera, prout et hebdomadalia in suprafato oppido Nyiregyháza celebrari commissa, cum omnibus mercantiis, ac rebus, bonisque vestris libere, secure et absque ullo pavore, seu formidine personarum, rerumque, et mercantiarum vestrarum veniatis, prope-retis, et accedatis, peractisque ibidem omnibus negotiationibus vestris iterum ad propria, aut quae malueritis loca redeatis, salvis semper personis, atque rebus vestris sub Nostra protectione ac tutela speciali permanentibus, et haec volumus per fora, et alia publica loca ubique palam fieri, et prolamari. Praesentes autem, quas secreto sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae Apo-

stolicus utimur impendenti communiri fecimus, post earundem lecturam iterum reddi volumus, et jubemus praesentanti. Datum per Manus fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comititis Caroli Pálffy ab Erdőd, perpetui in Vöröskő; aurei velleris Equitis, comitatus Posoniensis perpetui Comititis, Arcisque Nostrae Regiae Posoniensis haereditarii Capitanei, Camerarii, Consiliarii que Nostri Actualis Intimi, Curiae Nostrae Regiae per Hungariam Magistri, et per dictum Regnum Nostrum Hungariae, et Magnum Principatum Transylvaniae Aulae Nostrae Pro-Cancellarii, in *Archi-Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima tertia Novembris Anno Domini Millesimo septingentesimo, octuagesimo sexto*. Regnorum Nostrorum Romani vigesimo secundo, Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno sexto. *Josephus m. p.* — Comes Carolus Pálffy m. p. — Josephus Pavich m. p. — A fölhajtott szegélyen: Protocollat. in Libro Regio 1-ae Classis sub Num. 53-tio Pag. 450, et sequ. Quod testatum redditur per Registratorem Fabianics m. p.

Kívül: Anno Domini Millesimo Septingentesimo octuagesimo septimo, die vigesima tertia Mensis Aprilis in Oppido Nagy-Kálló praesentes litterae privilegiales sub subscriptione Sacratissimae C. R. et Apostolicae modo felicissime Regnantis Majestatis *Josephi Secundi*, sigilloque secreto quo ut Rex Hungariae Apostolicus utitur pendenti, ddto 23-ae Novembris 1786. super nundinis in Oppido Nyiregyháza imposterum celebrandis emanatae, exhibitae, lectae, improtocollatae, et fine publicationis in gremio Comitatus hujus de Zabolch currentari ordinatae, originalibusque exhibenti restitutis, paria earundem sub collato notariali penes archivum relicta sunt. Antelati I. Comitatus de Zabolch jurat. secundus notarius Ludovicus Osvát m. p.

NÉVMUTATÓ
ÉS
KÉPEK JEGYZÉKE.

NÉVMUTATÓ.

- Aspremont-Reckheim-család,** gróf 8, 11, 15.
Aspremont-Reckheim Károly Gobert gróf 15, 16, 28, 31, 32.
Aspremont-Reckheim Johanna Gobertina gróf k. a. 28.
- Bánffy Dénes** 19.
Bánffy György gróf 8, 11, 15, 31.
Bánffy Klára: Betlen Ádámné 19, 25, 27.
Báthory Bereczk 6.
Báthory család 87.
Báthory János 6.
Báthory Katalin 36.
Báthory Lökös 6.
Báthory Zsófia 88.
Barkóczy Ferencz gróf, egri püspök 49, 51, 54, 65, 71, 73, 77, 79, 82, 83, 86, 89.
Barkóczy Imre gróf, főispán 41, 51, 54, 69, 72.
- Barkóczy János** gróf, főispán 101.
Bartoletti 90.
Batthyányi Lajos gróf kanczelnár 18, 20.
Bethlen Ádám gróf 25, 26.
Bethlen Gábor 6, 27, 28.
Bulgarelli 90.
- Csáky Borbála** grófnő 36.
Csáky Imre gróf 38.
Csáky István gróf, országbiró 36.
- Dessewffy-család** 114.
Dessewffy Sámuel báró 36, 99, 100, 102, 111.
Dietrichstein gróf 22.
- Eszterházy Károly** gróf, egri püspök 104.
- Fischer Mihály** báró, magy. kamarai tanácsos 11, 12, 14, 15.

- G**áspár Sándor 17, 21, 101.
 Gerstocker Antal 50.
 Grassalkovich Antal gróf 59, 73.
 Gyulay Ferencz gróf 19.
- H**arruckern báró 40, 42.
 Horváth báró (Dobozi) 65.
- I**brányi Miklós, szabolcsi alispán 108.
- II. **J**ózsef császár 108.
- K**árolyi Antal gróf 28, 31, 32, 34, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 110, 111.
 Károlyi Ferencz gróf —.
 Károlyi György gróf 114.
 Károlyi István gróf 114.
 Károlyi Klára grófnő (Haller Gábor gróf özvegye) 47.
 Károlyi Lajos gróf 114.
 Károlyi Sándor gróf 4, 5, 11, 12, 14, 16, 25, 38, 46.
 Kovács Gábor uradalmi mérnök 114.
 Klemen Didák, minorita pap 14, 115.
 Koch báró, udvari cabinet-titkár 71, 81, 82.
 Koller báró, referendarius 82, 83.
- L**omelino Caesar 90.
 Lónyay Margit (Csáky István gróf országbíró neje) 36.
- M**ária-Terézia 21, 29, 32, 34, 40, 109.
- Mattyasovszky József 18, 20.
 Mede Ferencz 50.
 Munkácsi János 30.
- N**ádasdy Lipót gróf, kancellár 47, 48.
 Niczky Ferencz 56.
- P**álffy János gróf, nádor 28, 37.
 Palocsay István báró 36.
 Palocsay Zsigmond báró 37, 91.
 Palocsay Zsigmondné báróné, szül: Gersei Petheő Rozália grófnő 36, 43, 70, 91, 92, 93, 94, 95.
 Perényi család 88.
 Petheő Rozália grófnő (Palocsay Zsigmond báró neje) 36, 43, 70, 91, 92, 93, 94, 95.
 Petrikovics János 42, 44, 63, 64, 67, 68, 69.
 Püspöky, hadnagy 24.
- R**ác Demeter 8, 21, 38, 42, 59, 64, 71, 77.
- II. Rákóczy Ferencz fejedelem 4, 6, 8, 19.
 Rákóczy György fejedelem 6.
 Rákóczy Julia (Aspremont-Reckheim Károly gróf neje) 6, 31.
 Róbert Károly király 6.
- S**ennyey Imre báró 36, 99.
 Severino 90.
 Spinelli Josephus 91.
 Stampa Alajos 99.

Szabó Márton uradalmi fiskális 109.

Szaplonczay János, Károlyi Ferencz gróf udvari kapitánya 43, 54, 61, 62, 65, 66, 68.

Szaplonczay Kristóf inspector 56, 77, 85.

Szentiványi, főispán 14, 98.

Szunyoghi Ferencz szabolcsi alispán 41, 44, 55, 56, 57, 61, 65, 68, 72, 79.

Teleky Ádám gróf 18, 19.

Ungvári János uradalmi mérnök 114.

Vezzosi Antonius Franciscus 90.

Wandik Márton, a nyiregyháziak első evang. lelkesze 70, 71, 86, 104.

K É P E K J E G Y Z É K E.

Szines műmelléklet.

Lap.

1. Címkép: *Gróf Károlyi Ferencz arczképe* (egész alak), a budapesti egyetem-utczai Károlyi-palotában lévő életnagyságú olajfestmény után aquarellbe festette *Wittich-Eperjesi Károly*, és ennek hű színnyomatát készítette: «Kunstanstalt (vormals Gustav W. Seitz) Wandsbeck-Hamburg»-ban.

Vegyes műmellékek.

1. *Echedi Láp*, részlet Borsiczky Pál hites földmérőnek 1780-ban csinált nagy térképéből, színnyomatban készítette Kogutowicz és Társa «Magyar földrajzi intézete» Budapesten 38—39
NB. A *Láp területét* az eredeti térkép nyomán *Dr. Lóczy Lajos* úr, a tud. egyetem ny. r. tanára volt szives kiszámítani.
2. *Szalay Gróf Barkóczy Ferencz*, egri püspök *arczképe* (egész alak), Egerben a vármegye dísztermében lévő életnagyságú olajfestményről Weinwurm Antal budapesti fényképész fölvétele után C. Angerer és Göschl műintézete Bécsben 50—51
3. *Wandlík Mártonnak Károlyi Ferencz grófhoz írott levele*, facsimiléjét készítette C. Angerer és Göschl műintézete Bécsben 70—71

4. *Nyiregyháza főtere 1896-ban*, Hunyady és Hárth
nyiregyházi fényképészek fölvétele után C. Ange-
rer és Göschl műintézete Bécsben 114—115

Lap.

Szöveggel együtt nyomott képek.

1. *Eched vára*, «Das ehemals gedrückte, vom Türken
berückte, nun trefflich erquickte Königreich Hun-
garn. Frankfurt und Leipzig 1688.» című illusztrált
munka melléklete után C. Angerer és Göschl mű-
intézete Bécsben 7
2. *Részlet Nyiregyháza 1804. évi hivatalos térképéből*, az
eredeti után C. Angerer és Göschl műintézete
Bécsben 112

Szöveg közé nyomott képek.

1. *Szunyoghi Ferencz*, szabolcsi alispán *névaláírása*
(facsimile), «Fejértó 28-a 8-bris 1754.» kelt és
Károlyi Ferencz grófhöz intézett leveléről . . . 57
2. *Szalay Gróf Bárkóczy Ferencz*, egri püspök *névalá-
írása* (facsimile), a «Fuor Contrastiban 13-a Junii
1755» kelt és Károlyi Ferencz grófhöz írott leve-
léről. 78
3. *Gróf Petheő Rozália névaláírása* (facsimile), «Ó-Fe-
jértó 22-da Április 1756.» kelt és Károlyi Ferencz
grófhöz intézett leveléről 94
4. *Báró Dessewffy Sámuel névaláírása* (facsimile),
«Tályán 29. 7-bris 1761.» kelt és Károlyi Antal
grófhöz írott leveléről 102

Összesen 11 kép.

